

ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียวภายใต้ พรรคไทยรักไทยปี พ.ศ. 2548 กับการครอบงำอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ

ในบทที่ 5 อันว่าด้วยเรื่องของ “ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยปี พ.ศ. 2548 กับการครอบงำอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ” นี้จะเป็นการกล่าวถึงการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองจากรัฐบาลผสมหลายพรรค ไปสู่การก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในการเมืองไทยภายใต้พรรคไทยรักไทย ในช่วงตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นวันที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 และบริหารประเทศเรื่อยมาจนครบวาระ 4 ปี จนกระทั่งถึงการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 21 เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 อันเป็นจุดกำเนิดของ “รัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียว (single party government)” ที่พรรคไทยรักไทยสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้เพียงพรรคการเมืองเดียว ภายใต้ระบบเลือกตั้งในระบบอุปสรรคเป็นครั้งแรกของไทย โดยผู้เขียนได้นำตัวแบบ (approach) ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวทั้ง 3 ปัจจัย อาทิ (1) ผู้นำพรรคการเมือง (2) นโยบายพรรคการเมือง และ (3) ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง มาเพื่อวิเคราะห์และอธิบายถึงพัฒนาการในช่วงที่รัฐบาลไทยรักไทยได้เข้ามาบริหารประเทศ จนกระทั่งว่า ปัจจัยดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อ การก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในปี พ.ศ. 2548 ได้อย่างไร รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ยังได้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยอย่างไรบ้างตามแนวคิดและทฤษฎีของรัฐบาลพรรคเดียว

¹ เหตุที่ปัจจัยการก่อเกิดด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (historical circumstances) ผู้เขียนมิได้นับว่าเป็นปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในปี พ.ศ. 2548 เพราะปัจจัยดังกล่าวได้เกิดขึ้นในช่วงต้นของการก่อเกิดรัฐบาลพรรคไทยรักไทยในบทที่ผ่านมาแล้ว อันเกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี พ.ศ. 2540 และกระแสการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปัจจัยที่ควรจะต้องเกิดขึ้นได้เพียงครั้งเดียว แต่ปัจจัยที่เหลือทั้ง 3 ตัว อาทิ (1) ผู้นำพรรคการเมือง (2) นโยบายพรรคการเมือง และ (3) ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ยังสามารถนำมาใช้อธิบายถึงความต่อเนื่องของพัฒนาการได้อีกจนกระทั่งการเมืองดำเนินเข้าสู่การก่อเกิดของรัฐบาลพรรคเดียวในปี พ.ศ. 2548.

สำหรับการนำเสนอเนื้อหาในบทนี้จะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 หัวข้อสำคัญด้วยกันอันประกอบด้วย **หัวข้อแรก** เป็นการนำเสนอถึงปัจจัยด้านผู้นำพรรค อันได้แก่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จากหัวหน้าพรรคไทยรักไทยที่พลิกบทบาทมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งเขาได้ใช้วิธีการบริหารประเทศโดยเปลี่ยนแปลงฐานอำนาจ เพื่อให้ตนเองโดดเด่น และสามารถผันตัวเองเข้าสู่ประชาชนได้โดยตรง ซึ่งสไตล์การบริหารที่เขาได้กระทำต่อประเทศล้วนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเป็นจำนวนมาก

หัวข้อที่สอง เป็นการนำเสนอถึงปัจจัยทางด้านนโยบายของพรรคไทยรักไทย โดยพรรคสามารถนำนโยบายของพรรคตนมาแปลงเป็นนโยบายของรัฐบาล เพื่อให้ผู้นำพรรคใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ตัวเอง โดยการสร้างกลุ่มประชาชนที่ชื่นชอบนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลมาเป็นฐานสนับสนุนตน

หัวข้อที่สาม แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของปัจจัยด้านความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง จากในบทที่แล้ว โดยได้อธิบายถึงปัจจัยที่เกิดจากความอ่อนแอของพรรคฝ่ายเอง และความอ่อนแอที่เกิดจากการควมรวมพรรคการเมืองไปสู่พรรคไทยรักไทย จนส่งผลให้พรรคฝ่ายค้านหมดศักยภาพในการแข่งขันต่อกรเพื่อชิงชัยกับพรรคไทยรักไทยไปอย่างเบ็ดเสร็จ

นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้นำเสนอถึงหัวข้อ “พรรคไทยรักไทยกับการเตรียมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548” ใน**หัวข้อที่สี่** เพื่อเป็นการเก็บเนื้อหาของพรรคไทยรักไทยให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น โดยเป็นการนำเสนอถึงพัฒนาการของพรรคไทยรักไทยสู่การชิงชัยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ซึ่งจะเป็นการกล่าวถึงฐานข้อมูลสำคัญของพรรคไทยรักไทยซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกพรรค โครงสร้างการบริหารงาน นโยบายพรรค รวมทั้งมีการปรับกลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ที่แตกต่างไปจากเดิมเพื่อเตรียมการเลือกตั้ง รวมถึงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2548 ที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง จนได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวในสมัยต่อมา

ปัจจัยที่หนึ่ง : ผู้นำพรรคการเมือง : พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร
กับความเป็น “Strong Prime Minister”

การบริหารประเทศภายใต้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ตลอด 4 ปีเต็มในช่วงวาระแรก (9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 - 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548) ปัจจัยด้านผู้นำพรรคการเมือง ก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยหลักสำคัญตัวหนึ่งซึ่งส่งผลผลักดันอย่างต่อเนื่อง ให้พรรคไทยรักไทยสามารถได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 จนสามารถจัดตั้งเป็นรัฐบาลพรรคเดียว เพราะตลอดการบริหารประเทศ

ภายใต้ผู้นำพรรค ที่ชื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ เขามีบุคลิกภาพ วิสัยทัศน์ ที่โดดเด่นเหนือกว่าผู้นำการเมืองคนอื่น ๆ ในขณะนั้น ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ ปัจจัยการก่อเกิดของรัฐบาลพรรคเดียว ในด้านปัจจัยผู้นำพรรค (party leadership) หรือทักษะทางการเมือง (political skill) ที่ต้องเกิดจากผู้นำที่มีความสามารถหรือมีทักษะในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นเสนอทางออกให้กับสังคม ของ Gregory J.Kasza แต่มีเพียงเท่านั้นเขายังได้เปลี่ยนแปลงฐานอำนาจรัฐเพื่อให้ตนเองเกิดความโดดเด่นเพิ่มขึ้นอีกโดยลดบทบาทรัฐมนตรี ข้าราชการประจำ นักวิชาการ องค์กรเอกชน (NGOs) และได้นำตนเองเข้าถึงประชาชนโดยตรง โดยผ่านกระบวนการของสื่อต่าง ๆ อันได้แก่ รายการวิทยุนายกฯ ทักษิณคุยกับประชาชน ทอล์กซันดั้น ผู้นำนายกฯ ทักษิณ เป็นต้น

อีกทั้งเมื่อได้กล่าวถึง ปัจจัยทางด้านผู้นำพรรคการเมืองในฐานะที่เป็น ปัจจัยสำคัญของการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแล้ว คงอาจลืมที่จะกล่าวถึง ปัจจัยเสริมด้านรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 คงมิได้ เพราะตั้งแต่ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เริ่มเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาได้ใช้คะแนนเสียงจากฐานคะแนนจากบัญชีรายชื่อ (party lists) ซึ่งเป็นระบบเลือกตั้งแบบใหม่² เพื่ออ้างความชอบธรรมที่ประชาชนเลือกเขาเข้ามาบริหารประเทศเสมอมา เหมือนกับเป็นการที่ประชาชนได้เลือกนายกรัฐมนตรีโดยตรงก็ย่อมได้ เช่น เขามักจะกล่าวเสมอว่า “ผมได้คะแนนเสียงจากประชาชน

² ระบบบัญชีรายชื่อได้ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ใน

มาตรา 98 : สมาชิกแทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกจำนวนห้าร้อยคนโดยเป็นสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อตามมาตรา 99 จำนวนหนึ่งร้อยคน และสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ตามมาตรา 102 จำนวนสี่ร้อยคน

มาตรา 99 : การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งที่พรรคการเมืองจัดทำขึ้น โดยให้เลือกบัญชีรายชื่อหนึ่งเพียงบัญชีเดียว และให้ถือเขตประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง ...รายชื่อของบุคคลในบัญชีรายชื่อตามวรรคหนึ่ง จะต้อง...(3) จัดทำรายชื่อเรียงตามลำดับหมายเลข

มาตรา 100 : ...วิธีคำนวณสัดส่วนคะแนนเสียงที่บัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองแต่ละพรรคได้รับ อันถือว่าบุคคลซึ่งมีรายชื่ออยู่ในบัญชีของพรรคการเมืองนั้นได้รับเลือกตั้งตามสัดส่วนที่คำนวณได้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภาให้ถือว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งซึ่งมีรายชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อของแต่ละพรรคการเมืองได้รับเลือกตั้งเรียงตามลำดับจากหมายเลขต้นบัญชีซึ่งไปตามจำนวนสัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่คำนวณได้สำหรับบัญชีรายชื่อนั้น

12 ล้านเสียง”³ ฐานของความชอบธรรมนั้น ความเป็นจริงแล้วประชาชนลงคะแนนให้กับนโยบาย และกับพรรคซึ่งเป็นองค์กรรณนโยบาย มิใช่ให้กับตัวนายทักษิณโดยตรง แต่เรากลับได้พบว่า นายทักษิณมักจะอ้างความชอบธรรมว่าเป็นของตน ได้รับจากประชาชน คือเลื่อนจากตัวนโยบายมาเป็นเรื่องของบุคคล ซึ่งตัวนายทักษิณและบริวาร เชื่อเสมอว่านายทักษิณ มิใช่เป็นแค่หัวหน้าพรรคไทยรักไทย หากแต่เป็นตัวพรรคเลยทีเดียว ดังที่ นายสุทธิชัย หยุ่น เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับนายทักษิณว่า “ท่านหัวหน้าพรรคแต่เพียงผู้เดียว”⁴ ดังนั้นพรรคไทยรักไทยมิใช่พรรคการเมืองในความหมายทฤษฎีรัฐศาสตร์ หากแต่เป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของนายทักษิณเท่านั้น⁵

บุคลิกภาพ วิสัยทัศน์ ต่อการบริหารประเทศ

ถึงแม้ว่าภายหลังจากที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเป็น นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ไม่นานนักตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็เริ่มสั่นคลอนจากคำวินิจฉัยของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ว่าทำความผิดในข้อหา “จงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จ” ตามมาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540⁶ แต่ปรากฏว่าในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2544 เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้ทำการตัดสินให้นายกรัฐมนตรีพ้นผิดด้วยคะแนน 8 ต่อ 7 จากเหตุการณ์นี้นับเป็นการเปิดตัวของนายกรัฐมนตรีคนใหม่ต่อสังคมไทยได้ดียิ่ง เพราะทันทีที่ข่าวการหลุดพ้นคดีแพร่ออกไป เหล่ากองเชียร์ของนายกรัฐมนตรีต่างส่งเสียงไชโยโห่ร้อง และในวันนั้นเองหุ่นติดตัวขึ้นกว่า 12 จุด ข้อ

³ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, ทักษิณา - ประชานิยม (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549), น. 91.

⁴ เนชั่นสุดสัปดาห์ (5-11 กุมภาพันธ์ 2544).

⁵ ทรงยศ แวงหงษ์, “ไม่มีปัญหา...เชื่อผมซิ,” รู้ทันทักษิณ 2, พิมพ์ครั้งที่ 2, เจมส์กดี ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, 2547), น. 287-310.

⁶ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 295 มีบทบัญญัติว่า “ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ ให้ผู้นั้นพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นตามมาตรา 292 หรือนับแต่วันที่ตรวจพบว่ามีกรกระทำดังกล่าว แล้วแต่กรณี และผู้นั้นต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใด ๆ เป็นเวลาห้าปี นับแต่วันที่พ้นจากตำแหน่ง เมื่อมีกรณีตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดแล้วให้นำบทบัญญัติมาตรา 97 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”.

ขายกันมากกว่าหมื่นล้านบาท เงินบาทแข็งค่าขึ้นทันทีกว่า 30 สตางค์⁷ นับว่าเป็นเหตุการณ์เริ่มต้นของการเปิดตัวกลุ่มประชาชนผู้สนับสนุนนายกรัฐมนตรี และตอบรับความหวังของประชาชนที่เขาจะสามารถก้าวเข้ามาเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาติ

ภายหลังจากนั้นไม่นานนักเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2544 บรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ได้ออกมาให้ความเห็นของสถานการณ์ทางการเมืองภายหลังคดีชุกหุนยุติติง พร้อมกับประเมินสถานการณ์ทางการเมืองภายหลังจากนี้ว่า “จะก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยการเมืองไทยมีแนวโน้มเคลื่อนตัวเข้าสู่การเมืองระบบ 2 พรรคใหญ่ คือ พรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้าน พรรครัฐบาลนำโดยพรรคไทยรักไทยจะมีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น และจะกุมอำนาจเบ็ดเสร็จทั้งอำนาจบริหารและนิติบัญญัติ การขับเคลื่อนทางการเมืองจะรวมศูนย์อยู่ที่ตัวนายกรัฐมนตรีที่พรั่งพร้อมด้วย อำนาจทางการเมืองและอำนาจการตัดสินใจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอยู่ที่นายกรัฐมนตรีเพียงผู้เดียว แม้รัฐบาลชุดปัจจุบันจะโดดเด่นในเรื่องนโยบาย แต่อาจเกิดปัญหาทางการเมืองขึ้นได้ หากสภาพการบริหารเป็นไปแบบเผด็จการ ปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชน และการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนโดยฝ่ายการเมือง ในขณะที่เดียวกันรัฐสภาจะเกิดสภาพเผด็จการทางรัฐสภา บทบาทและอำนาจการตรวจสอบในสภาผู้แทนราษฎรโดยฝ่ายค้านจะลดลง ฉะนั้นการควบคุมตรวจสอบรัฐบาลหรือฝ่ายบริหารที่มีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับบทบาทและความเข้มแข็งของภาคประชาชน องค์กรประชาธิปไตย และองค์กรประชาชนเป็นสำคัญ”⁸ ซึ่งภายหลังจากที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้บริหารประเทศมา 4 ปี จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามที่บรรณาธิการสยามรัฐได้กล่าวไว้หรือไม่ คงต้องติดตาม

แต่อย่างไรก็ตามในช่วงที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เข้ามาบริหารประเทศก็คงกล่าวไม่ได้ว่าเขาเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการเข้ามาแก้ไขวิกฤตของประเทศ โดยที่นักวิชาการบางท่านได้นำไปเปรียบเทียบกับ ลี กวน ยู ผู้นำของสิงคโปร์ และมหาธีร์ ผู้นำของมาเลเซีย ivo อย่าง ประณต นันทิกุล นักวิชาการผู้สันทัดการเมืองสิงคโปร์ และมาเลเซียมายาวนานกว่า 20 ปี ได้ให้สัมภาษณ์พิเศษใน “ประชาชาติธุรกิจ” โดยได้เปรียบเทียบการเมืองและผู้นำทางการเมืองของ

⁷ ประเวศ แดงดา, บรรณาธิการ, ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี 2 ปี รัฐบาลไทยรักไทย (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, 2546), น.51.

⁸ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ (6 สิงหาคม 2544).

3 ประเทศได้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า “คุณทักษิณมีวิสัยทัศน์สูง และอาจมองไกลกว่ามหาธีร์ด้วยซ้ำไป ผมว่า คุณทักษิณเป็นลี กวน ยู 2 สบายเพราะคุณทักษิณอ่านหนังสือแล้วเป็นนักคิด นักสร้างวิสัยทัศน์ จะเห็นว่าของเรามีอะไรใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา มีของใหม่มาให้ประชาชนเล่นตลอดเวลา แล้วความคิดที่ออกมาที่นั่นถูกใจประชาชนหรือเปล่า ไม่ได้แสดงอะไรที่เป็นผลลบกับประชาชนยกเว้น คนชั่ว เช่น ยาเสพติด ผู้มีอิทธิพล จากผลงานปราบยาบ้า ผมยังอยากให้มีการเสนอชื่อ นายกษ ทักษิณ ให้คณะกรรมการตัดสินรางวัลโนเบลไพรซ์”⁹

นอกจากนั้นยังมีผลงานวิชาการจากหลากหลายสำนัก อาทิ สถาบันพระปกเกล้า เรื่อง “บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีปี พ.ศ. 2544 - 2546”¹⁰ พบว่า 1) พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีภาวะความเป็นผู้นำสูงตามทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ (leadership theory) 2) พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีจุดแข็งที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ คือสติปัญญา และฐานะทางการเงิน 3) พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีโอกาสอันเหมาะสมที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ กล่าวคือ การสร้างโอกาสให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมและประเทศ 4) พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีจุดอ่อน คือชอบความเสี่ยง และความใจร้อน แต่สิ่งนี้มีจุดแข็งมาเสริมคือ เป็นบุคคลที่เรียนรู้มาก มีประสบการณ์มาก ตัดสินใจฉับไว ซึ่งทำให้มีทางบวกมากกว่าทางลบ

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพลักษณ์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ไทย”¹¹ ได้กล่าวไว้ว่าหากท่านได้ติดตามความเคลื่อนไหวตลอด 3 ปี 11 เดือน ของการบริหารประเทศ ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็จะได้พบว่าเขาได้มีภาพลักษณ์ที่น่าสนใจ อาทิ เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์, กว้างไกล, คิดและตัดสินใจเร็ว, กล้าคิดนอกกรอบ, มีความรู้, รักครอบครัว, คิดเร็วพูดเร็ว, นายกรัฐมนตรีเผด็จการ ฯลฯ นอกจากนี้เขายังได้ชื่อว่าเป็นนายกรัฐมนตรีที่มีแนวคิด หรือเป็นนักคิดโครงการต่าง ๆ มากมาย

⁹ ประณต นันทิกุล, ประชาชาติธุรกิจ (15-16 กันยายน 2546):9.

¹⁰ ทวีศักดิ์ อรรถพันธ์, บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร ระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีปี พ.ศ. 2544 - 2546 (เอกสารหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ 7 สถาบันพระปกเกล้า พ.ศ. 2546), น. ก.

¹¹ ดวงพร จำปาศรี, “ภาพลักษณ์ของ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร ที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), น. 4.

อีกทั้งในผลงานเรื่อง ทักษิณา-ประชานิยม ของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ นักวิชาการอิสระ ได้จัดให้ พ.ต.ท.ทักษิณ เป็น Strong Man หรือเป็นผู้นำที่โดดเด่น เป็นหัวใจของพรรค เป็นหัวใจของรัฐบาล เป็นขวัญใจของคนนิยมของประชาชน และมองว่า พ.ต.ท.ทักษิณกับพรรคไทยรักไทยสามารถเสนอนโยบายขึ้นมาชุดหนึ่งที่เอาชนะใจเกษตรกรและคนยากจนในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศได้สำเร็จ...จนจัดได้ว่าเขาเป็น “ทักษิณา-ประชานิยม...ที่เป็นผู้นำที่มีสติปัญญาและวิสัยทัศน์เป็นเลิศ เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว มีเสน่ห์ มีบารมี มีคำพูด สำนวน โวหาร และท่วงท่ามารยาทที่เข้าถึงคนชั้นล่างได้มากกว่านายกรัฐมนตรีใด ๆ ที่เคยมีมาก่อน เป็นผู้นำที่แทบจะขาดไม่ได้สำหรับประชาชน”¹² อีกทั้งเขายังได้กล่าวอีกว่า คนไทยเลือกทักษิณ เพราะเชื่อด้วยว่า พ.ต.ท.ทักษิณ และคณะผู้นำพรรคไทยรักไทยส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจระดับนานาชาติ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องธุรกิจและการบริหารเป็นอย่างดี มีความเข้าใจเรื่องโลกและนานาชาติอย่างสูง ทั้งมีความมุ่งมั่นที่จะทำอะไรให้สำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว ตามนิสัยของผู้ประกอบการและผู้นำทางธุรกิจ จึงเหมาะที่จะเข้าไปเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจได้มากกว่าและเร็วกว่า ชวน หลีกภัย¹³

การลดบทบาทองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองโดดเด่น

ลดบทบาทคณะรัฐมนตรี รัฐสภา องค์กรอิสระ

ภายหลังจากคดีชุกหุ้ม พ.ต.ท.ทักษิณก็ได้นำทัพรัฐบาลเข้ามาบริหารประเทศโดยตั้งแต่ได้เริ่มเข้ามาบริหารประเทศจนกระทั่งหมดวาระ มีการเปลี่ยนแปลงของคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณด้วยกันถึง 11 ชุด¹⁴ ด้วยกัน ซึ่งรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้กล่าวไว้ในปาฐกถาในโอกาสรับตำแหน่งกิตติยาจารย์สาขาสังคมศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2546¹⁵ ว่า “การปรับคณะรัฐมนตรีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นไปเพียงเพื่อแสดงความเป็น Strong Prime Minister และนายกรัฐมนตรี CEO เพื่อกำหนดให้รัฐมนตรีอยู่ในบังคับบัญชา และแสดงบุญญาภิบาลของ

¹² เอนก เหล่าธรรมทัศน์, ทักษิณา-ประชานิยม, น. 86.

¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 108-109.

¹⁴ ดูข้อมูลประกอบจากภาคผนวก ฉ.

¹⁵ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, Thaksinomics ภายใต้อภิบาลทักษิณ (เอกสารปาฐกถาในโอกาสรับ

นายกรัฐมนตรี หาได้เป็นการปรับคณะรัฐมนตรีเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการบริหารราชการแผ่นดินไม่ การปรับรัฐมนตรีหลายต่อหลายกรณีเป็นการปูนบำเหน็จเพื่อตอบแทนบุญคุณ บางกรณีเป็นการปรับคณะรัฐมนตรีเพื่อสร้างดุลยภาพภายในพรรคไทยรักไทย หลายต่อหลายกรณีเป็นการลงผิดลงถูก

การปรับคณะรัฐมนตรีด้วยความถี่สูงมากเช่นนี้มีผลต่อการบริหารราชการแผ่นดินโดยมีพักต้องสงสัย เพราะรัฐบาลพรรคไทยรักไทยอุดมด้วยรัฐมนตรีฝึกงาน โดยที่ส่วนใหญ่มีเวลาฝึกงานเพียง 3-4 เดือน ก็ต้องออกจากงานหรือต้องเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ รัฐมนตรีไม่อยู่ในฐานะที่จะผลิตนโยบายใหม่ การขึ้นนโยบายย่อมต้องมาจากนายกรัฐมนตรีเป็นด้านหลัก และรัฐมนตรีไม่อยู่ในฐานะที่ตีเสมอนายกรัฐมนตรีได้ การปรับคณะรัฐมนตรีด้วยความถี่สูงเช่นนี้ยังมีผลต่อการทำงานของข้าราชการประจำด้วย เพราะข้าราชการประจำต้องปรับตัวตามนายใหม่ โดยที่นายใหม่อาจเปลี่ยนนโยบายทั้งในด้านเนื้อหาสาระและจุดเน้น”

การที่ พ.ต.ท.ทักษิณ สามารถกลายเป็น Strong Prime Minister นั้นก็เนื่องมาจากเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่เป็นปัจจัยเสริมในการเปิดช่องทางให้ผู้นำพรรคสามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้อย่างเข้มแข็งโดยนับตั้งแต่ มาตรา 211 ที่รัฐบาลแถลงนโยบายต่อรัฐสภาโดยไม่มีกรลงมติไม่ไว้วางใจ และในมาตรา 185 และ 186 ซึ่งระบุว่ากรอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีทำได้ยากกว่ากรอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี โดยหากเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีต้องใช้คะแนนเสียง ถึง 1 ใน 5 ของคะแนนเสียงทั้งหมด และหากเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีต้องใช้คะแนนเสียง ถึง 2 ใน 5 ของคะแนนเสียงทั้งหมด ความข้อนี้จึงมีนัยสำคัญว่า หากพรรคไทยรักไทยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกิน 300 คน พรรคฝ่ายค้านจะไม่สามารถอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ และหากจำนวน ส.ส.มีเกินกว่า 400 คน พรรคฝ่ายค้านจะไม่สามารถอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีนี้ ซึ่งในการร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลผสมของไทยรักไทยกับพรรคการเมืองอื่นก็ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยมีคะแนนเสียงรวมถึง 377 คน ซึ่งเพียงพอที่นายกรัฐมนตรีจะไม่ถูกเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจจากพรรคฝ่ายค้าน

นอกจากนี้ในมาตรา 217 “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการให้รัฐมนตรีพ้นจากความเป็นรัฐมนตรีตามที่นายกรัฐมนตรีถวายคำแนะนำ” เท่ากับว่านายกรัฐมนตรีมีอำนาจในการถอดถอนรัฐมนตรีและหากรัฐมนตรีคนใดทำงานไม่เข้าตานายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีอาจปรับคณะรัฐมนตรีได้โดยไม่ยาก เพราะหากถูกปรับออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีก็ไม่สามารถเข้ามาทำงานทางการเมืองได้อีก เพราะผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมีอาจดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน

ขณะเดียวกันได้ตามมาตรา 204 ทำให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ในการปลดรัฐมนตรีอย่างที่ไม่เคยมีในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน¹⁶

นอกจากนี้ในงานของ สมคิด เลิศไพฑูรย์ เรื่อง กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย¹⁷ ยังกล่าวเพิ่มเติมถึงมาตรการที่ทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพ และนายกรัฐมนตรีมีภาวะความเป็นผู้นำ ดังนี้ การห้ามรัฐมนตรีเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะเดียวกัน เป็นการแยกหน้าที่นิติบัญญัติกับบริหารในแต่ละฝ่ายทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดให้การเลือกนายกรัฐมนตรีต้องกระทำโดยเปิดเผยในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร การให้สิทธิคณะรัฐมนตรีนำร่างกฎหมายที่ไม่ผ่านสภาผู้แทนราษฎร เสนอในที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง เฉพาะในกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรไม่ผ่านความเห็นชอบในร่างกฎหมายนั้นด้วยคะแนนเสียงไม่มากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ และรัฐบาลได้แถลงไว้ในนโยบายที่แถลงต่อสภาแล้วว่าเป็นกฎหมายที่จำเป็นต่อการบริหารราชการแผ่นดิน การให้ฝ่ายบริหารตั้งกระทรวง ทบวง กรม หรือโอนหรือยุบกระทรวง ทบวง กรม ได้โดยพระราชกฤษฎีกา

ดังนั้นรัฐมนตรีจึงไม่สามารถมีความเป็นตัวของตนเองในการบริหารงาน เพราะต้องทำงานสนองนโยบายและความต้องการของนายกรัฐมนตรี จะสร้างผลงานเกินหน้าเกินตา นายกรัฐมนตรีก็อาจมีปัญหา อย่างเช่น ร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งได้รับความชื่นชมอย่างมากจากประชาชนในเรื่องการจัดระเบียบสังคม ได้ถูกย้ายออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และหลังจากนั้นบทบาทของเขาก็ลดลงตามลำดับ จนในที่สุดก็ประกาศวางมือทางการเมืองในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 โดย พ.ต.ท.ทักษิณ ได้กล่าวกับคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2545 (ก่อนที่ ร.ต.อ.ปุระชัยจะถูกย้ายไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม) ว่า “รัฐมนตรีต้องทำงานใกล้ชิดกัน มีอะไรต้องให้เกียรติกัน เพราะเราจะต้องทำงานด้วยกันอีกนาน เดียวนี้รัฐมนตรีบางคนถนัดกันมากที่จะทำให้ตัวเองดู

¹⁶ เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบทักษิณ,” ฟ้าเดียวกัน 2(มกราคม - มีนาคม 2547):38.

¹⁷ สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), น. 39.

หล่อคุดีเป็นพระเอก แต่ทำให้คนอื่นเป็นผู้ร้าย ชอบพูดว่าตัวเองดี ผลงานของรัฐบาลในช่วงที่ผ่านมา มีรัฐมนตรีบางคนเอาผลงานรัฐบาลไปเป็นผลงานของตัวเอง¹⁸ ด้วยเหตุนี้อำนาจการบริหารจึงตกเป็นของนายกรัฐมนตรีแต่ผู้เดียว การประชุมคณะรัฐมนตรีกลายเป็นการมอบวิสัยทัศน์และการชี้แจงนโยบายของนายกรัฐมนตรี หรือเป็นการติดตามตรวจสอบการทำงานของบรรดาระัฐมนตรีโดยนายกรัฐมนตรีเท่านั้น หลักการที่ว่าอำนาจฝ่ายบริหารสูงสุดในระบบรัฐสภาเป็นอำนาจรวมหมู่ของคณะรัฐมนตรีจึงไม่เป็นความจริงต่อไป¹⁹

ผลสืบเนื่องจากรัฐบาลผสมไทยรักไทยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดถึง 377 ที่นั่ง ภายหลังการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 ได้ส่งผลให้รัฐสภา และองค์กรอิสระได้ถูกลดบทบาทลงไป เฉกเช่นเดียวกับคณะรัฐมนตรี และเหตุที่รัฐสภาถูกลดบทบาทลง เพราะพรรคการเมืองฝ่ายค้าน กระทำการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ยาก จะกระทำได้เพียงแต่การเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเท่านั้น ตามที่กล่าวมาแล้ว อีกทั้งส่งผลให้ระบบการตรากฎหมายถูกกระทบไปด้วย เพราะ ส.ส. ที่เป็นตัวแทนจากพรรคการเมืองเล็ก ๆ ถ้าต้องการเสนอร่างกฎหมายผ่านสภาก็ไม่สามารถทำได้ เพราะการเสนอร่างกฎหมายการเงินต้องมี ส.ส. 20 คน รับรอง ทั้ง ๆ ที่ ส.ส. หนึ่งคนที่ต้องการจะเสนอร่างกฎหมายนั้น ก็ย่อมเป็นตัวแทนของประชาชนเฉกเช่นเดียวกัน ดังที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ในมาตรา 169 ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติกติกาเช่นนี้ เท่ากับเป็นการลดอำนาจของ ส.ส. ในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชนลงไปโดยปริยาย²⁰

แม้กระทั่งวุฒิสภาซึ่งเป็น “สภาสูง” ก็หมดอำนาจในการตรวจสอบรัฐบาล เช่นเดียวกับสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็น “สภาล่าง” อำนาจนี้ปรากฏในมาตรา 187 “สมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่

¹⁸ นันทนา นันทวโรภาส, ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, 2549), น. 60-109.

¹⁹ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, ทักษิณา-ประชานิยม, น. 86.

²⁰ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 169 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 170 ร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญจะเสนอได้ก็แต่โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือคณะรัฐมนตรี แต่ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับด้วยการเงิน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเสนอได้ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี การเสนอร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะกระทำได้เมื่อพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นสังกัดมีมติให้เสนอได้ และต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่ายี่สิบคนรับรอง...”

น้อยกว่าสามในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของวุฒิสภา มีสิทธิเข้าชื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปในวุฒิสภา เพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริง หรือชี้แจงปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินโดยไม่มีการลงมติ...” เห็นได้จากว่า เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2548 มีสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) กลุ่มหนึ่งนำโดย นายแก้วสรร อติโพธิ สมาชิกวุฒิสภากรุงเทพมหานคร มีความต้องการรวบรวมรายชื่อสมาชิกวุฒิสภา ให้ได้จำนวน 120 คน (คือจำนวน 3 ใน 5 ของ ส.ว.ทั้งหมด) เพื่อยื่นเปิดอภิปรายทั่วไปคณะรัฐมนตรีโดยไม่มีการลงมติตามมาตราดังกล่าว แต่พบว่าสามารถรวบรวมรายชื่อ ส.ว. ได้เพียง 100 คนเท่านั้น ขาดไป 20 คน²¹ จึงไม่อาจทำการตรวจสอบรัฐบาลได้เป็นผลสำเร็จ แม้คะแนนเสียงที่ได้จะเป็นที่น่าพอใจก็ตาม ส่งผลให้กลไกการตรวจสอบรัฐบาลซึ่งเป็นอำนาจสำคัญของสถาบันรัฐสภาหมดสภาพ และสิ้นสุดลง จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่าการเมืองไทยในช่วงนี้ตกอยู่ในสภาพเป็น “รัฐสภาเสียงข้างมากแบบเบ็ดเสร็จ”²²

นอกจากนั้น องค์การอิสระที่มีหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ก็มีอภังครทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลได้เพราะถูกแทรกซึมโดยคนของพรรครัฐบาล โดยถูกแทรกซึมเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการสรรหา ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่า ให้มีคณะกรรมการสรรหา ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากพรรคการเมืองที่อยู่ในสภาผู้แทนราษฎร ตัวแทนจากนักวิชาการ และตัวแทนจากองค์การอิสระอื่น ๆ ดังนั้น พอมีการเริ่มต้นของการสรรหา พรรคการเมืองก็เริ่มส่งคนของตัวเองไปสมัคร และเริ่มล็อบบี้ให้คนของตัวเองเข้าสู่ตำแหน่ง เริ่มตั้งแต่ พล.ต.ท. วาสนา เพิ่มลาภ อดีตเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ป.ป.ง.) ได้ก้าวเข้ามาสู่ตำแหน่ง ก.ก.ต. ท่ามกลางเสียงนินทาว่าเป็นสายไทยรักไทย คณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ชุดที่มี พล.ต.อ. วุฒิมิชัย ศรีรัตนวุฒิมิ ก็ถูกมองว่าเป็น ป.ป.ช. ที่ได้รับการเลือกสรรมาจากฝ่ายการเมืองแล้ว ตุลาการรัฐธรรมนูญ ชุดที่มีนายกมล ทองธรรมชาติ

²¹ “ล่า 120 ส.ว.เปิดอภิปรายทั่วไป ‘เหลว’ สะท้อน ‘ภาพ’ สภาสูงเสียงข้าง ‘ทักษิณ,’” มติชนสุดสัปดาห์ 25(24-30 มิถุนายน 2548):9.

²² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ. 2548 (งานวิจัยทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี พ.ศ. 2548 สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กันยายน 2549), น. 6-1.

เป็นประธานศาล ก็ถูกมองว่ามีการวางตัวของฝ่ายการเมืองเข้าไปอยู่ภายในแล้ว ตลอดจนองค์กรอิสระอื่น ๆ ตามรัฐธรรมนูญ ล้วนแล้วแต่มีตัวบุคคลที่คุ้นเคยกับรัฐบาลนั่งอยู่ในตำแหน่งสำคัญ จนถูกมองว่าเป็นคนของรัฐบาลไป²³

ลบบทบาทข้าราชการ

การลบบทบาทข้าราชการนั้นถูกกระทำต่อเมื่อมีการปฏิรูประบบราชการ เมื่อเริ่มประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 และ พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 โดยบรรณานิการหนังสือพิมพ์มติชน ได้กล่าวว่าการจัดระบบราชการใหม่ทั้งระบบของรัฐบาลทักษิณมีประโยชน์ด้วยกัน 3 ประการ²⁴ ประโยชน์ข้อแรกคือการเปิดโอกาสให้ พ.ต.ท.ทักษิณ สามารถจัดกำลังข้าราชการใหม่ได้ทั้งหมด การปรับโครงสร้าง กระทรวง ทบวง กรม เปิดโอกาสให้ พ.ต.ท.ทักษิณสามารถกำหนดการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการได้อย่างเป็นธรรม โดยการทำลายการคัดเลือกข้าราชการแบบเดิมที่ใช้ระบบอาวุโสเป็นหลัก มาเสนอระบบความรู้ความสามารถที่เรียกว่า ฟาสต์แทร็คซ์เข้าใช้ในการหยิบข้าราชการระดับกลางแต่ฝีมือโดดเด่นขึ้นมาทำงานบริหารในตำแหน่งที่สูงขึ้น สิ่งนี้เท่ากับเปิดโอกาสให้เขาวางคนที่พรรคไทยรักไทยไว้วางใจลงในตำแหน่งสำคัญ

ประโยชน์ข้อสอง คือ การปรับคณะรัฐมนตรีหลาย ๆ ครั้งในแต่ละปีส่งผลให้ข้าราชการเชื้อพืงแต่นายกรัฐมนตรีมากกว่ารัฐมนตรีอย่างในอดีต เพราะข้าราชการกลัวเกรงการโยกย้ายมากที่สุด อำนาจจึงมารวมศูนย์อยู่ที่นายกรัฐมนตรีแต่ผู้เดียว ความเกรงกลัวของข้าราชการต่อรัฐบาลเช่นนี้ อัญญา ชัยนาม อดีตอัครราชทูตไทยประจำสิงคโปร์ ได้ออกมาแสดงให้ถึงผลเสียว่า “ในฐานะที่ผมเป็นข้าราชการ ผมบอกได้เลยว่าระบบราชการของไทยถูกทำลายอย่างยับเยิน..กระทรวงการต่างประเทศในสมัยก่อน เรามีความภูมิใจมาก เพราะว่าเรามีความคิดไม่เสนอผู้ใหญ่ได้ แล้วถ้าผู้ใหญ่อะไรมา ถ้าไม่ถูก เราเสนอความคิดท่านได้ เราสุขภาพไม่ได้ไปด่าไปเถียงท่าน เราสุขภาพไปอธิบายนให้ท่าน เข้าใจแต่ว่ายุคหลัง ๆ นี้ เขาสั่งเรา ก็ทำตามสั่ง อันนี้อันตรายนะ เพราะอย่างพอคุณผิดพลาดแล้ว

²³ กองบรรณานิการมติชน, ทักษิณ อัครวินผู้ฆ่าตัวเอง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2549), น. 90-96.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 101-109.

คุณต้องทำให้ wrong decision เป็น right decision ซึ่งมันลำบาก อันนี้ข้าราชการก็เลยขายตัวหมด...ถ้าอยากให้อะไรก็ทำหมด”²⁵

ประโยชน์สุดท้าย พ.ต.ท.ทักษิณกำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทำงานแทนนายกรัฐมนตรี ภายใต้ชื่อว่า “ผู้ว่าซีอีโอ” เป็นผลให้ข้าราชการจากหลายกรมในจังหวัดที่เคยขึ้นตรงกับกระทรวงต้นสังกัด ต้องทำตามคำสั่งจากผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงตัวแทนกระทรวงมหาดไทย และผลสุดท้ายอำนาจสูงสุดของผู้ว่าซีอีโอก็ถูกรวมอยู่ที่ พ.ต.ท.ทักษิณตรงที่ การกำหนดเกณฑ์ไว้ว่า หาก 6 เดือนทำงานไม่มีประสิทธิภาพก็ต้องคัดออก กลยุทธ์นี้เป็นการกดดันผู้ว่าฯ ที่ไม่สนองนโยบายรัฐบาลจะมีโอกาสโยกย้ายจากตำแหน่งได้ นับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะนายกรัฐมนตรีเข้มแข็ง ได้ดียิ่ง เพราะปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้อำนวยการกอง ต้องบริหารตามคำสั่งและนโยบายของนายกรัฐมนตรีเข้มแข็ง (strong prime minister) ซึ่งใช้วิธีการสั่งการผ่านสื่อสารมวลชนกระบอกเสียง และรายการวิทยุของรัฐทุกเช้าวันเสาร์²⁶

นอกจากนี้ยังไม่รวมถึงการโยกย้ายข้าราชการตำรวจ และการโยกย้ายข้าราชการทหาร ตลอดจนการวางตัวบุคคลลงใน “ส่วนหัว” ของรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานที่ขึ้นตรงกับรัฐ ซึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณกล้าที่จะเอาคนที่ตัวเองไว้วางใจใส่ลงไปตำแหน่งสำคัญ เช่น พล.ต.อ.เพ็ญพันธ์ ดามาพงศ์ พี่ชายของคุณหญิงพจมาน ชินวัตร เลื่อนตำแหน่งขึ้นมาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นแคนดิเดต ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติในอนาคต พล.อ.ชัยสิทธิ์ ชินวัตร ลูกพี่ลูกน้องขึ้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก อีกทั้งเขายังได้ผลักดันเพื่อนร่วมรุ่นนักเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน รุ่น 26 และนักเรียนเตรียมทหารรุ่น 10 ขึ้นควบคุมตำแหน่งสำคัญได้เช่นกัน

ลดบทบาทนักวิชาการ และองค์กรเอกชน (NGOs)

สำหรับการลดบทบาทนักวิชาการในช่วงรัฐบาลทักษิณนั้น พบว่าจะเป็นการลดบทบาทนักวิชาการที่ออกมามีวิชาชีพวิจารณ์การทำงานของรัฐบาล โดยทั้งตัวนายกรัฐมนตรีเอง หรือนักการเมืองสังกัดพรรคไทยรักไทยจะทำการตอบโต้กลับผ่านทางสื่ออย่างทันท่วงที โดยมักใช้วาจา

²⁵ เอกสารวิชาการโครงการตลาดวิชา มหาวิทยาลัยชาวบ้าน หมายเลข 2/2549 เมืองไทย: หลังทักษิณ? 2 (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ในงานเสวนา “The Ideas of March-ตุมาสิก/เทมาเล็ก-ชินคอร์ปและการเมือง: หลังทักษิณ” วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2549 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), น.16.

²⁶ สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์, “4 ปี ทักษิณมิถิลล์ สังคมรับ แต่คนชั้นกลางรุก (1),” เนชั่นสุดสัปดาห์. 3(3 มกราคม 2448):32-33.

ที่รุนแรง ดังเช่นที่ จอน อิงภากรณ์ อดีตวุฒิสมาชิก ได้กล่าวไว้ว่า “คุณทักษิณได้ใช้ความพยายามหลายวิธีที่จะสกัดกั้นการวิพากษ์วิจารณ์ตรวจสอบนโยบายและผลงานของเขาในเวทีสาธารณะ วิธีที่ใช้บ่อยคือการใช้อารมณ์และคำพูดที่คอมคายใจต่อนักวิชาการหรือตัวแทนภาคประชาชนที่เป็นผู้วิจารณ์ (เช่น เรียกเป็น “พวกขาประจำ” หรือใช้คำพูดที่สื่อว่าเป็นพวกไม่ติดดิน ไม่รู้จริง หรือไม่รักชาติ รับใช้ต่างชาติ เป็นต้น) ซึ่งได้ผลครบสามด้าน คือ ในด้านการเบนประเด็นออกไปจากเรื่องที่ตนถูกวิจารณ์ และด้านการป้องปรามไม่ให้คนอื่นกล้ามาวิจารณ์เขาอีก”²⁷

โดยคำพูดเหล่านั้น บุญเลิศ ช้างใหญ่²⁸ บรรณาธิการอาวุโสหนังสือพิมพ์มติชน ได้รวบรวมเอาไว้ เช่น “นักวิชาการบางคนเรียนมาอย่างเดียวและก็รู้อย่างเดียว ทั้งชีวิตก็เรื่องเดียวและพยายามจะบอกเหตุการณ์ทั้งหมดว่า อธิบายด้วยทฤษฎีที่ตัวเองรู้มาแค่นั้น มันไม่พอ แล้วยังออกมาพูดให้สังคมสับสน ผมต้องเอาสักทีหนึ่ง ไม่ใช่ว่าผมไม่ฟัง บางคนพูดมาเป็น 10 ปีก็ยังพูดเหมือนเดิมเพราะคอยแต่ประดิษฐ์คำ ไม่มีโซลูชัน ไม่มีแนวทางแก้ไขปัญหา เสนอมาสิครับรัฐบาลต้องทำ หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า มีอะไรบ้าง ถ้าผมเห็นว่าดีเข้าท่า ก็จะทำตาม แต่ไอ้ที่เปิดมาก็ตัวอย่างเดียว กินเงินเดือนหลวงทำไมวะ อยากด่าโน่นเลย ไปเป็นฝ่ายค้าน เพราะเขาค้าน เขามีหน้าที่ของเขาอยู่แล้วที่ยอมรับ ภาษาอังกฤษเขาเรียก Opposition ที่แปลว่าค้านหรืออยู่ตรงข้าม ก็เป็นหน้าที่ของเขาที่เราต้องยอมรับ เคยเห็นฝ่ายค้านประเทศไทยที่เห็นด้วยกับรัฐบาลบ้างไหม ทั้งที่ประชาชนชอบรัฐบาลจะตาย ฝ่ายค้านยังบอกว่าไม่ดี แต่ถามประชาชนในวันนี้ บอกจะเลือกไทยรักไทยทั้งพรรค ยังจะมาบอกว่ารัฐบาลล้มเหลวอีก” และนอกจากนี้ยังมีคำว่า “รู้น้อยอย่าพูดมาก, พวกอยู่แต่ห้องสมุด, แผ่นเสียงตกร่อง” เหล่านี้ล้วนเป็นวาตะเห็ดที่นายกรัฐมนตรีตอบโต้ เชือดเฉือนเข้าใส่ ผู้แสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับแนวความคิดของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ NGOs และพรรคฝ่ายค้าน มาตลอดตั้งแต่เข้ามาบริหารประเทศ จนได้รับฉายาประจำปีจากนักข่าวทำเนียบว่าเป็น “เศรษฐกิจเหล็กม” ในปี พ.ศ. 2545 และ “เทวดา” ปี พ.ศ. 2546 ด้วยเหตุผลสอดคล้องต้องกันคือ ใครแตะต้องไม่ได้ ไม่ฟังใครความคิดของตัวเองเท่านั้นที่ถูกต้อง

²⁷ จอน อิงภากรณ์, “ภายใต้ดวงตะวันของคุณทักษิณ,” ใน *อยู่กับทักษิณ, เจมส์ค็อกซ์ ปิ่นทอง*, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, 2548), น.188-189.

²⁸ บุญเลิศ ช้างใหญ่, *วาทกรรม: กำมะลอ* (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2550), น. 94-95. (ตัวเน้นมาจากต้นฉบับ)

ลดบทบาทสื่อมวลชน

จุดเริ่มต้นของการลดบทบาทสื่อมวลชนในรัฐบาลทักษิณ มีจุดเริ่มตั้งแต่การเข้าไปควบคุมกองบรรณาธิการข่าวของ บริษัท ไอ ที วี จำกัด (มหาชน) ภายหลังจากที่บริษัทชินคอร์ปเข้าไปถือหุ้นใหญ่ในไอทีวีปี พ.ศ. 2543 โดยส่งย้ายให้นายเทพชัย หย่อง ผู้อำนวยการฝ่ายข่าว ที่เป็นผู้บุกเบิกและเสนอข่าวลือเรื่องราวคอร์ปชั่นและความไม่เป็นธรรม ไปเป็นที่ปรึกษากรรมการผู้อำนวยการใหญ่ จนเขาได้ประกาศลาออกจากไอทีวีเพราะเห็นว่าไม่มีทางที่จะทำให้ไอทีวีเป็นทีวีเสรีได้อีกต่อไป อีกทั้งยังพบการแทรกแซงของฝ่ายบริหารในฝ่ายข่าวอยู่เรื่อยมา จนในที่สุดนักข่าว 23 คน ถูกเลิกจ้างเพราะได้ทำการคัดค้านการแทรกแซงการรายงานข่าวการเมืองในช่วงก่อนเลือกตั้งเดือนมกราคม พ.ศ. 2544 โดยนักข่าวกลุ่มนี้เชื่อว่าการแทรกแซงทำให้ฝ่ายข่าวไม่สามารถเสนอข่าวอย่างเป็นกลางและไม่สามารถรักษาความน่าเชื่อถือของไอทีวีได้²⁹

อีกทั้ง จอน อึ้งภากรณ์ อดีตวุฒิสมาชิก ยังได้เคยกล่าวว่า “สถานีโทรทัศน์ไอทีวี ซึ่งตั้งขึ้นมาหลังเหตุการณ์การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นสื่อข่าวสารข้อมูลที่เป็นอิสระสำหรับประชาชน ได้ถูกเทคโนโลยีโดย บริษัทชินคอร์ป ของครอบครัวคุณทักษิณก่อนหน้าการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 ตามด้วยการปลดพนักงานในทีมข่าวไอทีวีออก 21 คน เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นวันเลือกตั้งที่คุณทักษิณครองชัยชนะเป็นครั้งแรก และต่อมาทีวีได้พลิกโฉมมาเป็นสถานีโทรทัศน์ที่เน้นรายการบันเทิงเป็นหลัก ซึ่งเสมือนเป็นการทรยศต่อเจตนาในการก่อตั้งสถานีโดยสิ้นเชิง สถานีวิทยุหลายแห่งมีคำสั่งหรือมาตการควบคุมไม่ให้ผู้จัดรายการเปิดให้มีการแสดงความคิดเห็นที่ขัดต่อนโยบายของรัฐบาล (เช่น คำสั่งของสถานีวิทยุเสียงสามยอด เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ที่ไม่ให้ออกอากาศความคิดเห็นที่คัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ) ส่วนหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเกือบทุกฉบับถูกกดดันและเล่นงานด้วยวิธีการทั้งเหมือนดินและได้ดิน เช่น การทำให้ขาดรายได้ด้านโฆษณา หรือกรณีที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปป.ง.) ได้เข้าไปตรวจสอบทรัพย์สินและธุรกรรมของผู้ถือหุ้นใหญ่ในหนังสือพิมพ์ แนวหน้า ไทยโพสต์ และเนชั่นกรุ๊ป อย่างผิดกฎหมาย เมื่อเดือน

²⁹ วิทยากร เชียงกุล, นโยบายของรัฐบาลด้านเศรษฐกิจ : การทับซ้อนของผลประโยชน์ทางธุรกิจ (Conflict of Interest) (กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์, 2549), น.157-158.

ตุลาคม พ.ศ. 2544 หรือการที่คุณสุริยะ จิ้งรุ่งเรืองกิจ เลขาธิการพรรคไทยรักไทยและรัฐมนตรีคมนาคม ได้กวาดซื้อหุ้นของ เนชั่นกรุ๊ป อย่างน่าสงสัยว่าจะเตรียมเทคโอเวอร์³⁰

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ สถาบันพระปกเกล้า เรื่อง นโยบายของรัฐบาลด้านเศรษฐกิจ : การทับซ้อนของผลประโยชน์ทางธุรกิจ (conflict of interest) ของ วิทยากร เชียงกูล³¹ ยังได้กล่าวสรุปการลดบทบาทของสื่อมวลชนไว้เป็นอย่างดีว่า รัฐบาลชุดนี้ยังมีบทบาทในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนภาครัฐและครอบงำสื่อมวลชนภาคเอกชนให้เข้าเป็นพวก และกลั่นแกล้งสื่อมวลชนที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางยิ่งกว่ารัฐบาลชุดใด ๆ ที่ผ่านมา ด้วยการใช้มาตรการหลายมาตรการ เช่น

1. ใช้อำนาจทางการเมืองและอำนาจในการคุมงบประมาณสัมพันธหน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ และเครือข่ายธุรกิจของพรรคพวกตน เลือกรับสนับสนุนหรือถอนแฉถึงความโฆษณาของทั้งภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อบีบบังคับให้สื่อมวลชนต้องช่วยสร้างภาพพจน์ในทางบวกให้รัฐบาล

2. ใช้อำนาจในการควบคุมสื่อวิทยุโทรทัศน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถที่จะจัดสรรเวลาให้ใครหรือถอดถอนรายการของใครได้ตามที่ฝ่ายรัฐบาลต้องการ เช่น ให้นักจัดรายการที่ชอบชมรัฐบาล เช่น สมัคร สุนทรเวช และดุสิต ศิริวรรณ จัดรายการโทรทัศน์และวิทยุได้กว้างขวาง แต่สั่งถอดรายการที่วิพากษ์วิจารณ์ เช่น รายการของ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง รายการเมืองไทยรายสัปดาห์ของสนธิ ลิ้มทองกุล หรือให้นักการเมือง นักวิชาการ นักธุรกิจ ที่อยู่ข้างรัฐบาลโดยเฉพาะตัวนายกรัฐมนตรีนี มีโอกาสได้ออกรายการ โทรทัศน์มากกว่าฝ่ายค้าน และนักวิชาการอิสระ เช่น มีรายการนายกรัฐมนตรีนีคุยกับประชาชนทางวิทยุและโทรทัศน์ทุกสัปดาห์ ซึ่งกล่าวโดยรวมคือเป็นการใช้งบประมาณและสื่อที่เป็นของสาธารณชนเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าเพื่อประโยชน์ของประชาชน

3. ใช้อำนาจรัฐในการคุกคามนักหนังสือพิมพ์ นักพัฒนาองค์กรเอกชน ที่ออกมาวิจารณ์รัฐบาลโดยให้หน่วยงานด้านภาษีอากรและหน่วยงานตรวจสอบเรื่องการฟอกเงิน ไปติดตามสืบประวัติบุคคลเหล่านั้นเพื่อหาช่องทางในการทำลายชื่อเสียง

³⁰ จอน อึ้งภากรณ์, “ภายใต้ดวงตะวันของคุณทักษิณ,” ใน อยู่กับทักษิณ, น.193-194.

³¹ เรื่องเดียวกัน, น. 163-164.

4. ใช้วิธียื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายจากสื่อมวลชน รวมทั้งนักพัฒนาองค์กรเอกชนด้านสื่อหลายคดี แต่ละคดีเรียกค่าเสียหายหลายร้อยล้านบาทเพื่อคุกคามไม่ให้สื่อมวลชน นักพัฒนาองค์กรเอกชน กล่าวออกมาตรวจสอบ วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล โดยไม่สนใจหลักการของประชาธิปไตยว่า บุคคลสาธารณะ (public figure) ถือว่าต้องมีหน้าที่ทำงานเพื่อสาธารณะต้องพร้อมที่จะรับการตรวจสอบรับฟังการวิพากษ์วิจารณ์สาธารณะ

การกระทำเพื่อลดบทบาทสื่อมวลชนของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ เช่นนี้ย่อมเป็นการลดบทบาทของกลุ่มตรวจสอบสาธารณะ เพื่อส่งเสริมให้ตนเองสามารถใช้ช่องทางสื่อต่าง ๆ ในการที่จะเข้าถึงประชาชนได้โดยตรงและสะดวกยิ่งขึ้น เพราะสื่อมีความพิเศษอยู่ในตัวเองมีใช้น้อย สื่อจึงสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากประสิทธิผล พ.ต.ท.ทักษิณ ก็มีความชำนาญในการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดอยู่แล้ว จึงไปด้วยกันได้³²

การเข้าถึงประชาชนโดยตรง โดยผ่านกระบวนการของสื่อ

พ.ต.ท.ทักษิณ นับได้ว่าเป็นนายกรัฐมนตรี ที่พยายามเข้าถึงประชาชนโดยตรงในหลากหลายกระบวนการ และหนึ่งในกระบวนการที่เขาใช้เพื่อเข้าถึงประชาชนนั่นคือ “การใช้สื่อ” เพื่อเพิ่มความโดดเด่น เพื่อตอบโต้บุคคลที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล หรือแม้กระทั่งใช้เป็นช่องทางในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งให้กับพรรคไทยรักไทยอีกช่องทางหนึ่ง จนกล่าวได้ว่า คุณทักษิณทำในสิ่งที่ไม่เคยมีนายกรัฐมนตรีคนใดทำมาก่อน คือไปกินข้าวกับกลุ่มสมัชชาคนจนที่มาประท้วงหน้าทำเนียบ หลังจากนั้นก็เดินทางไปเยี่ยมชาวบ้านที่สันเขื่อนปากมูล ต่อด้วยการเดินทางไปเยี่ยมชาวบ้านที่คัดค้านโรงไฟฟ้าบ่อนอกหินกรูด ที่ประจวบคีรีขันธ์ ชาวบ้านจะนะที่คัดค้านการสร้างท่อก๊าซที่สงขลา และเยี่ยมชาวบ้านที่คัดค้านการสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน เวลานั้นกองทัพสื่อมวลชนพากันประโคมข่าวว่านายกรัฐมนตรีติดดินผู้นี้สนใจแก้ปัญหาชาวบ้านอย่างจริงจัง แต่เมื่อเวลาผ่านไป คุณทักษิณสามารถซื้อใจชาวบ้านได้ สามารถโยกย้ายเอาคนของตัวเองไปอยู่ในพรรคได้อยู่หมัด คุมอำนาจเบ็ดเสร็จ แม้กระทั่งสื่อมวลชนจำนวนมากก็สยบให้ด้วยผลประโยชน์ทางธุรกิจ เรตติ้งของคุณทักษิณจึงพุ่งติดจรวด³³

³² ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, ทักษะของทักษิณ ที่บินสูงเหนือเมฆ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2547), น. 9.

³³ วันชัย ตัน, ผมรวยแล้ว ผมพอแล้ว (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549), น. 26-27.

รายการวิทยุ “นายกฯ ทักษิณ คุยกับประชาชน”

รายการวิทยุ ภายใต้ชื่อรายการ “นายกฯ ทักษิณ คุยกับประชาชน” ทำการกระจายเสียงออกอากาศในทุกวันเสาร์ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย คลื่น เอฟ.เอ็ม 92.5 MHz โดยเริ่มตั้งแต่วันเสาร์ที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2544 เวลา 08.00 น. เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งวิธีการใช้สื่อวิทยุนี้เป็นวิธีการเดียวกันกับประธานาธิบดี Bill Clinton แห่งสหรัฐอเมริกา และเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่สองของไทยที่มีรายการวิทยุเป็นของตนเองต่อจาก จอมพล ป.พิบูลสงคราม³⁴ นอกจากนี้ “การที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ใช้กลยุทธ์การสื่อสารผ่านวิทยุ โดยการเป็นผู้จัดรายการเองนั่นถือเป็น “ข้อดี” ที่สามารถสร้างความรู้สึกผูกพันความรู้สึกสนิมสนม ความเข้าอกเข้าใจกับประชาชนได้อย่างแนบแน่น เพราะการพูดผ่านวิทยุ นั้น ก็เกือบจะคล้าย ๆ มานั่งคุยล้อมวงกัน เปิดอกเปิดใจกัน จะมีความรู้สึกใกล้ชิดกับนายกฯ มาก ๆ ...เหมือนประชาชนผู้ฟังกำลังนั่งฟังคนที่ เป็นนายกรัฐมนตรี คนที่ทำตัวติดดิน...ความรู้สึกชื่นชอบจึงสามารถเกิดได้จากจุดนี้”³⁵ แต่อย่างไรก็ตาม จอน อึ้งภากรณ์ ได้กล่าวถึงการใช้สื่อวิทยุว่า “คุณทักษิณใช้ทุกโอกาสที่ได้สื่อสารกับประชาชน เช่น ในรายการวิทยุทุกวันเสาร์ของเขา เพื่อวาดภาพฝันที่ประชาชนอยากจะเชื่อจนเกิดความเชื่อที่แท้จริง ทั้ง ๆ หลายกรณีเป็นภาพที่ขัดแย้งกับความเป็นจริง แต่คนจำนวนมากยังมองไม่เห็นเรื่องนี้ เพราะแรงศรัทธาประกอบกับความหวังที่จะได้มีชีวิตที่ดีขึ้นจึงไม่ได้ค้นหาความเป็นจริงบ่อยครั้งสิ่งที่เขาพูดกับประชาชนน่าจะเป็นคำพูดที่มีการเตรียมไว้อย่างดี เพื่อให้ถูกอกถูกใจประชาชนโดยเฉพาะ”³⁶

ทัวร์นักษิณ

ทัวร์นักษิณ 1 (กรุงเทพฯ - อีสาน) แบบค่าไหนดอนนั้น เพื่อรับฟังความเดือดร้อนของประชาชน พบปะพูดคุยใกล้ชิดกันอย่างแนบสนิท ชนิดเนื้อแนบเนื้อ กินของพื้นบ้าน นักษิณ 2 (กรุงเทพฯ -เหนือ) 17-22 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 โดยมีคณะติดตามขบวนกันอันได้แก่ ส.ส.พรรคสื่อมวลชน รวมทั้งยังได้มีการผันงบประมาณลงพื้นที่ให้กับประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือ “โดยเป็นที่น่าสังเกตว่า จังหวัดที่ของบประมาณการก่อสร้างและพัฒนาพื้นที่ของตนเอง และนายกรัฐมนตรีได้อนุมัติจำนวนเงินเป็นจำนวนมาก โดยไม่ต้องรอการพิจารณาหรือทักท้วง จะเป็นจังหวัดที่มี ส.ส.ของพรรคไทยรักไทยอยู่ ส่วนจังหวัดที่ไม่ได้รับอนุมัติจำนวนเงินจะไม่มี ส.ส.พรรค

³⁴ นันทนา นันทวโรภาส, ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด, น. 16.

³⁵ ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, ทักษะของทักษิณ ที่บินสูงเหนือเมฆ, น. 113.

³⁶ จอน อึ้งภากรณ์, “ภายใต้ดวงตะวันของคุณทักษิณ,” ใน อยู่กับทักษิณ, น. 187-188.

ไทยรักไทย เฉพาะ 3 จังหวัด น่าน พะเยา และเชียงราย วันเดียวอนุมัติไป 300 กว่าล้าน รวม 3 วัน 10 กว่าจังหวัด อนุมัติไปแล้วหลายพันล้าน³⁷

นับว่าเป็นการเรียกคะแนนเสียงได้มากที่สุดทีเดียว “การจัดตั้งรัฐบาลพบประชาชนเป็นการเรียกน้ำย่อยวางฐานคะแนนของพรรคไทยรักไทยไปในตัว เพื่อดูฐานเสียงของแต่ละจังหวัดว่ามีมากน้อยแค่ไหน”³⁸ ประชาชนที่ให้การต้อนรับบางรายเปิดเผยว่า “การที่นายกรัฐมนตรีเดินทางมาเพื่อรับฟังปัญหาของพี่น้องประชาชนในครั้งนี้ เกิดเป็นความปลื้มปิติในตัวนายกฯ ทักษิณ เป็นอย่างมาก รวมทั้งรู้สึกตื่นเต้นที่ได้เจอนายกฯ เพราะต่างคิดว่าการจะพบนายกฯ ต้องไปที่กรุงเทพฯ หรือทำเนียบรัฐบาลเท่านั้น รวมทั้งการจัดโครงการของนายกรัฐมนตรีนับเป็นเรื่องดี น่าจะมีการพบประชาชนบ่อย ๆ เพราะหากมีเรื่องอะไรก็สามารถเข้าชี้แจงความเดือดร้อนได้อย่างทันท่วงที”³⁹

ตู่ นายกฯ ทักษิณรับเรื่องราวร้องทุกข์

ตู่ นายกฯ ทักษิณ รับเรื่องราวร้องเรียนของประชาชนโดยตรง ตั้งอยู่หน้าบ้านพิษณุโลก กรุงเทพมหานคร เริ่ม 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 และ หน้าบ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด เริ่ม 1 มิถุนายน พ.ศ. 2547 เป็นกิจกรรมการตลาดเช่นเดียวกับ ศูนย์ลูกค้าสัมพันธ์ที่แสวงหาคำเรียกร้องจากลูกค้า เพื่อมาปรับปรุงสินค้าและบริการ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีช่องทางในการเรียกร้องปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต นับว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงตัวนายกรัฐมนตรีได้โดยตรง ที่ใช้ลดกระแสความไม่พอใจของประชาชนแม้จะไม่ได้ผลในเชิงลึก แต่ได้ผลดีในเชิงภาพลักษณ์ และเมื่อใกล้การเลือกตั้งเข้ามา รัฐบาลก็นำเอา “ตู่ นายกฯ ทักษิณ” มาจัดกิจกรรมต่อเนื่อง ด้วยการเปิดทำเนียบรัฐบาลจัด “มหกรรมคลายทุกข์” ในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ (9-10 ตุลาคม พ.ศ. 2547) เป็นการสรุปรวมปัญหาและสิ่งที่รัฐบาลได้แก้ไขให้กับประชาชน

³⁷ ญัฐนันท์ ศิริเจริญ, ทักษิณของทักษิณ ที่บินสูงเหนือเมฆ, น. 58-59.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 57.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 56.

ดังนั้นสิ่งที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้กระทำในระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในช่วงปี พ.ศ. 2544 - 2548 อันได้แก่ ตอกย้ำให้ประชาชนได้เล็งเห็นถึงการมีวิสัยทัศน์ การแสดง บุคลิกภาพที่เหมาะสมกับช่วงที่ประเทศต้องการผู้นำเพื่อมาแก้วิกฤตการณ์ของชาติ ซึ่งได้แสดง ภาพลักษณ์อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เมื่อยังหาเสียงเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 ผนวกกับสิ่งใหม่ที่เขาได้ กระทำสำเร็จในการลดบทบาทขององค์กรต่าง ๆ อันได้แก่ คณะรัฐมนตรี ในฐานะที่เป็นองค์กร บริหาร รัฐสภา ในฐานะที่เป็นองค์กรนิติบัญญัติ และองค์กรอิสระในฐานะที่เป็นองค์กรตรวจสอบ รวมทั้งยังลดบทบาทข้าราชการประจำ จนถึงองค์กรตรวจสอบภาครัฐที่เป็นอิสระ อย่าง นักวิชาการ และสื่อมวลชน เพื่อเสริมให้ตนเองมีความชอบธรรมโดดเด่นขึ้นมา โดยมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เป็นปัจจัยเกื้อกูลความโดดเด่นนั้น อีกทั้งยังได้ใช้กลวิธีในการเข้าหาประชาชนโดยทางตรงอย่าง ที่ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีน้อยคนนักจะพึงกระทำ อันได้แก่ การใช้สื่อวิทยุ การจัดรัฐบาล สัญจร ผู้นำกษ ทักษิณรับเรื่องร้องเรียนทางตรงจากประชาชน จนอาจกล่าวได้ว่า การถืออำนาจ ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แตกต่างจากนายกรัฐมนตรีไทยที่มาจากการเลือกตั้งอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ เป็นการถืออำนาจรัฐในระบบ “ซีอีโอ” อย่างเบ็ดเสร็จ...เด็ดขาด แต่เพียงผู้เดียว⁴⁰ อย่างที่ ธีรยุทธ บุญมี อาจารย์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า “เราทุกคนในปัจจุบันก็เหมือนคนที่อาศัยบ้านหรือประเทศเขาอยู่ โดยมีนายกษ ทักษิณกับไทยรักไทย เป็นเจ้าของบ้าน”⁴¹

การกระทำต่าง ๆ ของเขาได้ส่งเสริมให้นับวันตัวตนของ พ.ต.ท.ทักษิณได้ทวีความโดดเด่น อย่างมาก และส่งผลให้ปัจจัยผู้นำพรรคการเมืองเป็นปัจจัยหนึ่งต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวใน การเมืองไทยภายใต้รัฐบาลพรรคไทยรักไทยในสมัยหน้าที่จะมาถึง แต่ความโดดเด่นของปัจจัยผู้นำ พรรคจะมีอาจเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวได้หากปราศจากนโยบายพรรค ไทยรักไทยอันเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ตัว พ.ต.ท.ทักษิณ ผู้นำพรรคไทยรักไทยได้อีกหนทางหนึ่ง

⁴⁰ รัตพงษ์ สอนสุภาพ และประจักษ์ น้าประสานไทย, *Thakino's Model ปฏิรูปความมั่งคั่งสู่ฐาน อำนาจใหม่* (กรุงเทพมหานคร: ยู เอ็กซ์เพรส, 2546), น. 178.

⁴¹ ธีรยุทธ บุญมี, “การเมืองระบบทักษิณ (Thaksinocracy),” ใน *รู้ทันทักษิณ*, พิมพ์ครั้งที่ 4, เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยตน, 2547), น. 43.

ปัจจัยที่สอง : นโยบายพรรคไทยรักไทย สู่ “นโยบายประชานิยม”

นอกจากที่ พ.ต.ท.ทักษิณได้เปลี่ยนแปลงฐานอำนาจรัฐเพื่อให้ตนเองโดดเด่น และสามารถเข้าสู่ประชาชนได้โดยตรง โดยผ่านกระบวนการของสื่อต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ภายหลังจากเขาได้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี พรรคไทยรักไทยของเขาก็ยังได้นำนโยบายของพรรคมาแปลงเพื่อนำเข้าสู่การเป็นนโยบายแห่งชาติ (national agenda) ตามแนวคิดของการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวที่ว่า “ต้องครอบงำจนพรรคเข้าเป็นเนื้อเดียวกับรัฐบาล (dominant governmentally) นโยบายของพรรคผลัดแปรเป็นนโยบายสาธารณะ สู่การกลายเป็น วาระนโยบายการเมืองแห่งชาติ (national political agenda) กระทั่งครอบงำผู้เลือกตั้ง, พรรคการเมืองอื่น ๆ, การก่อรูปส่วนต่างๆ ของรัฐบาล และนโยบายสาธารณะ” และ “การเป็นรัฐบาลพรรคเดียวต้องมีฐานสนับสนุนพรรคจากหลายชนชั้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มธุรกิจ เกษตรกร หรือแรงงาน โดยมีการแปรผันความต้องการของกลุ่มต่างๆ เป็นนโยบายของพรรคเพื่อคนทุกกลุ่ม”⁴²

ดังนั้น “วาระแห่งชาติ 11 ประการ” ที่เขาได้แถลงไว้กับประชาชนก่อนที่พรรคจะชนะการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 จึงได้ถูกแปลงมาเป็นคำแถลงนโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ต่อที่ประชุมรัฐสภา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ในการเข้าบริหารประเทศสมัยแรกพบว่า เขาได้แบ่งนโยบายหลัก ๆ ออกเป็น 16 ด้าน คือ (1) นโยบายเร่งด่วน (2) นโยบายเศรษฐกิจ (3) นโยบายสร้างรายได้ (4) นโยบายการพาณิชย์และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (5) นโยบายด้านการคมนาคม (6) นโยบายด้านการพัฒนาแรงงาน (7) นโยบายด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (8) นโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (9) นโยบายด้านการพลังงาน (10) นโยบายการเสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็ง (11) นโยบายการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (12) นโยบายความมั่นคงแห่งรัฐ (13) นโยบายด้านการต่างประเทศ (14) นโยบายด้านความปลอดภัยของประชาชน (15) นโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน และ (16) นโยบายพัฒนาภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร⁴³

นโยบายที่น่าสนใจคือ หมวดที่ว่าด้วยนโยบายเร่งด่วน ซึ่งมีทั้งหมด 9 ข้อ ซึ่งเมื่อเทียบกับ 11 วาระแห่งชาติกับคำแถลงนโยบายแล้วจะเห็นว่าแทบจะเหมือนกัน 100% แปลว่า

⁴² จากบทที่ 2.

⁴³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ก.

สัญญาประชาชนที่พรรคไทยรักไทยใช้ระหว่างหาเสียงกับสัญญาประชาคมที่แถลงต่อรัฐสภาเป็นแบบแผนเดียวกัน และเมื่อครบ 4 ปี ในการเข้าบริหารประเทศ เนื่องจากตามนโยบายได้ถูกดำเนินการไปเกินกว่า 95% โดยเมื่อลงไปสู่ภาคปฏิบัติ บางอย่างได้บรรลุผลในเชิงรูปธรรมแล้ว บางอย่างอยู่ระหว่างปรับรูปแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้น⁴⁴ โดยได้เริ่มผลักดันจากการเร่งเสนอร่างกฎหมายจำนวน 14 ฉบับ ตัวอย่างกฎหมายสำคัญในวาระเริ่มแรกของรัฐบาล ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้าน ร่างพระราชบัญญัติกองทุนประกันสุขภาพ ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งเอเอ็มซีแห่งชาติ ร่างพระราชบัญญัติธนาคารประชาชน ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม⁴⁵ นโยบายเร่งด่วนที่วาระนี้ ประกอบด้วย

1. พักชำระหนี้ให้กับเกษตรกรรายย่อยเป็นเวลา 3 ปี
2. จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนและวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน พร้อมทั้งรัฐบาลจะจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า
3. จัดตั้งธนาคารประชาชน เพื่อกระจายโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินให้กับผู้มีรายได้น้อยเพื่อสร้างทางเลือกและลดการพึ่งเงินกู้ธนาคาร
4. จัดตั้งธนาคารวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการเดิมและเพิ่มจำนวนผู้ประกอบการใหม่อย่างเป็นระบบ
5. จัดตั้งบรรษัทกลางในการบริหารสินทรัพย์ เพื่อดำเนินการกับหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือ NPL

⁴⁴ อนันต์ ยศพลวัฒน์, “โจทย์ประเทศไทย 5 ปี ภายใต้การบริหารของ “ทักษิณ ชินวัตร”,” ใน ผ่านาคตประเทศไทย 2522, พิมพ์ครั้งที่ 2, เปี่ยมศักดิ์ คุณากรประทีป, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ฐานการพิมพ์, 2528), น. 26.

⁴⁵ สมบัติ อารังธวัชวงศ์, การเมืองการปกครองไทย: ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป (กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, 2548), น. 835-836.

6. พัฒนารัฐวิสาหกิจให้เป็นองค์กรหลักในการกอบกู้เศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยรวมรัฐวิสาหกิจที่มีศักยภาพและมีความพร้อมเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนคนไทยมีโอกาสลงทุนในกิจการรัฐวิสาหกิจและสนับสนุนรัฐวิสาหกิจที่มีความพร้อมเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ภายในเวลาที่เหมาะสม

7. สร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เพื่อลดรายจ่ายโดยรวมของประเทศและประชาชนในการดูแลรักษาสุขภาพ โดยเสียค่าใช้จ่าย 30 บาทต่อครั้ง และสร้างโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

8. เร่งจัดตั้งสถาบันบำบัดผู้ติดยาเสพติด ควบคุมการปราบปรามและป้องกัน

9. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชัน

นอกจากนี้ยังพบว่ายังมีนโยบายอีกหลายเรื่องที่รัฐบาลทักษิณได้ดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรม อันเนื่องมาจากความเข้มแข็งของนายกรัฐมนตรีนี้เองได้ส่งผลจนมีบางคนบอกว่าใน 365 วันหรือในรอบ 1 ปี นายกรัฐมนตรีท่านนี้แทบจะมีโปรเจกออกมาเป็นรายวัน⁴⁶ โดยที่หลายเรื่องไม่ได้อยู่ใน 11 วาระแห่งชาติและไม่ได้ระบุชัดเจนในคำแถลงนโยบายต่อรัฐสภา อาทิ การแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน โครงการประเภทเชื้ออาหารทั้งหลาย อันได้แก่ บ้านเชื้ออาหาร, บ้านมั่นคง, แท็กซี่เชื้ออาหาร, คอมพิวเตอร์เชื้ออาหาร, ประกันชีวิตวันละบาท, ประกันชีวิตนักเรียนวันละสลึง หยบบนดินจัดระเบียบสังคม และการปราบเจ้าพ่อ-มาเฟีย คริวไทย-คริวโลก บางกอกแพชั่น บริษัทรวมค้าปลีกเข้มแข็ง โครงการเมืองไทยแข็งแรง (healthy thailand) โดยกำหนดให้ปี พ.ศ. 2545 เป็นปีเริ่มต้นแห่งการสร้างสุขภาพ และประกาศให้วันที่ 27 พฤศจิกายน ของทุกปีเป็นวันสร้างสุขภาพแห่งชาติ โครงการอาหารปลอดภัย โครงการน้ำประปาดื่มได้ โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งทุน โครงการจักรยานยืมเรียน จัดตั้ง call center 1111 บริการอินเทอร์เน็ตตำบล บัตรประจำตัวประชาชนเอกประสงค์ (smart card) โครงการสนามบินสุวรรณภูมิ สายการบินบินราคาประหยัด (low cost airlines) เป็นต้น

⁴⁶ อนันต์ ศพพลวัฒน์, “โจทย์ประเทศไทย 5 ปี ภายใต้การบริหารของ “ทักษิณ ชินวัตร”,” ใน ผ่านาคตประเทศไทย 2522, น. 27.

นโยบายต่าง ๆ ภายใต้รัฐบาลทักษิณนับได้ว่าเป็นชุดนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจระดับรากหญ้า ซึ่งเป็น “คู่” ขนานกับการพัฒนาเศรษฐกิจภาคการส่งออกภายใต้ต้นนโยบาย “คู่คู่” (dual track) ของรัฐบาลพรรคไทยรักไทย และมักถูกเรียกขานนโยบาย “ประชานิยม (populism)”⁴⁷ ซึ่งในด้านเศรษฐกิจมหภาค หลักการของนโยบายนี้คือ การใช้นโยบายการคลังการเงินเพิ่มอุปสงค์เข้าไปในระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการเพิ่มค่าใช้จ่ายของรัฐบาล ด้วยการขาดดุลงบประมาณเพื่อกระตุ้นอุปสงค์ภายใน ขณะเดียวกันก็เพิ่มค่าจ้างหรือสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนกลุ่มรากหญ้าซึ่งเป็นฐานเสี่ยงเพื่อเพิ่มอำนาจซื้อหรือกระตุ้นการบริโภค⁴⁸ ซึ่งโครงการตามนโยบายเหล่านี้ดำเนินการภายใต้กระบวนการทัศน์ทางเศรษฐกิจของนายกรัฐมนตรีนครี่ว่า “เมื่อ...เศรษฐกิจฐานล่างแข็ง เศรษฐกิจฐานบนแข็งตาม เมื่อกำลังซื้อของประชาชนเกิด ธุรกิจก็จะอยู่ได้ วิสาหกิจขนาดกลางก็จะอยู่ได้ ในที่สุดตลาดหลักทรัพย์ก็ขึ้น อัตราการเจริญเติบโตจะตามมาทั้งระบบ”⁴⁹

นอกจากนี้เมื่อแบ่งนโยบายของรัฐบาลทักษิณในช่วง 4 ปีนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นนโยบายที่ตอบสนองกับประชาชนทุกกลุ่มในสังคมได้ดีเป็นอย่างดี อันได้แก่กลุ่ม เกษตรกร ชาวนา ชาวไร่ ผู้มีรายได้น้อย ค้าขายเบ็ดเตล็ด คนจนในเมือง ชนชั้นกลางในเมือง ผู้ประกอบการรายย่อย (ตามตารางที่ 4.11 ในบทที่ 4) หรืออาจแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้ คือกลุ่มเป้าหมายประชาชนระดับล่าง ได้แก่ นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย นโยบายวิสาหกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจชุมชนส่งเสริมการผลิต 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์

⁴⁷ คำว่า populism ที่นำมาประยุกต์ใช้เรียกนโยบายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในเชิงวิพากษ์หรือติเตียนนั้น จะเริ่มจากนิตยสารฟาร์อีสเทิร์น อีโคโนมิค รีวิว ฉบับวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2544 ในเวลาไม่ถึงสองอาทิตย์หลังการเลือกตั้ง และหลังจากฟาร์อีสเทิร์น อีโคโนมิค รีวิว ฉบับนั้นออกมาได้ไม่ถึงอาทิตย์ ดร. พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ และ ดร. นิพนธ์ พัวพงศกร ก็ได้แปลคำว่า populism ในนัยเช่นนี้ว่า “ประชานิยม” ในกรณกล่าวอภิปรายที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2544 และตั้งแต่นั้นมาคำว่า “ประชานิยม” ก็ใช้กันอย่างแพร่หลาย, อ้างถึงใน บุญเลิศ ช่างใหญ่, วาทกรรม : กำมะลอ (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2550), น. 65.

⁴⁸ อนุสรณ์ อุณโณ, “นโยบายประชานิยมรัฐบาลพรรคไทยรักไทย: ข้อพิจารณาเบื้องต้น,” ฟ้าเดียวกัน 3(มกราคม-มีนาคม 2548):54.

⁴⁹ อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, ทักษิณ ชินวัตร คิดใหญ่ ทำใหม่ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วรรณศาสตร์, 2547), น. 191.

กลุ่มเป้าหมายประชาชนระดับกลางหรือชนชั้นกลาง ได้แก่ นโยบายส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) และกลุ่มเป้าหมายครอบคลุมคนทุกกลุ่มทั่วประเทศ คือ นโยบายปฏิรูประบบสุขภาพด้วยการรักษาพยาบาล 30 บาทรักษาทุกโรค จนกลายเป็นพรรคการเมืองที่ขยายฐานสมาชิกพรรคมากที่สุดและตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้อย่างรวดเร็วจนกลายเป็นพรรคการเมืองแบบ Catch-All-Party⁵⁰ อีกทั้ง พิษณุ พงษ์สวัสดิ์ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมด้วยอีกว่า สิ่งทีนโยบายทำมิใช่แต่เพียงตอบสนองต่อคนทุกกลุ่มเท่านั้น แต่นโยบายทำให้เกิดกระบวนการสร้าง new subject position ก็คือทุกคน “เท่าเทียมกัน” ภายใต้นโยบายนี้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ขณะที่นโยบายในด้านที่เน้นเสรีนิยมซึ่งมีก่อนหน้ายุคทักษิณ แม้จะดูเหมือนว่าทำให้ทุกคนเป็นปัจเจก แต่ก็สามารถทำให้คนเพียงบางคนเป็นปัจเจกเท่านั้น เช่น นโยบายสวัสดิการที่ผ่านมามีทำให้คนบางคนรู้สึกว่าเป็นคนที่ “ด้อยกว่า” และต้องไปรับสวัสดิการนั้น แต่นโยบายของทักษิณนั้น ทำให้ทุกคนเชื่อว่า 30 บาทรักษาได้ทุกโรคและรักษาได้ทุกคน ไม่ใช่ นโยบายประกันสังคมหรือนโยบายที่มีเป้าหมายเป็นคนกลุ่มเล็ก ครอบงำทักษิณพยายามทำให้เห็นว่าทุกคนนั้นเท่ากัน”⁵¹ นอกจากนี้แล้ว คุณทักษิณได้สร้างความประทับใจให้กับมวลชนที่ไม่มีการจัดตั้งที่เราเรียกว่า “disorganized mass” ในสังคมไทย พวกเขาเป็นกลุ่มคนซึ่งครอบครองเศรษฐกิจการเมืองทั่ว ๆ ไป ไม่ได้ให้ความสนใจ ส่วนใหญ่มักจะพูดถึงชนชั้นผู้ใช้แรงงาน ชนชั้นชาวนา และชนชั้นนายทุน กลุ่มคนเหล่านี้ ได้แก่ กลุ่มหนึ่ง คือ แม่ค้า พ่อค้า ประเภทหาบเร่ แผงลอย คนหาเช้ากินค่ำ คนทำธุรกิจขนาดเล็ก แบบธุรกิจครอบครัว คนรับจ้างทั่วไป คนงานโรงงานนรก คนทำงานบริการส่วนตัว บริการต่าง ๆ อีกนัยหนึ่งก็คือ ที่เรารู้จักกันในรูปแบบเศรษฐกิจนอกระบบนั่นเอง และกลุ่มสองคือเกษตรกรรายเล็ก ๆ ตามความคิดของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร⁵²

⁵⁰ บูมอริ ยี่หะ, “นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ : การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย,” (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), น. 162-163.

⁵¹ ไฟ่เตียวกัน 2(มกราคม - มีนาคม 2547):68.

⁵² เอกสารวิชาการโครงการตลาดวิชา มหาวิทยาลัยชาวบ้าน หมายเลข 3/2549 เมืองไทย: หลังทักษิณ? 3 (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ แจกในงานเสวนา “เมืองไทย: หลังทักษิณ? 3” วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), น. 9.

เอกสารที่ถูกจัดทำโดยรัฐบาลเรื่อง “4 ปี ช่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย โดยรัฐบาล พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร (ปี พ.ศ. 2544 - 2548)” ยังได้ระบุถึงผลของการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ภายใต้รัฐบาลทักษิณไว้ว่า “ถึงวันนี้ปัญหาต่าง ๆ ของประเทศไทยได้รับการแก้ไขสำเร็จเป็นรูปธรรม เศรษฐกิจแข็งแกร่ง ผู้ประกอบการแข็งแกร่ง ประชาชนมีความสุข” โดยวัดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เพิ่มจาก 4.9 ล้านล้านบาท เมื่อปี พ.ศ. 2543 เป็น 6.5 ล้านล้านบาท ในปี พ.ศ. 2547 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 32.7 GDP Per Capita เพิ่มขึ้นจาก 79,000 บาทต่อคน ในปี พ.ศ. 2543 เป็น 101,540 บาทต่อคน ในปี พ.ศ. 2547 รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น 2,500 บาทต่อเดือน (เพิ่มขึ้นร้อยละ 20) ดัชนีตลาดหลักทรัพย์พุ่งขึ้น 408 จุด จาก 269 จุดเมื่อปี พ.ศ. 2543 เป็น 677 จุดในปี พ.ศ. 2547 จากลูกหนี้มาเป็นเจ้าหนี้ กู้ศักดิ์ศรีคนไทย สร้างความมั่นใจให้ต่างชาติด้วยการคืนหนี้ IMF ที่เหลืออีกกว่า 4.7 แสนล้านบาท ได้ก่อนกำหนดถึง 2 ปี การจ้างงานเพิ่มขึ้น 2.2 ล้าน อัตราการว่างงานเหลือร้อยละ 2 จากร้อยละ 4⁵³ ด้วยตัวเลขเหล่านี้เองเป็นผลให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจให้รัฐบาลทักษิณบริหารประเทศในวาระต่อไป แต่อย่างไรก็ตามนักวิชาการต่างเห็นว่าที่เศรษฐกิจเติบโตเพราะเป็นเงินของรัฐบาลใช้จ่ายมากกว่า “นโยบายประชานิยมโดยการผลักดันโครงการเอื้ออาทรต่าง ๆ เป็นการกระตุ้นการบริโภค และเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญตัวเลขทางเศรษฐกิจ แต่รัฐบาลต้องหว่านเงินลงไปมาก ซึ่งแม้จะทำให้ตัวเลขจีดีพีพุ่งขึ้น แต่นี่ประชาชนระดับรากหญ้าก็พุ่งขึ้นตาม”⁵⁴

⁵³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 4 ปี ช่อมประเทศไทย เพื่อคนไทย โดย รัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร (ปี 2544 - 2548) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2547) หรือดูพัฒนาการของนโยบายรัฐบาลได้จาก อินไซด์การเมือง ฉบับพิเศษ : 1 ปีผลงานรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับภารกิจฟื้นฟูชาติ (กรุงเทพมหานคร: ส.พิจิตรการพิมพ์, 2545) และ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ผลการดำเนินการที่สำคัญตามนโยบายรัฐบาลปีที่ ๒ รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ - ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2546).

⁵⁴ สุนันท์ ศรีจันทร์ทรา, ขาลง “ทักษิณ” (กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊กส์, 2547), น. 111.

ถึงแม้กระแสตอบรับนโยบายจากการประเมินของฝ่ายรัฐบาลจะออกมาดีเป็นที่ยอมรับของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม แต่บางนโยบายยังถูกกังขาในหมู่นักวิชาการของไทยว่ามีนโยบายแบบแฝงถึงผลประโยชน์ทับซ้อน⁵⁵ ของนโยบายที่มักจะเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มการเมืองของไทยรักไทยมากกว่าจะทำเพื่อตอบสนองประชาชนอย่างแท้จริง อาทิ เกษียร เตชะพีระ ได้เขียนบทความเรื่องระบอบทักษิณ ลงในนิตยสารฟ้าเดียวกันว่า “ประชานิยมของรัฐบาลทักษิณยังมุ่งรับใช้ทุนนิยมในแง่เศรษฐกิจด้วย ตั้งแต่เบื้องต้นที่... ที่สิ้นเชิงจากรัฐซึ่งกระจายไปถึงมือชาวบ้านชนบทมักถูกนำไปจับจ่ายซื้อหาสินค้าคงทนในประเทศ เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถปิคอัพ บริการโทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ทำให้ธุรกิจของกลุ่มทุนบางกลุ่มบางส่วนที่เกี่ยวข้องพลอยเติบโตกระเตื้องขึ้นมา ดังที่คอลัมนิสต์ Chang Noi แห่งหนังสือพิมพ์ The Nation วิเคราะห์ว่าเป็นนโยบายที่ “ออกแบบมาช่วยคนรวยโดยให้ดูเหมือนช่วยคนจน” (designed to help the rich by appearing to help the poor)”⁵⁶

หรือนักวิชาการบางสำนักยังได้กังขานโยบายประชานิยมจะเป็นตัวทำลายระบอบประชาธิปไตย อาทิ สังคีต พิริยะรังสรรค์ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องเศรษฐกิจมืด ได้กล่าวถึงนโยบายห่วยบนดินว่า “ผมคิดว่าการที่ทำให้ถูกกฎหมายเป็นการเพิ่มอำนาจให้กับรัฐบาลเพราะสามารถนำเงินออกมาใช้จ่ายได้สะดวกมากขึ้น ดึงเม็ดเงินจากธุรกิจมืดมาสู่ระบบ...แต่มันอาจเลวร้ายกว่าเดิมด้วยซ้ำ เนื่องจากเม็ดเงินที่เคยอยู่ในมือของคนทั้ง 76 จังหวัด ซึ่งเคยได้ใช้ในหลาย ๆ คนตอนนี้กลับไปอยู่ในมือของคนเพียงคนเดียว ทำให้คนผู้ที่มีอำนาจผิดปกติ ซึ่งเป็นปัญหากับสังคม โดยเฉพาะในการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทยก็ยิ่งเกิดปัญหามากขึ้น เพราะเกิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่คน ๆ เดียวมากขึ้น”⁵⁷ อีกทั้ง ผาสุก พงษ์ไพจิตร อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์

⁵⁵ ผลประโยชน์ทับซ้อน (conflict of interest) หมายถึง ผลประโยชน์ที่ทับซ้อนกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม ของผู้มีอำนาจหน้าที่ที่ต้องตัดสินใจทำงานเพื่อส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ขององค์กรภาคธุรกิจเอกชน และเจ้าหน้าที่ภาคสังคมประชา (civil society), ให้ ความหมายในงานวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า อ้างถึงใน วิทยากร เชียงกูล, นโยบายของรัฐบาลด้านเศรษฐกิจ : การทับซ้อนของผลประโยชน์ทางธุรกิจ (Conflict of Interest) (กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.กรรพาคดีไซด์และกรรพาคดีไซด์, 2549), น. (3).

⁵⁶ เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบทักษิณ,” ฟ้าเดียวกัน 2(มกราคม - มีนาคม 2547):50-51.

⁵⁷ สังคีต พิริยะรังสรรค์, “เบื้องหลังธุรกิจมืด,” ใน ผ่านยุคประเทศไทย 2522, พิมพ์ครั้งที่ 2, เปี่ยมศักดิ์ คุณากรประทีป, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สุสานการพิมพ์, 2528), น. 132-133.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวว่า นโยบายประชานิยมของพรรคไทยรักไทยหลายชุดถูกกำหนดขึ้นเพื่อทดแทนระบบอุปถัมภ์ของเจ้าพ่อท้องถิ่น เป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจจากที่เคยกระจุกอยู่ที่เจ้าพ่อท้องถิ่นย้ายมารวมอยู่ที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีเงินอุดหนุนหนาแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคืออยู่ที่นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็น “พ่อขุนอุปถัมภ์” รายใหญ่ ซึ่งมีพฤติกรรมโน้มเอียงไปทางเผด็จการมากขึ้นทุกขณะ⁵⁸ ในนิตยสารฟ้าเดียวกัน อนุสรณ์ อุณโณ นักวิชาการอิสระ ได้กล่าวงานนโยบายประชานิยมถูกตั้งข้อสังเกตว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการประชาธิปไตย เพราะผู้นำประชานิยมส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะเชื่อว่าลำพังตนเองก็สามารถสร้างหลักประกันให้ระบอบประชาธิปไตยได้ จึงมักแสดงตัวเป็นนักบุญและมองสถาบันอื่นไร้ค่า หรือเป็นอันตรายต่อการแก้ปัญหาความยากจนของตน กล่าวอีกนัยหนึ่งประชานิยมเป็นการสร้างการเมืองแบบใหม่โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างผู้นำกับประชาชนในลักษณะคล้ายพ่อปกครองลูก กระทั่งประชาชนโดยเฉพาะคนจนไม่อาจเปลี่ยนความจงรักภักดีต่อผู้นำที่ให้ความเมตตาได้ เปิดโอกาสให้ผู้นำรวบอำนาจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และกลายเป็นเผด็จการในที่สุด⁵⁹

แต่เป็นที่น่าแปลกใจว่าเพราะเหตุใดทำไมประชาชนถึงยังนิยมชมชอบในนโยบายของพรรคไทยรักไทยอีกเล่า โดยที่นักวิชาการจากหลายสำนักได้ออกมาชี้ให้เห็นถึงผลเสียของนโยบายพรรคไทยรักไทย?? ซึ่ง วันชัย ตัน ประธานชมรมนักข่าว สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ได้ถามคำถามเพื่อหาคำตอบนี้จากชาวบ้านว่า เลือกตั้งครั้งใหม่ คนในหมู่บ้านจะเลือกพรรคอะไร พรรคไทยรักไทย คือคำตอบสุดท้าย เหตุผลของชาวบ้านก็คือ เพื่อความมั่นใจว่าจะมีกองทุนหมู่บ้านมาให้พวกเขาได้กู้เงินต่อไปเรื่อย ๆ ในการเลือกตั้งครั้งหน้า พรรคไทยรักไทยจึงนอนมาอย่างแน่นนอนจากเครื่องมือหาเสียงอันทรงประสิทธิภาพ⁶⁰ อีกทั้ง สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ ยังได้กล่าวเสริมด้วยว่า “พรรคไทยรักไทยได้สร้างให้ประชาชนเป็น “ผู้กู้” และสร้างทัศนคติเป็น “ผู้ให้กู้” ซึ่งถ้าดูประชาชนผู้กู้ในชนบท เขาจะขึ้นต่อคนให้กู้ เมื่อมีการเลือกตั้งในหมู่บ้าน เขาก็จะเลือกคนให้กู้ ผู้ให้กู้ของรัฐเมื่อก่อนจะเป็นธนาคาร หน่วยงานราชการ หรือกองทุน แต่เดี๋ยวนี้เขามองว่า คนให้กู้คือ

⁵⁸ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “ประชาธิปไตย ประชาสิทธิ ประชาธรรม,” ใน รัฐชนทุกชั้น, เจมส์คัตต์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, 2547), น. 219.

⁵⁹ อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, ทักษิณ ชินวัตร คิดใหญ่ ทำใหม่, น. 56.

⁶⁰ วันชัย ตัน, ผมรวยแล้ว ผมพอแล้ว (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549), น. 57.

ทักษิณ ภายใต้ความสัมพันธ์ลักษณะแบบนี้ การสวามิภักดิ์ของประชาชนต่อทักษิณ จึงมีความแข็งแกร่งมาก⁶¹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่านโยบายของพรรคไทยรักไทยก็นับเป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่ส่งเสริมให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ด้วยการสามารถแปลงนโยบายของพรรคเข้าเป็นนโยบายแห่งชาติ และสามารถนำมาปฏิบัติได้จริงตรงกับความต้องการ เพื่อตอบสนองต่อประชาชนทุกกลุ่มในสังคมอย่างทั่วถึง ให้เขารู้สึกว่าเป็นผู้ได้รับการปฏิบัติจากนโยบายอย่างเท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการหลายสำนักออกมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อเสียของการดำเนินนโยบายของรัฐบาล แต่ก็มิอาจส่งผลกระทบต่อความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลพรรคไทยรักไทยได้เลย อีกทั้ง ผลของการแปลงนโยบายพรรคมาเป็นนโยบายแห่งชาตินั้น จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะตอบสนองให้พรรคการเมืองคู่แข่งทวิความอ่อนแอลงโดยตัวเอง เพราะพรรคการเมืองคู่แข่งที่อยู่ในฐานะของพรรคร่วมรัฐบาล ไม่สามารถผลักดันนโยบายของพรรคตนให้เป็นนโยบายของรัฐบาลได้ เท่ากับว่านโยบายของพรรคร่วมรัฐบาลที่ได้สัญญาให้กับประชาชนต้องเป็นอันสูญเปล่าไป ตามคำกล่าวของ ประมวล รุจนเสรี อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ระบบบัญชีรายชื่อพรรคไทยรักไทย ที่ว่า “นโยบายของรัฐบาลชุดนี้เป็นนโยบายของพรรคไทยรักไทยทั้งหมด ไม่มีนโยบายของพรรคชาติไทยและพรรคความหวังใหม่ปรากฏอยู่ในนโยบายของรัฐบาลเลย สะท้อนให้เห็นว่าพรรคการเมืองของไทยส่วนใหญ่ จะไม่เน้นนโยบายพรรคที่ใช้หาเสียง จึงไม่มีการต่อรองทางนโยบายเกิดขึ้นเลย ต่อมาก็มียุทธศาสตร์พรรคการเมือง เช่น พรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ ยุบรวมกับพรรคไทยรักไทย และล่าสุดพรรคชาติพัฒนาได้ยุบรวมอีกพรรคหนึ่ง การตัดสินใจยุบรวมพรรคกระทำโดยผู้บริหารพรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สำคัญที่สุด ก็คือหัวหน้าพรรคนั่นเอง โดยไม่ได้เปิดโอกาสรับฟังความคิดเห็นสมาชิกพรรคของตนเลย การตัดสินใจยุบรวมพรรคเช่นนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่าพรรคการเมืองของไทย ที่แท้จริงก็เป็นเพียงกลุ่มการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ที่รวมตัวกัน จดทะเบียนเป็นพรรคการเมืองที่ยังมิได้เป็นพรรคการเมืองอย่างแท้จริงแต่อย่างใด”⁶² นอกจากนี้

⁶¹ ฟ่ำเดียวกัน 2(1 มกราคม - มีนาคม 2547):137.

⁶² ประมวล รุจนเสรี, การใช้อำนาจเป็นธรรมชาติของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สุเมธ รุจนเสรี, 2548), น. 83. (ตัวเน้นจากต้นฉบับ)

ยังเป็นการลดบทบาทให้กับพรรคการเมืองคู่แข่งที่อยู่ในสถานะพรรคการเมืองฝ่ายค้านทางหนึ่งอีกด้วย ที่จะจัดตั้งให้พรรคการเมืองคู่แข่งต่าง ๆ ที่มีความอ่อนแอลงไปจากเมื่อก่อนเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 อีก โดยจะนำมาสู่รูปแบบของความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งแบบ “เบ็ดเสร็จ” ดังจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป

ปัจจัยที่สาม : ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548

ในหัวข้อความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 จะมีเนื้อหาที่ต่อเนื่องมาจากหัวข้อความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544 ในบทที่ 4 ซึ่งในหัวข้อนี้ได้กล่าวต่อย้ำถึงความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งที่ทวีคูณความอ่อนแอลงไปกว่าเดิม อันเนื่องมาจาก การกระทำของพรรคไทยรักไทยที่นับวันได้แสดงสถานะความเป็นรัฐบาลพรรคเดียวมากยิ่งขึ้น ทั้งที่สะท้อนให้เห็นจากตัวผู้นำพรรค ที่ได้ผ่นเข้าเป็นเนื้อเดียวกันกับนโยบายพรรค จนสามารถเข้ามาครอบงำพรรคร่วมรัฐบาล อีกทั้งยังได้เข้ามาแทรกซึมครอบงำพรรคการเมืองคู่แข่งฝ่ายค้าน ตามแนวคิดที่ว่าด้วยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวอีกด้วย และการครอบงำต่อพรรคการเมืองคู่แข่งนี้มีทั้งที่เกิดจากการกระทำของพรรคไทยรักไทยโดยตรง และโดยทางอ้อม จนพรรคการเมืองคู่แข่งมีอาจสามารถลุกขึ้นมาต่อกรเพื่อลงชิงชัยแข่งขันกับพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ได้เลย และปล่อยให้ปัจจัยความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดรัฐบาลพรรคเดียวขึ้นในปี พ.ศ. 2548

เช่นเดียวกันกับในบทที่ 3 ภายใต้หัวข้อนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงทั้งความอ่อนแอโดยตัวเองของพรรคการเมืองคู่แข่ง อันได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย รวมถึงพรรคมหาชน ในฐานะพรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งที่เกิดจากการควมรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทย หากแตกต่างกันตรงที่ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงว่า พรรคไทยรักไทยได้ทำการควมรวมทั้งพรรคคู่แข่งทั้งพรรคเข้าสู่พรรคไทยรักไทย มิได้เป็นการควมรวมสมาชิกพรรคของพรรคการเมืองอื่นเข้าสู่พรรคไทยรักไทยดังเช่นในบทที่ 3 ซึ่งผู้เขียนจะขออธิบายถึงการยุบรวมพรรคคู่แข่งเข้าสู่พรรคไทยรักไทยด้วยกัน 3 พรรคการเมือง อันได้แก่ พรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติพัฒนา โดยผู้เขียนจะอธิบายอย่างเป็นลำดับดังนี้

ความอ่อนแอโดยตัวเองของพรรคการเมืองคู่แข่ง

พรรคประชาธิปัตย์ หลังจากที่พรรคประชาธิปัตย์พ่ายแพ้ต่อพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 อย่างสิ้นเชิงโดยนำสมาชิกของพรรคเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เพียง 128 ที่นั่ง ได้สร้างความอ่อนแอให้กับพรรคเพิ่มขึ้น ภายใต้สภาพที่พรรคต้องตกอยู่ในสถานะของพรรคแกนนำฝ่ายค้านถึง 4 ปีเต็มเช่นกัน

ประกอบกับกระแสการเมืองภายในของพรรคประชาธิปัตย์เองก็เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นอีกครั้ง เมื่อนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรค ได้หมดวาระการดำรงตำแหน่งลง และเปิดโอกาสให้สมาชิกพรรคได้เข้ามาร่วมแข่งขันชิงตำแหน่งหัวหน้าพรรคคนใหม่ ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ในเวลานั้น แบ่งออกเป็นสองสายใหญ่ ๆ คือ สายใต้ ภายใต้การนำของนายชวน และนายสุเทพ เทือกสุบรรณ โดยมีนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นทายาทที่จะสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าพรรคต่อไป ส่วนอีกสายหนึ่งคือ สายสนามบินน้ำ ภายใต้การนำของ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ที่ให้การสนับสนุน นายบัญญัติ บรรทัดฐาน เป็นหัวหน้าพรรค และผลการเลือกตั้งหัวหน้าพรรคจากที่ประชุมใหญ่ของพรรค ผลที่ได้ออกมาปรากฏว่า นายบัญญัติ บรรทัดฐาน ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์คนต่อไป ถึงแม้ว่านายบัญญัติจะได้รับเลือกตั้งเป็นหัวหน้าพรรค แต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกกลุ่ม⁶³ และส่งผลให้พรรคประชาธิปัตย์ช่วงนั้นก็อยู่ในภาวะสงครามเย็น นายอภิสิทธิ์ก็ดูจะทำงานเท่าที่จำเป็น อย่างกับได้ประเมินสถานการณ์ไว้แล้ว⁶⁴

นอกจากนั้น นายเอนก เหล่าธรรมทัศน์ อดีตรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ยังได้กล่าวถึงสิ่งที่ปัญหาให้กับพรรคที่ส่งผลให้พรรคไม่โดดเด่นพอที่จะต่อสู้กับพรรคไทยรักไทยได้เลย นั่นคือ บุคลิก-วัฒนธรรมแบบประชาธิปัตย์ โดยกล่าวว่า “การจะต่อสู้กับพรรคไทยรักไทยได้ จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของพรรคก่อน ถ้าวัฒนธรรมยังเป็นแบบตั้งรับเช่นเดิม ก็ยากที่จะรองรับหรือผลิตชุดความคิดใหม่ ๆ ได้ ผมเคยลองเสนอมุมความคิดในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของพรรค แต่ก็ได้รับการสวนกลับจากผู้นำบางคนในพรรคทันทีว่า วัฒนธรรมประชาธิปัตย์นั้นดีอยู่แล้ว และไม่มีใครยืนยันได้ว่าวัฒนธรรมใหม่ที่สร้างขึ้นจะดีกว่าวัฒนธรรมเดิม การจะปรับเปลี่ยนวิถีคิด

⁶³ สิงห์ทอง บัวชุม, “การบริหารพรรคการเมืองไทย ตามแนวทางการปฏิรูปการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2549,” (วิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549), น. 297.

⁶⁴ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, พิศการเมือง (กรุงเทพมหานคร: openbook, 2548), น. 91.

ในพรรคประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะพรรคประชาธิปัตย์นั้นค่อนข้างจะเต็มไปด้วยความวิตกกังวล เมื่อมากเข้าก็ขาดสีสัน และก้าวไม่ทันลีลาของไทยรักไทย”⁶⁵

ความอ่อนแอของการเมืองภายในพรรคมิได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้น เพราะจุดแตกหักสำคัญที่ส่งผลให้พรรคไร้เสถียรภาพคือ การลาออกจากพรรคของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ที่ได้นำขบวนสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ลาออกตามมาด้วย อันได้แก่ ศิริวัฒน์ ขจรประศาสน์ อรรถพล สรสุชาติ และเอนก เหล่าธรรมทัศน์ เป็นต้น ซึ่งจุดหักเหที่สำคัญที่ส่งผลให้ พลตรีสนั่น ต้องลาออกจากพรรค คือการที่พลตรีสนั่น ไม่เห็นด้วยกับนายชวนที่จะเดินหน้าการอภิปรายไม่ไว้วางใจ รัฐมนตรีครั้งที่ 1 ของรัฐบาลทักษิณ ประกอบกับการที่เขาตั้งใจจะจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่

อีกทั้งเมื่อเข้าใกล้วันเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์จำนวน 6 คน อันได้แก่ ทวี สุระบาล เรวัต สิริบุญกุล ไพบุลย์ พิมพิพิสิฐถาวร เกษม ปานอุดมลักษณ์ เอกพจน์ ปานแย้ม และปัญญา จินาคำ ได้ขอลาออกเพื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทย (ตามตารางที่ 5.4) ซึ่งส่งผลให้ประชาธิปัตย์ขาดกำลังพลในการเลือกตั้งลงไปอีก

หากว่าเราคิดว่าพรรคประชาธิปัตย์ที่มีความเป็นสถาบันจะเป็นพรรคการเมืองเดียวที่จะลุกขึ้นมาต่อกรกับพรรคไทยรักไทยได้ในขณะนั้นได้ เราอาจจะคิดผิดไป เพราะยิ่งช่วงก่อนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 พรรคประชาธิปัตย์กลับทวีความอ่อนแอลงโดยตัวเองเป็นผู้กระทำ อันเห็นได้ชัดเมื่อมีการเปรียบเทียบความนิยมในตัวบุคคลระหว่าง พ.ต.ท.ทักษิณ และนายบัญญัติในผลสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ (ABAC POLL)⁶⁶ แล้วจะพบว่า ความนิยมในตัว พ.ต.ท.ทักษิณ เพิ่มขึ้นจากเดือนเมษายนอยู่ที่ร้อยละ 58.8 เป็นร้อยละ 64.4 ในเดือนพฤษภาคม โดยกลุ่มตัวอย่างให้เหตุผลว่าสามารถแก้ไขปัญหาสำคัญของประเทศได้ อีกทั้งยังไม่มีนักการเมืองคนใดที่เหมาะสมกว่า ขณะที่นายบัญญัติ บรรทัดฐาน หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ มีความนิยมในเดือนเมษายน เพียงร้อยละ 7.2 และเดือนพฤษภาคม เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.2 นอกจากนี้ ประชาชนยังคงให้ความนิยมพรรคไทยรักไทยมากกว่าพรรคประชาธิปัตย์ จากผลการสำรวจที่ระบุว่าร้อยละ 48.9 ชื่นชอบพรรคไทยรักไทย และเพียงร้อยละ 15.7 ที่นิยมพรรคประชาธิปัตย์

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 98.

⁶⁶ “การรับรู้ข่าวดี - ข่าวร้าย ผ่านสื่อมวลชนของประชาชนที่มีผลกระทบต่อความนิยมของ นายกรัฐมนตรีและพรรคไทยรักไทย” สำนวนความคิดเห็นประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 1,186 คน โดยเปรียบเทียบระหว่างเดือนเมษายนกับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2547, อ้างถึงใน “เอแบคโพลล์ชี้ ‘ทักษิณ’ คะแนนนิยมเพิ่ม,” เดลินิวส์ (17 พฤษภาคม 2547), น. 6.

นอกจากนี้ ยังมีผลสำรวจความนิยมในตัวผู้นำพรรคและผลงานรัฐบาลของเอแบคโพลล์ (ABAC POLL)⁶⁷ ที่ระบุว่า ผลงานที่ประชาชนพึงพอใจมากที่สุด คือ โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ร้อยละ 78 รองลงมาคือ การแก้ปัญหาหยาเสพติด ร้อยละ 76.3 และร้อยละ 65.2 พอใจโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค สำหรับความนิยมต่อพรรคการเมือง เปรียบเทียบระหว่างพรรคไทยรักไทยกับ พรรคประชาธิปัตย์ ในช่วงเวลาที่รัฐบาลทำงานมาครบ 1 ปี 2 ปี และ 3 ปี 6 เดือน ปรากฏว่า ความนิยมที่มีต่อพรรคไทยรักไทยสูงกว่าพรรคประชาธิปัตย์กว่าสองเท่าตัวในทุกช่วงเวลา นอกจากนี้ ความนิยมต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทยในฐานะนายกรัฐมนตรียังได้รับความนิยมสูงถึงร้อยละ 61.6 และหากจำแนกตามภาคพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความนิยมต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ มากกว่าร้อยละ 50 ยกเว้นพื้นที่ภาคใต้

เมื่อใกล้วันเลือกตั้งทั่วไป ก็มีผลสำรวจที่บ่งชี้ถึงแนวโน้มที่พรรคไทยรักไทยน่าจะเป็น รัฐบาลภายหลังการเลือกตั้ง คือ ผลสำรวจความคิดเห็นประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งใน 400 เขตทั่วประเทศ ของเอแบคโพลล์ (ABAC POLL)⁶⁸ พบว่าประชาชนร้อยละ 48.9 ระบุว่า จะเลือกพรรคไทยรักไทย ขณะที่ร้อยละ 34.9 ระบุว่า จะเลือกพรรคประชาธิปัตย์ ร้อยละ 4.2 ระบุว่า จะเลือกพรรคมหาชน และร้อยละ 3.4 ระบุว่า จะเลือกพรรคชาติไทย พร้อมทั้งคาดการณ์จำนวน ส.ส. บัญชีรายชื่อว่า พรรคไทยรักไทยจะได้ ส.ส. บัญชีรายชื่อ 59 คน พรรคประชาธิปัตย์จะได้ 34 คน และ พรรคชาติไทยได้ 7 คน ดังนั้น ผลสำรวจนี้ชี้ให้เห็นว่า หากมีการเลือกตั้งใหม่ พรรคไทยรักไทยจะ กลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้ง

พรรคชาติไทย นับได้ว่าเป็นพรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จในการยึดเมือง สุพรรณบุรีเป็นฐานการเมืองของตนได้อย่างเบ็ดเสร็จ จนสุพรรณบุรีได้รับฉายาว่าเป็นเมือง “บรรหาร-

⁶⁷ “ผลงานรัฐบาลและคะแนนนิยม พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในสายตาประชาชน” สํารวจกลุ่มตัวอย่างประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 4,817 คน จาก 25 จังหวัดทั่วประเทศ, อ้างถึงใน “คะแนนนิยม ทอท. โลด ทิ้ง ปชป. ‘ทักษิณ’ พีเวอร์ทั่วประเทศ ยกเว้นใต้,” แนวหน้า (19 กรกฎาคม 2547), น. 10.

⁶⁸ “โครงการสำรวจนำร่องเพื่อประมาณการจำนวนที่นั่ง ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมือง ก่อนพรรคไทยรักไทย ดิกออฟแคมเปญ : กรณีศึกษาตัวอย่างประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งใน 400 เขตทั่วประเทศ” สํารวจกลุ่มตัวอย่าง 26,133 คนทั่วประเทศ ระหว่างวันที่ 23 กันยายน - 16 ตุลาคม พ.ศ. 2547, อ้างถึงใน “โพลล์ 400 เขตทั่วประเทศ ‘ทอท.’ ยังแรง เชื่อ ‘ทักษิณ’ เป็นรัฐบาลรอบ 2,” มติชน (18 ตุลาคม 2547), น. 12.

แจ่มใส” บุรีไปเสียแล้ว! ซึ่งฐานกำลังของพรรคชาติไทยอยู่ที่จังหวัดภาคกลาง⁶⁹ ซึ่งมาบัดนี้พรรคได้ถูกจัดให้เป็นพรรคการเมืองขนาดเล็กไปแล้ว ถึงแม้ว่าพรรคชาติไทยจะอยู่ในสถานะเป็นพรรครัฐบาลร่วมกับพรรคไทยรักไทย แต่พรรคชาติไทยได้นำทีมโดยนายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรค ก็ได้ผลกระทบจากการ “ตูด” สมาชิกพรรคชาติไทยเข้าสู่พรรคไทยรักไทยก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 อีกเช่นเคย ถึง 15 คน (ตามตารางที่ 5.4) โดยเฉพาะสมาชิกที่มาจาก กลุ่มชลบุรี และบุรีรัมย์ ในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 นายสนธยา คุณปลื้ม เลขาธิการพรรคชาติไทย และนายเนวิน ชิดชอบ รองหัวหน้าพรรคชาติไทย พร้อมด้วย ส.ส. พรรคชาติไทย จำนวนประมาณ 10 คน สมัครเข้าเป็นสมาชิกใหม่ของพรรคไทยรักไทย ภายหลังจากลาออกจากพรรคชาติไทย โดยสนธยา คุณปลื้ม อดีตเลขาธิการพรรคชาติไทย กล่าวถึงการลาออกจากพรรคชาติไทยในครั้งนี้นี้ว่า⁷⁰ “การย้ายพรรคมุ่งประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งประชาชนในพื้นที่ก็เรียกร้องให้ไปอยู่พรรคไทยรักไทย ยืนยันย้ายพรรคครั้งนี้ไม่มีเรื่องส่วนตัว และไม่เกรงว่าหากเข้าไปอยู่พรรคไทยรักไทยแล้วจะถูกลดบทบาทลงแต่อย่างใด”

ขณะที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เปิดเผยถึงกรณีการย้ายพรรคของทั้ง สนธยา คุณปลื้ม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และ เนวิน ชิดชอบ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่า ทั้งคู่ต้องการที่จะทำงานเพื่อบ้านเมือง ที่ย้ายมาอยู่ไทยรักไทยเพราะรู้สึกสนุกกับการทำงาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีและถือว่ามีมาช่วยกันทำให้พรรคเข้มแข็ง ทั้งนี้ การย้ายพรรคของทั้งสองคนไม่มีเงื่อนไขใด ๆ และไม่กระทบความสัมพันธ์ระหว่างตนกับนายบรรหารแน่นอน

สิ่งที่เกิดขึ้นกับพรรคชาติไทยได้ตอกย้ำถึงความอ่อนแอของพรรคที่ต้องสูญเสียทรัพยากรบุคคลของพรรคให้กับพรรคไทยรักไทยไปเป็นจำนวนมาก และส่งผลให้พรรคเหลือจำนวน ส.ส. ในสภาแค่ 25 ที่นั่ง จนขาดกำลังพลในการลงรับสมัครรับเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 ไปเกือบครึ่งของพรรค

⁶⁹เกษม ศิริสัมพันธ์, “ทักษิณกับประชาธิปไตยในระบบพรรคการเมือง,” รู้ทันทักษิณ, พิมพ์ครั้งที่ 4, เล่มศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, 2547), น. 27.

⁷⁰“ส.ส. กลุ่มชลบุรี - บุรีรัมย์ ลาออกจากชาติไทยหันซบ ทพท.,” คม ชัด ลึก (23 กรกฎาคม 2547), น. 16.

พรรคมหาชน นับว่าเป็นพรรคการเมืองที่ถูกก่อตั้งขึ้นมาใหม่เพื่อการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 อย่างแท้จริง แต่กับพบว่าสมาชิกพรรคก็ล้วนแต่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองหน้าเก่าที่ย้ายพรรคมาจากพรรคการเมืองอื่น โดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ จนมีผู้กล่าวว่า “หลายคนสับสนกับ “แบรนดัมหาชน” พอสมควร เพราะภาพของ “เสธ.หนั้น (พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์) ดร. เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และ คุณอรรถพล สรสุชาติ ก็คือภาพสะท้อนของสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่ฝังลึกในใจของประชาชนส่วนใหญ่มานานแล้ว ความสับสนในฐานะ “พรรคประชาธิปัตย์สาขาสอง” จึงเกิดขึ้นในใจใครต่อใครอย่างช่วยไม่ได้”⁷¹ นั่นคือการย้ายพรรคของ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ อดีตเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ มาเป็นผู้ก่อตั้งพรรคมหาชน เอนก เหล่าธรรมทัศน์ อดีตรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ มาเป็นหัวหน้าพรรคมหาชน ในวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 และมีอรรถพล สรสุชาติ สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ มาเป็นเลขาธิการพรรคมหาชน อีกทั้งการก่อเกิดของพรรคมหาชน ยังเป็นการร่วมกันก่อตั้งของวัฒนา อัศวเหม อดีตหัวหน้าพรรคราษฎร อีกด้วย ซึ่งทำให้ภาพลักษณ์ของพรรคก็ยังคงอยู่ในรูปแบบพรรคการเมืองเก่า ที่มีบุคลิกแบบเก่า นักการเมืองหน้าเก่า โดยมีอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเพื่อเทียบเคียงกับพรรคไทยรักไทยได้เลย เพียงแต่แค่มีชื่อพรรคใหม่เท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม พรรคมหาชนก็ได้ประสบความสำเร็จก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 โดยขาดสถานะทางการเงิน ดังที่ นายเอนก เหล่าธรรมทัศน์ อดีตหัวหน้าพรรคมหาชน ได้กล่าวว่า “..แทนที่พรรคมหาชนจะอยู่ในจุดที่ได้เปรียบ เพราะเป็นฝ่ายหาเสียงก่อน กลับกลายเป็นว่าพรรคต้องเผชิญกับปัญหาทางการเงินที่หนักขึ้นตามลำดับ ผู้สมัครของพรรคเริ่มกังวลว่าพรรคจะมีเงินสนับสนุนเพียงพอจริงหรือไม่...แต่เงื่อนไขการเมืองปัจจุบันภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทยที่รวมอำนาจไว้ได้ทั้งหมด กลุ่มทุนตกอยู่ในเงื้อมมือ ที่ต้องสวามิภักดิ์กับพรรคการเมืองพรรคเดียว การบั่นใจให้กับพรรคอื่นเท่ากับประกาศตัวว่าอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล ซึ่งในมุมมองของนักธุรกิจคงไม่มีใครอยากจะรับความเสี่ยงด้วยการเลือกสนับสนุนฝ่ายที่ไม่ใช่รัฐบาลเป็นแน่ ทุนทั้งหมดจึงมุ่งไปที่พรรครัฐบาลพรรคเดียว นับเป็นการปิดทางเดินของพรรคการเมืองอื่น ๆ ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ชัยชนะของพรรคไทยรักไทยจึงมองเห็นได้ตั้งแต่ยังไม่ถึงวันเลือกตั้ง”⁷²

⁷¹ กาลัญญ วรพิทยุต, RE-BRANDING พรรคประชาธิปัตย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2548), น. 104-105.

⁷² เอนก เหล่าธรรมทัศน์, พิศกรการเมือง, น. 142-144.

ด้วยเหตุของปัญหาทางการเงินที่พรรคมหาชนได้ประสบอยู่เช่นนี้เป็นผลให้พรรคไม่มีเงินทุนที่สำหรับใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และส่งผลให้พรรคน้องใหม่อย่างพรรคมหาชนสามารถแย่งชิงพื้นที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 ได้เพียง 2 ที่นั่งเท่านั้น

จากที่กล่าวมาแล้วเราจะเห็นว่าพรรคประชาธิปัตย์ และพรรคชาติไทย รวมทั้งพรรคที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นใหม่อย่างพรรคมหาชน ล้วนแล้วแต่มีความอ่อนแอโดยตัวเองกันแทบทั้งสิ้นก่อนที่จะได้มีโอกาสในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ตามที่ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ได้มองว่า “ชัยชนะของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 มีที่มาจากความขัดแย้งระหว่างฝ่ายค้านและผู้สมัครไม่โดดเด่นพอในสนามกรุงเทพฯ นั่นคือ การที่พรรคประชาธิปัตย์แตกออกเป็นพรรคมหาชน และทำให้คะแนนของผู้สมัครนั้นตัดกันเองในหลายพื้นที่ หากพิจารณาผลคะแนนของพรรคประชาธิปัตย์ที่ได้อันดับ 2 และพรรคมหาชนได้อันดับ 3 นำคะแนนรวมกันก็จะชนะพรรคไทยรักไทย เพราะฐานเสียงของพรรคมหาชนในกรุงเทพฯ ก็เป็นฐานเสียงเดียวกับพรรคประชาธิปัตย์”⁷³

อีกทั้งพรรคต่าง ๆ เหล่านี้มีวัฒนธรรมการเมืองแบบเก่า สมาชิกการเมืองหัวคิดเก่าที่ประชาชนเห็นว่าขาดวิสัยทัศน์ทางการบริหาร และฐานสมาชิกพรรคก็มักจะถูกจัดอยู่แต่ในภาค เช่น ภาคใต้ เป็นฐานของพรรคประชาธิปัตย์ หรือในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง อย่างเช่น จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นฐานของพรรคชาติไทย มิได้มีฐานสมาชิกพรรคที่ครอบคลุมทั่วประเทศอย่างพรรคไทยรักไทย และเมื่อเทียบกับกระแสของพรรคไทยรักไทยในฐานะพรรครัฐบาลที่มีการดำเนินตามนโยบายและมีผลงานออกมาเป็นที่ประจักษ์ให้ประชาชนเห็น ผนวกกันกระแสของวิสัยทัศน์ผู้นำแบบทักษิณก็ยังคงดำรงอยู่ จึงล้วนส่งผลให้พรรคการเมืองเหล่านี้ได้ทวีความอ่อนแอลงและมีโอกาสเข้ามาต่อกรชิงชัยกับพรรคไทยรักไทยได้เลย

นอกจากนั้นความอ่อนแอที่เกิดขึ้นโดยตัวของพรรคการเมืองคู่แข่งเองนั้น ยังเกิดจากการที่พรรคการเมืองคู่แข่งทุกพรรคการเมืองได้นำเสนอนโยบายในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 ที่มีความคล้ายคลึง ไม่มีนโยบายที่โดดเด่น หรือแตกต่างไปจากนโยบายของพรรคไทยรักไทยเท่าใดนัก และ “การที่พรรคการเมืองได้นำเอา “นโยบาย” มาแข่งกับพรรคไทยรักไทยถือเป็นข้อ

⁷³ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, “สัมภาษณ์พิเศษ : ‘ทักษิณ 2’ ไม่ราบรื่น,” ไทยโพสต์ แทบลอยด์ (13 กุมภาพันธ์ 2548).

เสียเปรียบมากกว่าข้อได้เปรียบ เพราะจะถูกเปรียบเทียบกับผู้มาก่อน (นโยบายของพรรคไทยรักไทย) แทนที่⁷⁴ อีกทั้งยังจะส่งผลให้ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งย่อมที่จะตัดสินใจเลือกพรรคการเมืองเดิมที่พวกตนแน่ใจอยู่แล้วว่าสามารถนำนโยบายที่ใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งแปลงเป็นนโยบายของรัฐบาลเพื่อตอบสนองประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และเขาจะไม่ยอมเสี่ยงที่จะทำการเลือกพรรคการเมืองอื่นที่มีนโยบายคล้ายคลึงกับพรรครัฐบาล เพราะเขาไม่แน่ใจว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ จะสามารถดำเนินการตามของพรรคหรือไม่ ในขณะที่แต่ละพรรคการเมืองมีนโยบายพรรคที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันเช่นนี้ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Down ในเรื่อง spatial analysis and party behavior in government⁷⁵

นโยบายของพรรคการเมืองคู่แข่งในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 ที่มีอาจแตกต่างจากนโยบายของพรรคไทยรักไทย ประกอบไปด้วย⁷⁶

พรรคประชาธิปัตย์ เสนอนโยบาย “สร้างคน สร้างอนาคต” อาทิ เรียงพรีอนุบาลถึงมัธยมปลาย ปฏิวัติหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างชาติ เลิกอบายมุขทุกรูปแบบ ทุกครอบครัวมีบ้านอยู่อาศัย ยกเลิก 30 บาทรักษาทุกโรค นำระบบรักษาฟรีมาให้บริการ ก่อตั้ง “กองทุนสวัสดิการคนจน” ปฏิวัติการจัดเก็บภาษีให้เป็นธรรม และตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในทุกภาค น้ำอุปโภคและบริโภคครบทุกหมู่บ้านภายใน 4 ปี

พรรคชาติไทย นำเสนอนโยบายชุด “สัจจะนิยม สร้างสังคมให้สมดุล” ซึ่งมีเนื้อหาของนโยบาย อาทิ เรียงพรีช่วงใดก็ได้ 12 ปี ยกเว้นบราคาพีซผล ปรับโครงสร้างการเกษตร คนจนรักษาฟรี คนมีร่วมจ่าย มีบ้านเมืองน่าอยู่อาศัย และจัดที่อยู่อาศัยให้อย่างทั่วถึง ใส่ใจผู้ด้อยโอกาส จัดตั้งกองทุนภาคสังคมสำหรับผู้ด้อยโอกาส เสริมระบบราชการให้มั่นคง เพิ่มสวัสดิการแก่ข้าราชการชั้นผู้น้อย ขจัดยาเสพติดให้หมดสิ้นไปทั้งแผ่นดิน

พรรคมหาชน นำเสนอนโยบายในลักษณะ “สวัสดิการก้าวหน้า” อาทิ คนจนเรียงพรีถึงปริญญาตรี คนจนรักษาฟรี คนมีใช้ระบบประกันสุขภาพ สร้างที่พักราคาถูกให้ผู้ไร้แรงงาน ตั้ง

⁷⁴ กาลัญญ วรพิทยุต, RE-BRANDING พรรคประชาธิปัตย์, น.105.

⁷⁵ Alan Ware, *Political Parties and Party Systems* (New York: Oxford University Press, 1996), p. 322.

⁷⁶ “บันทึกคำสวดยุทธที่เรียกว่า ‘นโยบาย’ ที่เสนอในการเลือกตั้ง 2548,” *A Day Weekly* (28 มกราคม - 3 กุมภาพันธ์ 2548):16-7.

กองทุนเงินกู้ช่วยเหลือแรงงาน ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกรรายย่อย ตั้งกองทุนสนับสนุนพยุ
งราคาพืชผล นโยบายจัดตั้งมหานครใหม่ขึ้น 4 แห่ง คือ ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ และภูเก็ต
กระจายรายได้ร้อยละ 35 สู่อำเภอปกครองส่วนท้องถิ่น จัดตั้งคณะกรรมการปราบปรามการทุจริต
ภาคประชาชน

ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งโดยการควบรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทย

นอกจากนี้หากจะกล่าวถึงเรื่องความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งโดยการควบรวม
เข้ากับพรรคไทยรักไทยในบริบทก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องกล่าวถึง
พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 อันว่าด้วยการยุบพรรคการเมือง ในหมวดที่ 5 ของมาตรา
70 ที่กล่าวว่า “การรวมพรรคการเมืองอาจเป็นการรวมกันเพื่อจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองใหม่หรืออาจ
เป็นการรวมเข้าเป็นพรรคเดียวกับพรรคการเมืองที่เป็นหลักก็ได้” โดยเฉพาะการรวมเข้าเป็น
พรรคเดียวกับพรรคการเมืองที่เป็นหลักนั้น กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้

1. ในกรณีของการรวมเข้าเป็นพรรคการเมืองเดียวกับพรรคการเมืองหลัก พรรคการเมือง
จะรวมกันได้ ต้องขอความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของแต่ละพรรคที่จะรวมตัวกัน

2. เมื่อที่ประชุมใหญ่ของแต่ละพรรคที่จะรวมเข้ากับพรรคการเมืองหลักเห็นชอบรวมกัน
แล้ว หัวหน้าพรรคการเมืองที่จะรวมต้องแจ้งการรวมพรรคต่อนายทะเบียน และให้นายทะเบียน
ดำเนินการตามมาตรา 65 วรรค 3 และ 4 คือ ให้นายทะเบียนยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญภายใน
15 วัน นับแต่วันที่ความปรากฏต่อนายทะเบียน เมื่อศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่าเหตุ
ดังกล่าวเกิดขึ้นกับพรรคการเมืองตามคำร้องของนายทะเบียน ให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมือง
นั้น และให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองเดิมเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัด
พรรคการเมืองใหม่ และในกรณีศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใดแล้วให้นายทะเบียน
ประกาศคำสั่งยุบพรรคการเมืองนั้นในราชกิจจานุเบกษา

ลักษณะของการยุบพรรคการเมืองเพื่อเข้าควบรวมกับพรรคการเมืองหลักกลับปรากฏผล
อย่างมากในการเมืองไทย ภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ซึ่ง
มีการยุบพรรคการเมืองกันจำนวน 5 ครั้ง ตามตารางที่ 5.1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 5:1

แสดงข้อมูลการยุบรวมพรรคการเมืองเพื่อควบรวมกับพรรคการเมืองหลัก
ตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2540⁷⁷

พรรคที่ ยุบ	ยุบ เมื่อ	ยุบรวม กับ	สถานะของพรรคที่ยุบ				สถานะของพรรคที่เป็นหลัก			
			จำนวน ส.ส.		จำนวน สาขา	จำนวน สมาชิก	จำนวน ส.ส.		จำนวน สาขา	จำนวน สมาชิก
			แบ่งเขต	บัญชีรายชื่อ			แบ่งเขต	บัญชีรายชื่อ		
มวลชน	18 ส.ค. 41	ความหวัง ใหม่	2	-	-	13,863	124	-	100	1,706,954
เสรีธรรม	6 ก.ย. 44	ไทยรักไทย	14	-	13	604,936	201	48	4	6,249,777
ความหวัง ใหม่	28 มี.ค. 45	ไทยรักไทย	26	8	210	3,625,817	208	48	8	10,173,386
ชาติ พัฒนา	21 ก.ย. 47	ไทยรักไทย	19	7	35	3,705,755	241	53	10	11,064,670
ตันตระกุล ไทย	6 ม.ค. 48	ชาติไทย	-	-	5	20,473	17	6	17	2,341,268

เมื่อเกิดการยุบรวมพรรคการเมืองและควบรวมพรรคการเมืองภายใต้บริบทเช่นนี้ กฤษฎี
เอื้อวงศ์ ผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาพรรคการเมือง และการออกเสียงประชามติ คณะกรรมการ
การเลือกตั้ง ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งที่เป็นผลตามมาก็คือ ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมือง
เดิมเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองใหม่ และส่วนใหญ่ของการยุบรวมพรรคจะ
เป็นการดำเนินการของพรรคแกนนำรัฐบาลเพื่อที่จะสร้างเสถียรภาพให้กับพรรคการเมืองที่เป็น
หลักและเพิ่มจำนวนเสียงสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนเป็นการยุบรวมเพื่อเพิ่มโอกาส

⁷⁷ วารสารพรรคการเมืองสัมพันธ์ 11(มกราคม - มีนาคม 2548):29.

และไม่ได้เปรียบในการแข่งขันการเลือกตั้ง โดยการยุบรวมพรรคการเมืองไม่มีความสำคัญต่อจำนวนสาขาพรรคและสมาชิกพรรค⁷⁸ ซึ่งการกระทำของพรรคไทยรักไทยต่อการควมรวมพรรคการเมืองคู่แข่งเช่นนี้ ย่อมเป็นไปตามลักษณะของพรรคเดียวอีกลักษณะหนึ่งของ T.J.Pempel ที่ว่าพรรคต้องครอบงำจำนวนที่นั่งในสภาให้มากกว่าพรรคการเมืองคู่แข่ง (dominant in number) จนทำให้พรรคการเมืองคู่แข่งมีจำนวนที่นั่งน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

ดังจะเห็นได้ว่าการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544 พรรคเสรีธรรมมีจำนวน ส.ส.ในสังกัด 14 คน เมื่อยุบรวมกับพรรคไทยรักไทย ซึ่งมีจำนวน ส.ส.ในสังกัด 247 คน พรรคไทยรักไทย ก็จะมีจำนวน ส.ส.ในสังกัดเพิ่มเป็น 261 คน และเมื่อพรรคความหวังใหม่ยุบรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทยเป็นผลให้พรรคไทยรักไทย จะมีจำนวน ส.ส.ในสังกัดที่เพิ่มขึ้นอีก เป็น 294 คน และเมื่อพรรคชาติพัฒนาที่มี ส.ส.ในสังกัด 31 คน ได้ย้ายยุบรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทยทำให้พรรคไทยรักไทยมีจำนวน ส.ส.เพิ่มเป็น 325 คน (ตามตารางที่ 5.2) และส่งผลให้พรรคการเมืองคู่แข่งมีจำนวนที่นั่งในสภาเพียง 175 ที่นั่ง เช่น พรรคประชาธิปัตย์มีจำนวนที่นั่งเพียง 128 ที่นั่ง และพรรคชาติไทยมีจำนวนที่นั่งเพียง 40 ที่นั่ง พรรคราษฎร 2 ที่นั่ง พรรคถิ่นไทย 1 ที่นั่ง และ พรรคกิจสังคม 1 ที่นั่ง⁷⁹ เท่านั้น

อีกทั้งจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคไทยรักไทย 325 ที่นั่ง นับว่าเป็นจำนวนคะแนนเสียงที่เพียงพอที่ส่งผลให้พรรคการเมืองฝ่ายค้านมิสามารถเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้เลย หากแต่เพียงสามารถเปิดอภิปรายรัฐมนตรีได้เท่านั้น ตามมาตรา 186 รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งบัญญัติว่า พรรคฝ่ายค้านที่จะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีต้องมีคะแนนเสียง 100 เสียง และถ้าจะอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีต้องมีคะแนนเสียงถึง 200 เสียง อีกทั้งรัฐบาลก็หมดหวังเรื่องความไร้เสถียรภาพของระบบการเมืองภายใต้รัฐบาลผสม และยังเป็น การส่งเสริมให้ความเป็นนายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็งโดดเด่นขึ้นได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนจะขออธิบายในรายละเอียดถึงสาเหตุที่พรรคการเมืองคู่แข่ง อันได้แก่ พรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติพัฒนา ได้ตัดสินใจย้ายพรรคเข้าสู่พรรคไทยรักไทย จนส่งผลกระทบต่อการพัฒนาการเมืองไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ดังนี้ตามลำดับ

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 30.

⁷⁹ นายชิงชัย มงคลธรรม, ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง, พ.ท.(หญิง) ลีติยา รังสิตพล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคความหวังใหม่ไม่เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยในการควมรวมพรรคเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2545.

ตารางที่ 5:2

แสดงจำนวนการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในสังกัดพรรคการเมือง
ที่ยุบและควบรวมพรรคกับพรรคการเมืองหลักเข้ากับพรรคไทยรักไทย

พรรคการเมืองยุบและควบรวม	ส.ส.ในสังกัด	พรรคการเมืองหลัก (พรรคไทยรักไทย)
-	247	247
พรรคเสรีธรรม	14	261
พรรคความหวังใหม่	33*	294
พรรคชาติพัฒนา	31**	325

หมายเหตุ :

*จำนวนนี้มีได้รวม ชิงชัย มงคลธรรม ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง และ พ.ท.(หญิง) จุฑิยา รังสิตพล ที่ไม่สมัครใจ
เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทย

**จำนวนนี้มีได้รวม นายกร ทัพพะรังสี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคชาติพัฒนาที่ย้ายตนเองไปสังกัด
พรรคไทยรักไทยเป็นรายบุคคลก่อนที่พรรคชาติพัฒนาจะย้ายพรรคการเมืองไปรวมกับพรรคไทยรักไทยแล้ว
ทั้งพรรค

พรรคเสรีธรรม ภายหลังจากที่รัฐบาลผสมภายใต้พรรคไทยรักไทยเข้ามาบริหารประเทศ
ได้ไม่นาน การยุบรวมพรรคเสรีธรรมซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลเข้ากับพรรคไทยรักไทยก็เกิดขึ้น อันเป็น
ผลสืบเนื่องมาจากการที่ นายประจวบ ไชยสาส์น หัวหน้าพรรคเสรีธรรม สอบตกไม่ได้รับเลือกเป็น
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระบบบัญชีรายชื่อของพรรคในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544 จึงได้จัดประชุม
วิสามัญพรรคเพื่อประกาศยุบรวมพรรคเข้ากับพรรคไทยรักไทยในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2544 ซึ่ง
เป็นไปอย่างราบรื่นเพราะเป็นพรรคขนาดเล็กที่ทุกคนเต็มใจที่จะเข้าไปอยู่ภายใต้ร่มเงาของ
พรรคไทยรักไทย โดยพรรคไทยรักไทยได้รับพรรคเสรีธรรมเข้าร่วมพรรคอย่างเป็นทางการในการประชุม
ใหญ่วิสามัญครั้งที่ 1/2544 ของพรรค เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 ซึ่งที่ประชุมใหญ่มีมติใน
การรับสมาชิกพรรคเสรีธรรมทั้งหมด 14 คน เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยอย่างเป็นทางการ พร้อม
ทั้งส่งเรื่องให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง และส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญมีมติยุบพรรคเสรีธรรม

โดย ประจวบ ไชยสาส์น ได้อ้างเหตุผลการรวมพรรคว่าจะทำให้รัฐบาลมีอำนาจ
การตัดสินใจอย่างเด็ดขาด สามารถบริหารงานได้เพียงพรรคเดียวและสิ่งสำคัญคือเพื่อผลประโยชน์
ของประเทศชาติ โดยมีใจความว่า “เราจึงตัดสินใจเข้าไปร่วมงานทางการเมืองกับพรรคไทยรักไทย
ในครั้งนี้นะพรรคไทยรักไทยจะได้รับเสียงนิยมมากมาย ฉะนั้นก็เหมือนคนสร้างบ้านหลังใหญ่ ๆ แต่
หลังคาไม่ครบมุงหลังคาไม่เสร็จ ก็หมายความว่าจะทำให้ได้เสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่ง และทำให้ได้

หลังคามุงไว้ได้ครั้งเดียว ฝนตกลงมาก็เปียกปอน พรรคเสรีธรรมนั้นจะเป็นพรรคที่นำเอากระเบื้อง 14 แผ่น ไปมุงหลังคาให้มันเสร็จ และจะเป็นพรรคการเมืองพรรคเดียวที่มีเสียงข้างมากเด็ดขาดในสภาผู้แทนราษฎรต่อไป”⁸⁰ อีกทั้ง พ.ต.ท.ทักษิณ ยังได้กล่าวถึง แนวโน้มของพรรคการเมืองไทยในอนาคตว่า ในประเทศที่พัฒนาระบอบประชาธิปไตย จะมีการเมืองจะชัดเจนในรูปแบบแนวทาง 2 ขั้ว และการรวมพรรคนั้นไม่ได้อยู่เพื่อให้ได้ 300 เสียงขึ้นไปเท่านั้น แต่จะทำให้การเมืองเข้มแข็งด้วย

เห็นได้จากการควมรวบรวมพรรคเสรีธรรมเข้ากับพรรคไทยรักไทยครั้งนี้เป็นผลให้พรรคไทยรักไทยมีจำนวน ส.ส.เพิ่มขึ้นจากเดิม 247 ที่นั่งเป็น 261 ที่นั่งทันที อีกทั้งยังส่งผลให้พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองที่มีคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่งจากที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 500 ที่นั่งทันที

พรรคความหวังใหม่ ต่อมาในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2545 ศาลรัฐธรรมนูญได้ลงมติวินิจฉัยด้วยคะแนนเสียงเอกฉันท์ให้ยุบรวมพรรคความหวังใหม่เข้ากับพรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองหลัก จากการยุบรวมในครั้งนี้จะทำให้พรรคไทยรักไทยมีสมาชิกเพิ่มจาก 260 คน เป็น 295 คน และต่อมาในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2545 ณ ที่ทำการพรรคไทยรักไทย อาคารชินวัตร 3 ได้จัดพิธีต้อนรับสมาชิกพรรคความหวังใหม่ที่ยุบรวมเข้าสู่พรรคไทยรักไทย ซึ่งการประกาศยุบพรรคความหวังใหม่นั้นงานของ ภูริวรรักษ์ ใจสำราญ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรวมพรรคการเมือง ศึกษากรณีการรวมพรรคไทยรักไทยกับพรรคความหวังใหม่⁸¹ โดยการสัมภาษณ์ความรู้สึกของการควมรวบรวมพรรค ในนักการเมืองคนสำคัญต่าง ๆ ภายในพรรคต่อ อาทิ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ โดยเขาให้เหตุผลว่า “การเป็นขั้วที่ 3 เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การเมืองของประเทศไทยไม่มีการพัฒนาและทำให้การแก้ไขปัญหาของชาติยืดยาว ดังนั้น การรวมพรรคเพื่อทำให้ขั้วทางการเมืองชัดเจนก็จะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น” ในขณะที่ภายในพรรคความหวังใหม่นั้นก็มีการคัดค้านการรวมพรรคกันอย่างดุเดือด เช่น นายชิงชัย มงคลธรรม และ นพ.เปรมศักดิ์ เพียยุระ ซึ่งต่างก็เห็นว่า เป็นที่น่าเสียดายที่พรรคความหวังใหม่ซึ่งมีฐานสมาชิกกว่า 3 ล้านคน ต้องมาถึงที่สิ้นสุด อีกทั้งนโยบายทั้งสองพรรคนั้นไม่สอดคล้องกันแล้วจะรวมกันเพื่อเหตุผลอะไร เท่าที่เป็นพันธมิตรกันอยู่เช่นนี้ก็

⁸⁰ ประเวศ แดงดา, บรรณาธิการ, ทักษิณบทบัลลังก์นายกรัฐมนตรี 2 ปีรัฐบาลไทยรักไทย, น. 62.

⁸¹ ภูริวรรักษ์ ใจสำราญ, “การรวมพรรคการเมืองศึกษากรณีการรวมพรรคไทยรักไทยกับพรรคความหวังใหม่,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), น. 64-66.

เป็นสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว” อีกทั้งเขายังได้เสริมอีกว่า “มีรัฐมนตรีบางคนรับแผนมาจากนายกฯ เพื่อให้รวมพรรคและจะไม่ถูกปรับออก เพื่อให้ ส.ส. ความหวังใหม่ไปถ่วงดุลกับกลุ่มในพรรคไทยรักไทย เท่านั้นเอง”

ในทางกลับกันทางด้าน พ.ต.ท.ทักษิณ หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ก็ได้กล่าวถึงผลดีจากการรวมพรรคความหวังใหม่เข้าด้วยกันว่า “การรวมพรรคถือเป็นมิติใหม่ทางการเมืองที่ควรเลือกทำงานการเมืองแบบจัดจ้าน หันมาดำเนินนโยบายหลัก เป็นการเมืองแบบน้อยพรรคเหมือนกับประเทศที่เจริญแล้ว นี่คือนโยบายที่บริหารบ้านเมืองด้วยการเมืองอย่างเดียวนั้น มันใช้ไม่ได้แล้วในยุคใหม่ ผมเชื่อว่าตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญของประเทศที่จะก้าวเข้าไปสู่ระบบการเมืองน้อยพรรคนะครับ ไม่ใช่เป็นเรื่องของการปิดทางเลือกคือมากไม่ใช่จะดีที่สุด และนี่จึงเป็นการส่งสัญญาณให้ทั่วโลกรับรู้ว่าจะประเทศไทยจะมีความมั่นคงทางการเมืองไปกว่า 10 ปี”

อย่างไรก็ดี ไม่ใช่ว่าสมาชิกพรรคทุกคนในพรรคความหวังใหม่จะต้องการไปเข้าร่วมสังกัดกับพรรคไทยรักไทย ซึ่งแต่ละคนล้วนมีความขัดแย้งส่วนตัวกับคนในพรรคไทยรักไทย ดังปรากฏเช่น นายชิงชัย มงคลธรรม กลับไปจดทะเบียนตั้งพรรคความหวังใหม่ขึ้นอีกครั้ง ส่วน ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง เลือกที่จะไม่สยบให้กับ พ.ต.ท.ทักษิณอย่างแน่นอนและใช้วิธีหันกลับไปฟื้นฟูพรรคมวลชนอีกครั้ง และ พ.ท.(หญิง) วิฑิตยา รังสิตพล ออกไปสมัครเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปไตยเนื่องจากนายสุวิชัย รังสิตพล ผู้พ่อต้องถูก ร.ต.อ.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ กล่าวหาในคดีค่าจ้างทางด่วน ซึ่งทั้งนี้กฎหมายพรรคการเมืองได้เปิดโอกาสให้ ส.ส.ย้ายพรรคได้ภายใน 60 วันหลังยุบพรรค

การได้ ส.ส.พรรคความหวังใหม่ที่เต็มใจเข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยอีก 33 คน จาก 36 คน ทำให้พรรคไทยรักไทยมีคะแนนเสียงเพียงขึ้นอีกเป็น 294 เสียง และไม่เพียงจำนวนที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น การได้กลุ่มวาดะห์ของนายวันมูหะมัดนอร์ มะทา มาเสริมกำลังในพื้นที่ภาคใต้เป็นการลดจุดอ่อนของพรรคไทยรักไทยในพื้นที่ภาคใต้เป็นอย่างดี และทำให้พรรคไทยรักไทยรู้ถึงจุดอ่อนจุดแข็งของตนเองสำหรับการต่อสู้เพื่อเอาชนะพรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้งทั่วไปในครั้งหน้าว่าควรจะใช้ยุทธวิธีเช่นใดจึงจะกำชัยชนะเหนือเจ้าถิ่นเดิมได้

พรรคชาติพัฒนา 28 สิงหาคม พ.ศ. 2547 นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ หัวหน้าพรรคชาติพัฒนา⁸² ประกาศยุบพรรคอย่างเป็นทางการหลังจากที่ประชุมใหญ่วิสามัญของพรรคมีมติเป็นเอกฉันท์ 156 เสียง ในการยุบรวมกับพรรคไทยรักไทย โดยนายสุวัจน์ ให้เหตุผลว่า การยุบพรรค

⁸² “ยุบพรรคแล้วดูหนังหัวร่อมือออก รำให้มีได้,” *ประชาชาติธุรกิจ* (13 กันยายน 2547), น. 14.

เป็นไปตามความต้องการของสมาชิก และมีเสียงเรียกร้องจากประชาชนโดยเฉพาะชาวนครราชสีมาที่ ต้องการให้ไปช่วย พ.ต.ท.ทักษิณ ทำงาน ทั้งนี้ ก่อนหน้านี้ นายกร ทัพพะรังสี หัวหน้าพรรคชาติพัฒนา คนที่ 2 และหลานชายของผู้ก่อตั้งพรรคชาติพัฒนา พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ลาออกจากที่ ปรีक्षाพรรคชาติพัฒนาเพื่อไปเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทย พร้อมรับตำแหน่งรองประธานที่ ปรีक्षाพรรคไทยรักไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ซึ่งภายหลังจากที่พรรคชาติพัฒนามีมติถึงเรื่องให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง และส่ง ให้ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาคดี ต่อมา เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2547 นายพดล เสงเจริญ เลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า ที่ประชุมคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ได้แถลงด้วย วาจาและลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ยุบพรรคชาติพัฒนาเพื่อรวมพรรคชาติพัฒนาเข้ากับพรรคไทยรักไทย และให้พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองหลักในการดำเนินกิจการทางการเมือง⁸³

ช่วงเวลาที่ประกาศยุบพรรคชาติพัฒนาได้เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทย เป็นช่วงเวลา ภายหลังจากที่รัฐบาลมีการปรับคณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 ซึ่งพรรคชาติพัฒนาได้รับเชิญให้กลับมาเข้าร่วม รัฐบาลอีกครั้ง⁸⁴ การยุบรวมพรรคชาติพัฒนานี้ได้ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยมีจำนวนสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรถึง 325 ที่นั่ง อันเป็นจำนวนที่มากเพียงพอที่พรรคไทยรักไทยเพียงพรรคเดียวจะ สามารถรอดพ้นจากการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีอย่างแน่นอน ซึ่งแตกต่างจากแต่ ก่อนที่พรรคไทยรักไทยยังต้องคอยดูท่าทีพรรคร่วมรัฐบาลพรรคร่วมอื่น ๆ ว่าจะถอนตัวออกจาก พรรครัฐบาลหรือไม่ อันแสดงถึงความไม่แน่นอนของระบบรัฐสภาภายใต้รัฐบาลผสม และทำให้ พรรคไทยรักไทยมีแนวโน้มสูงที่จะชนะเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2548 อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่พรรคไทยรักไทย เพียงพรรคเดียวจะสามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้อีกด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นผู้เขียนขอสรุปได้ว่า ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ทั้งที่เกิดจากความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งโดยตัวเอง อันเนื่องมาจาก การไม่ปรับตัวโดย ยึดหลักวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย และปัญหาการเมืองภายในของพรรคประชาธิปไตย การที่ พรรคชาติไทยถูกดูด ส.ส.โดยพรรคไทยรักไทย การที่พรรคมหาชนชาติสภาพล่งทางการเงิน เป็นต้น และทั้งที่เกิดจากความอ่อนแอของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่เกิดจากการควมรวมพรรคเข้าสู่

⁸³ “ศาล รธน. มีมติยุบ ชพน. รวมไทยรักไทย,” คม ชัด ลึก (22 กันยายน 2547), น. 16.

⁸⁴ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ฉ.

พรรคไทยรักไทยที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นจากเดิม 247 ที่นั่งเป็น 325 ที่นั่ง โดยได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นจากเดิมถึง 78 ที่นั่ง ต่างมีนักวิชาการจากหลายสำนัก ได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ถึงผลกระทบที่ตามมาต่อระบอบประชาธิปไตย ซึ่งผู้เชี่ยวชาญสามารถแยกออกได้ใน 3 ลักษณะอันได้แก่

1. ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งส่งผลทำลายระบอบประชาธิปไตยโดยตรง หากมองว่าพรรคการเมืองเป็นสถาบันการเมืองหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างประชาชน และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน หน้าที่ของพรรคการเมือง หน้าที่หนึ่งก็คือการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล หากพรรคฝ่ายคู่แข่งในสถานะของพรรคฝ่ายค้าน เกิดความอ่อนแอโดยตนเองจนมีที่นั่งในสภาเหลือน้อย จนไม่สามารถลุกขึ้นมาตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้แล้ว โดยวิธีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ เพราะปัจจุบันภายหลังจากการควมรวมพรรคการเมืองคู่แข่งโดยพรรคไทยรักไทยแล้ว พรรคการเมืองฝ่ายค้านมีคะแนนเสียงเหลืออยู่เพียง 175 ที่นั่งเท่านั้น ซึ่งไม่อาจจะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้เลยตามกฎหมายของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เพราะต้องมีคะแนนเสียงถึง 200 ที่นั่งขึ้นไป หากแต่กระทำการอภิปรายไม่ไว้วางใจได้เพียงแต่นายกรัฐมนตรีเท่านั้นที่ใช้คะแนนเสียงในการเปิดอภิปรายแค่เพียง 100 ที่นั่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจปล่อยให้กลไกการตรวจสอบรัฐบาล ซึ่งเป็นหนึ่งในหน้าที่ของพรรคฝ่ายค้าน ก็อาจส่งผลให้ระบบประชาธิปไตยนี้ขาดเสถียรภาพ ดังเช่น ในงานของสถาบันพระปกเกล้า เรื่อง ปัญหาและผลกระทบจากการยุบรวมพรรคการเมืองไทย เห็นว่า “การควมรวมพรรคของพรรคไทยรักไทย เป็นการซื้อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งพรรค เพื่อเป็นการรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ได้มากที่สุดไม่ให้เกิดการอภิปรายนายกรัฐมนตรีปัญหาผลกระทบที่มองเห็นได้ชัดเจน คือทำให้นายกรัฐมนตรีมีแนวคิดในการบริหารงานแบบเผด็จการหรือตัดสินใจคนเดียวมากขึ้น เพราะไม่มีรัฐมนตรีคอยท้วงติงรัฐบาลผสมเหมือนยุคเก่าที่จะต้องอาศัยเสียงยกมือสนับสนุนการอภิปรายไม่ไว้วางใจ เพราะหากรัฐมนตรีคนใดคัดค้านอาจถูกปลดออกและไม่มีตำแหน่งใด ๆ ในรัฐสภาหรือฝ่ายบริหารเลย”⁸⁵ อีกทั้ง นิยม รัฐอมฤต ที่ปรึกษาอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์⁸⁶ ยังได้กล่าว

⁸⁵ ปัญหาและผลกระทบจากการยุบรวมพรรคการเมืองไทย (เอกสารหลักสูตรพรรคการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, 2547), น. 3.

⁸⁶ นิยม รัฐอมฤต, “อุดมการณ์ประชาธิปไตยและปัญหาการพัฒนาพรรคการเมืองก่อนการปฏิรูป พ.ศ. 2540,” ใน นรนิติ เศรษฐบุตร: 60 ปี กิรยาจารย์เล่มสอง รัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. 116.

เพิ่มเติมด้วยว่า “ปัญหาเกี่ยวกับความเหมาะสมของระบบรัฐสภา การนำระบบรัฐสภามาใช้โดยไม่ยอมให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองหรือพรรคการเมืองอ่อนแอยอมเป็นอุปสรรคต่อการมีรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยและมีเสถียรภาพ ในระบบรัฐสภาการปกครองของประเทศจะเป็นประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับสถาบันรัฐสภาว่ามีลักษณะเป็นตัวแทนของประชาชนมากน้อยเพียงใด ถ้าสถาบันรัฐสภาไม่มีลักษณะเป็นตัวแทนของประชาชนที่แท้จริง ความเป็นประชาธิปไตยจะไม่เกิดขึ้น”

2. ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งที่เกิดการยุบรวมพรรคเข้ากับพรรคไทยรักไทย เป็นการทำลายโครงสร้างของพรรคการเมือง ตามแนวคิดของ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้กล่าวว่า การที่พรรคไทยรักไทยใช้วิธีการควบและครอบกลุ่มและพรรคการเมืองต่าง ๆ (merger and acquisition) ส่งผลให้พรรคการเมือง เกิดและเติบโตจากภายนอก (external growth) มากกว่าที่จะให้พรรคการเมือง เกิดและเติบโตจากภายในพรรคการเมืองนั้นๆ เอง (internal growth) เป็นการทำลายโครงสร้างของพรรคการเมืองทำให้พรรคการเมืองไร้อุดมการณ์ทางการเมืองขาดความเป็นสถาบัน⁸⁷

การเกิดและเติบโตจากภายนอกที่เกิดจากการควบรวมพรรคการเมืองอื่น ๆ เข้าสู่พรรคการเมืองหลักที่มีขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะโดยการใช้การต่อรองแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ซึ่งพรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีเงินทุนของพรรคเป็นจำนวนมาก ย่อมได้เปรียบตรงจุดนี้ โดยพรรคการเมืองขนาดใหญ่นี้ต้องการให้พรรคการเมืองของตนมีจำนวนสมาชิกพรรคการเมืองเพิ่มมากขึ้น และ จำนวน ส.ส. ในสังกัดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างให้พรรคการเมืองเติบโตในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าผู้บริหารพรรคการเมืองมีเงินทุนมาก ก็จะสามารถดึงตัวนักการเมืองจากพรรคการเมืองอื่น ๆ มาได้ง่าย นอกจากนั้น ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ อดีตคณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “หากพรรคการเมืองรวมตัวกัน โดยไม่ใช่ด้วยอุดมการณ์เหมือน ๆ กัน หรือสอดคล้องกัน ก็จะเป็นการรวมบนพื้นฐานที่ไม่แข็งแกร่ง รวมเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นสำคัญ โอกาสที่จะเกิดความแน่นแฟ้นจึงเป็นเรื่องยากทำให้เป็นการรวมตัวชั่วคราวชั่วคราว ผลประโยชน์ตกลงกันได้ก็อยู่ได้ แต่ในระยะยาวจะนำไปสู่ความแตกแยกเป็นพรรคเล็กพรรคน้อย โอกาสที่จะพัฒนาพรรคการเมืองให้มีขนาดใหญ่และมีประสิทธิภาพและการนำเสนอการแก้ไข ปัญหาประชาชนอาจมีผลกระทบ เพราะโอกาสที่จะมีความคิดความอ่าน หรือความเห็นร่วมกัน

⁸⁷ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, “พรรคไทยรักไทยรับอำนาจผูกขาดทางการเมือง,” ผู้จัดการรายวัน (20 กุมภาพันธ์ 2546), น. 9.

เป็นไปได้ยากเพราะไม่ได้มุ่งเน้นนโยบายการแก้ไขปัญหาที่แท้จริง ส่งผลให้ประสิทธิภาพการบริหารประเทศลดน้อยลงไป และเมื่อใดที่พรรคการเมืองเป็นพรรคขนาดใหญ่โดยเชิงปริมาณไม่ใช่คุณภาพ จะนำไปสู่เผด็จการภายในพรรคการเมือง ทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลตัวผู้นำกลายเป็นพรรคการเมืองของชนชั้นนำ...ซึ่งถือเป็นอันตรายสำคัญยิ่งสำหรับการปกครองระบอบรัฐสภา”⁸⁸

ดังนั้นสำหรับพรรคการเมืองที่เติบโตจากภายในนั้นย่อมเกิดจากการที่สมาชิกพรรคการเมืองสร้างคน สร้างบุคลากรทางการเมืองของตนเอง เข้าสู่การเมืองจากบุคคลที่ไม่มีชื่อเสียงแต่มีจิตสำนึกว่าต้องการทำงานด้านการเมือง พิสูจน์ตน จนได้รับการยอมรับจากประชาชน และหัวหน้าหรือกรรมการพรรค จนได้ไว้วางใจให้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ซึ่งการสร้างคนในรูปแบบนี้ย่อมใช้เวลานานกว่าคน ๆ นั้นจะเป็นที่รู้จักของคนทั่ว ๆ ไป ซึ่งการที่พรรคการเมืองนั้น ๆ มีบุคลากรที่เกิดและเติบโตภายในพรรคการเมืองนั้น ๆ เองนั้นเท่ากับพรรคการเมืองนั้น ๆ ได้สร้างความเป็นสถาบันให้กับพรรคการเมืองขึ้นมาในที่สุดซึ่งส่งผลดีต่อระบอบประชาธิปไตยในระยะยาว

3. ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งได้เพิ่มอำนาจการต่อรองให้กับพรรคไทยรักไทยมากกว่าที่ควรจะเป็น การยุบรวมพรรคการเมืองของพรรคการเมืองคู่แข่งย่อมส่งผลให้พรรคไทยรักไทยอยู่ในสถานะเหนือกว่า เพราะเหตุที่พรรคต้องการควมรวบรวมพรรคการเมืองอื่นให้เข้าสังกัดพรรคไทยรักไทยก็เพราะต้องการนำกลุ่มการเมืองอื่น เข้ามาคานอำนาจกับกลุ่มการเมืองภายในพรรคเพื่อสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาลเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากภายหลังจากการควมรวบรวมพรรคความหวังใหม่ หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งการควมรวบรวมพรรค ไว้ว่า “เพราะ พ.ต.ท.ทักษิณได้เล็งผลเลิศไว้แล้ว เนื่องจาก พ.ต.ท.ต้องการได้กลุ่มการเมืองอื่นเข้ามาคานอำนาจกลุ่มวังน้ำเย็นที่มีนายเสนาะ เทียนทอง เป็นแกนนำและสามารถกุมเสียง ส.ส.ส่วนใหญ่ไว้ได้ซึ่งมักจะทำนงการเมืองด้วยการใช้จำนวนสมาชิกในกลุ่มมาบีบบังคับต่อรองในหลายเรื่อง...อีกทั้ง พ.ต.ท.ทักษิณ เกรงว่าหากฝ่ายค้านเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล แล้วกลุ่มวังน้ำเย็นเกิดแตกโผในการลงมติขึ้นมา ก็จะทำให้รัฐบาลมีปัญหาด้านเสถียรภาพ จึงต้องการควมรวบรวมเพื่อให้เกิดการคานอำนาจภายในพรรค”⁸⁹ หรือ ประหยัด หงส์ทองคำ ได้กล่าวไว้ว่า “การที่พรรคชาติพัฒนาเข้าร่วมรัฐบาลมิใช่ด้วยเหตุผลที่ต้องการเสียงสนับสนุนจากพรรคชาติพัฒนา ในการดำเนินกิจการของสภา ทว่าเหตุผลที่แท้จริง คือ

⁸⁸ “รวมพรรค ‘เผด็จการ’ หรือ ‘ปฏิรูปการเมือง’, ผู้จัดการรายวัน (5 มิถุนายน 2544), น. 14.

⁸⁹ ผู้จัดการรายวัน (7 กุมภาพันธ์ 2545), น. 18.

การมีข้อตกลงระหว่างหัวหน้าพรรคและชนชั้นนำในพรรคการเมืองทั้งสองที่จะยุบรวมพรรคชาติพัฒนา เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรรคไทยรักไทย เพื่อผลทางการเมือง คือ ชัยชนะในการเลือกตั้งที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ตั้งเป้าหมายว่า พรรคไทยรักไทยจะต้องเป็นรัฐบาลพรรคเดียว และพรรคไทยรักไทย จะต้องได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรจากสมาชิกทั้ง 2 ระบบ คือ ระบบเขตเลือกตั้งและระบบบัญชีรายชื่อพรรคการเมือง 400 ที่นั่ง เพื่อเสถียรภาพของรัฐบาล และรัฐบาลจะได้บริหารงานในฐานะ รัฐบาลอย่างอิสระโดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะความกดดันทางการเมืองทั้งที่ชอบและไม่ชอบ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ⁹⁰ เป็นต้น

ซึ่งหากเปรียบเทียบกลุ่มการเมือง หรือ “มุ้ง” ในพรรคไทยรักไทยตั้งแต่ที่พรรคไทยรักไทย ได้รับเลือกตั้งเป็นพรรครัฐบาลใหม่ กับกลุ่มการเมืองในพรรคไทยรักไทยภายหลังจากการควบรวม พรรคแล้วจะสังเกตเห็นว่า กลุ่มการเมืองในพรรคไทยรักไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นถึง 18 กลุ่ม (ดัง ตารางที่ 5.3)

⁹⁰ ประหยัด หงษ์ทองคำ, “การเลือกตั้ง 6 กุมภาพันธ์ 2005 : การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง,” วารสารเอเชียปริทัศน์ (กรกฎาคม - ธันวาคม 2547):164-165.

ตารางที่ 5.3
แสดงเปรียบเทียบกลุ่มการเมืองในพรรคไทยรักไทย
ก่อนและหลังการควบรวมพรรค⁹¹

ลำดับ	ก่อนควบรวมพรรค		หลังควบรวมพรรค	
	กลุ่มการเมือง	หัวหน้ากลุ่ม	กลุ่มการเมือง	หัวหน้ากลุ่ม
1	กลุ่มวังน้ำเย็น	เสนาะ เทียนทอง	กลุ่มวังน้ำเย็น	เสนาะ เทียนทอง
2	กลุ่มภาคเหนือ (แจ้แดง)	เยาวภา วงศ์สวัสดิ์	กลุ่มวังบัวบาน	เยาวภา วงศ์สวัสดิ์
3	กลุ่ม กทม. (เจ้หน้อย)	สุदारัตน์ เกยุราพันธ์	กลุ่ม กทม.	สุदारัตน์ เกยุราพันธ์
4	กลุ่มวังจันทร์สองหล้า	ทักษิณ ชินวัตร	กลุ่มวังจันทร์สองหล้า	ทักษิณ ชินวัตร
5	กลุ่มวังน้ำยม	สมศักดิ์ เทพสุทิน	กลุ่มวังน้ำยม	สมศักดิ์ เทพสุทิน
6	กลุ่มกิจสังคม	สุวิทย์ คุณกิตติ	กลุ่มกิจสังคม	สุวิทย์ คุณกิตติ
7	กลุ่มประชา มาลีนนท์	ประชา มาลีนนท์	กลุ่มประชา มาลีนนท์	ประชา มาลีนนท์
8	กลุ่มจาตุรนต์	จาตุรนต์ ฉายแสง	กลุ่มจาตุรนต์	จาตุรนต์ ฉายแสง
9	กลุ่มสระบุรี	ปองพล อดิเรกสาร	กลุ่มสระบุรี	ปองพล อดิเรกสาร
10	กลุ่มไชยยศ สะสมทรัพย์	ไชยยศ สะสมทรัพย์	กลุ่มไชยยศ สะสมทรัพย์	ไชยยศ สะสมทรัพย์
11	กลุ่ม พล.อ.ธรรมาภิบาล	พล.อ.ธรรมาภิบาล อิศรางกูร		
12			กลุ่มวังพญานาค	พรรคเสรีธรรมเดิม
13			กลุ่มวังลำตะคอง	พรรคชาติพัฒนาเดิม
14			กลุ่มวังทานตะวัน	พรรคความหวังใหม่เดิม
15			กลุ่ม 16	สุชาติ ตันเจริญ
16			กลุ่มวังมะนาว	สมพงษ์ อมรวิวัฒน์
17			กลุ่มชลบุรี	สนธยา คุณปลื้ม
18			กลุ่มบุรีรัมย์	เนวิน ชิดชอบ
19			กลุ่มเฮียเพ็ง	พงษ์ศักดิ์ รักตพงศ์ไพศาล

⁹¹ อ้างถึงใน “ขุมกำลัง ‘มิ่ง’ ในไทยรักไทย,” ไทยโพสต์ (8 กรกฎาคม 2544), น. 2. ; “นอกพรรคมีพรรคในพรรคมีมิ่ง!,” เนชั่นสุดสัปดาห์ 13(14 กุมภาพันธ์ 2548):9 ; “เปิดชื่อว่าที่ ส.ส. 16 ‘กลุ่ม-มิ่ง’ ไทยรักไทย,” มติชน (9 กันยายน 2548), น. 15.

มิเพียงแต่การควบรวมพรรคจะเป็นการเพิ่มอำนาจการต่อรองให้กับพรรคไทยรักไทย เท่านั้น แต่กระแสสังคมที่ชื่นชอบในตัว พ.ต.ท.ทักษิณ และนโยบายพรรคยังได้ช่วยเพิ่มอำนาจในการต่อรองให้กับ พ.ต.ท.ทักษิณ เพิ่มขึ้นอีก จนส่งผลให้กลุ่มการเมืองภายในพรรคทั้งที่มาจากใหม่และเก่าก็ได้ทวีความอ่อนแอ และยอมสยบยอมให้กับทักษิณเป็นหลัก เท่ากับกลุ่มทักษิณสามารถที่จะสนุกกับการต่อรองอำนาจ (dominant bargaining position) อย่างมีประสิทธิภาพกับกลุ่มการเมืองอื่น ๆ หรือพรรคการเมืองขนาดเล็ก และมีเพียงแค่การมีอำนาจต่อรองในสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น โดยเขาได้ครอบงำจนได้ตำแหน่งยุทธศาสตร์ (strategic position) ที่สูงกว่ากลุ่มอื่น

วิธีการทำให้กลุ่มการเมืองในพรรคสยบยอมวิธีหนึ่งก็คือ การปรับคณะรัฐมนตรี ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในช่วงที่หนึ่ง เพราะใครที่มาเป็นรัฐมนตรีแล้วถูก พ.ต.ท.ทักษิณปรับออกจากคณะรัฐมนตรี ก็เท่ากับว่าบุคคลนั้นจะไม่มีตำแหน่งทางการเมืองรองรับ คงต้องรอไปจนถึงการเลือกตั้งครั้งใหม่ หรือไม่ก็ต้องรอให้ฝ่ายบริหารแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากกฎกติกาของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่เอื้อให้นายกรัฐมนตรีเข้มแข็งนั่นเอง

อีกทั้ง บรรณารักษ์หนังสือพิมพ์มติชน ยังได้กล่าวว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 107 (4) ยังได้บัญญัติว่า ผู้ที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดี่ยวนับถึงวันรับสมัครเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 90 วัน บทบัญญัตินี้เองที่ทำให้บรรดามุ้งเล็ก มุ้งใหญ่ภายในพรรคไทยรักไทยไม่กล้าหือกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ทั้งนี้เพราะรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันได้กำหนดวันเลือกตั้งภายหลังการยุบสภาไว้ว่า หากยุบสภาด้วยเหตุสภาผู้แทนราษฎรอยุบครวาระ ให้เลือกตั้งภายใน 45 วัน แต่หากยุบสภาเพราะเหตุอื่นให้เลือกตั้งใหม่ภายใน 60 วัน นั้นย่อมหมายความว่า หาก พ.ต.ท.ทักษิณ ยุบสภา ส.ส.ที่สังกัดพรรคไหนก็จะต้องอยู่พรรคนั้น เพราะย้ายพรรคไม่ได้อีกแล้ว บทบัญญัตินี้เองที่ช่วยทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีอำนาจต่อรองมาก และยิ่ง พ.ต.ท.ทักษิณได้เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีอำนาจในการยุบสภา ยิ่งทำให้เพิ่มอำนาจในการต่อรอง มุ้งเล็ก มุ้งใหญ่ภายในพรรคยิ่งขึ้น⁹²

ดังนั้นจากปัจจัยด้านความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นได้จากในตารางต่อไปนี้ (ตารางที่ 5.4) เมื่อเปรียบเทียบจำนวน ส.ส.สมัยปี พ.ศ. 2544 ที่ได้

⁹² กองบรรณาธิการมติชน, ทักษิณ อัครวินผู้ฆ่าตัวเอง, น. 77-78.

ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทยและได้รับเลือกในระบบแบ่งเขตเลือกตั้งและระบบบัญชีรายชื่อในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมทั้ง ส.ส. ที่ย้ายมาจากพรรคคู่แข่ง และ ส.ส. ที่เกิดจากการควมรวมพรรคไว้ด้วยกัน พบว่าพรรคไทยรักไทยได้จำนวน ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่นเพิ่มขึ้นถึง 78 ที่นั่ง จึงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ปัจจัยความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งย่อมมีผลสำคัญต่อการก่อเกิดของรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยในปี พ.ศ. 2548 ซึ่งย่อมเป็นไปตามทฤษฎีการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวของ T.J.Pempel ที่ว่า พรรคต้องครอบงำจำนวนที่นั่งในสภาให้มากกว่าพรรคการเมืองคู่แข่ง (dominant in number) จนทำให้พรรคการเมืองคู่แข่งมีจำนวนที่นั่งน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่ง 78 ที่นั่งนับเป็นจำนวน ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่นที่มากพอต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวโดยพรรคไทยรักไทยในปี พ.ศ. 2548 (ดังตารางที่ 5.4) อีกทั้งพรรคยังสามารถสนุกกับการต่อรองอำนาจ (dominant bargaining position) อย่างมีประสิทธิภาพกับกลุ่มการเมืองอื่น ๆ หรือพรรคการเมืองขนาดเล็ก และมีใช่เพียงการมีอำนาจต่อรองในสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น ยังจำเป็นต้องครอบงำจนได้ตำแหน่งยุทธศาสตร์ (strategic position) ที่สูงกว่ากลุ่มอื่นอีกด้วย ซึ่งการกระทำเช่นนี้ได้ส่งผลให้พรรคการเมืองไทยอันเป็นสถาบันเชื่อมระหว่างหน่วยงานกับประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนขาดเสถียรภาพ จนเกิดสภาวะของ “uncommon democracies” เพราะอำนาจตกอยู่กับพรรคการเมืองเดียวมากเกินไปจนพรรคการเมืองอื่น ๆ มีโอกาสต่อรองอำนาจกับพรรคไทยรักไทยได้เลย แต่อย่างไรก็ตามพรรคการเมืองไทยมีลักษณะพลวัตสูงหรือเปลี่ยนแปลงค่อนข้างเร็ว เพราะการตัดสินใจขึ้นอยู่กับคนไม่กี่คนหรืออาจเป็นหัวหน้าพรรคเพียงคนเดียว การจัดตั้งพรรค การยุบรวมพรรค และการยุบเลิกพรรคจากความต้องการของผู้ก่อตั้งพรรคจึงเกิดขึ้นได้ง่ายและมักเกิดขึ้นเสมอ⁹³ ในกรณีพรรคไทยรักไทย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือตัวแปรที่สำคัญที่สุดซึ่งคาดว่าจะเป็นหัวหน้าพรรคและมีบทบาททางการเมืองต่อไปอีกประมาณ 6-8 ปี หรือในช่วงการเลือกตั้งทั่วไป 1-2 ครั้ง ข้างหน้า (ราว พ.ศ. 2548 - 2552) เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยุติบทบาททางการเมืองด้วยเหตุผลส่วนตัวแล้ว ไทยรักไทยก็จะต้อง “ผอมลง” และอาจถึงแก่ชีวิตคือล้มเลิกไปในที่สุด พวกพ้องทางการเมืองหลากหลายมุ่งภายในพรรคทั้งเก่าและใหม่ก็จะต้องแยกย้ายกันไปสังกัดพรรคอื่นเพื่อตั้งพรรคขึ้นใหม่⁹⁴ ในที่สุดเท่ากับว่าเมื่อไรที่พรรคการเมืองเกิดความอ่อนแออัน

⁹³ เสนีย์ คำสุข, “พรรคการเมือง: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต,” ใน *รวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์* เนื่องในโอกาสครบ 24 ปี มสธ. 20 ปี รัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร, 2546), น. 65.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 71.

เกิดการควมรวมที่ไร้อุดมการณ์ทางการเมืองแล้วถึงแม้ว่าหัวหน้าพรรคการเมืองจะเข้มแข็งเท่าไร ในการการต่อรองอำนาจทางการเมือง พรรคการเมืองก็ยังมีสิ่งเสถียรภาพในการดำรงอยู่เพื่อเป็น ตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง

ตารางที่ 5.4

แสดงรายชื่ออดีต ส.ส. ปี พ.ศ. 2544 ที่ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทยและได้รับการเลือกตั้ง ในระบบแบ่งเขตเลือกตั้งและระบบบัญชีรายชื่อในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548⁹⁵

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
1	ประชาธิปัตย์	ทวี สุระบาล	ลำดับที่ 46	
2	ประชาธิปัตย์	เรวัต สิริบุญกุล		กาญจนบุรี เขต 3
3	ประชาธิปัตย์	ไพบุลย์ พิมพ์พิสิฐถาวร		กาญจนบุรี เขต 4
4	ประชาธิปัตย์	เกษม ปานอุดมลักษณ์		นครสวรรค์ เขต 2
5	ประชาธิปัตย์	เอกพจน์ ปานแย้ม		ปทุมธานี เขต 2
6	ประชาธิปัตย์	ปัญญา จินาคำ		แม่ฮ่องสอน เขต 1
7	ชาติไทย	สนธยา คุณปลื้ม	ลำดับที่ 12	
8	ชาติไทย	ภิญโญ นิโรจน์	ลำดับที่ 15	
9	ชาติไทย	อรดี สุทนต์ศรี		กาฬสินธุ์ เขต 2
10	ชาติไทย	สง่า ธนสงวนวงศ์		ชลบุรี เขต 1
11	ชาติไทย	วิทยา คุณปลื้ม		ชลบุรี เขต 3
12	ชาติไทย	สุรสิทธิ์ นิติวุฒิวรรักษ์		ชลบุรี เขต 4
13	ชาติไทย	อิทธิพล คุณปลื้ม		ชลบุรี เขต 5
14	ชาติไทย	สิทธิชัย กิตติธเนศวร		นครนายก เขต 1
15	ชาติไทย	วุฒิชัย กิตติธเนศวร		นครนายก เขต 2
16	ชาติไทย	นิโรธ สุนทรเลขา		นครสวรรค์ เขต 7

⁹⁵ รวบรวมโดยผู้เขียนเองจาก ข้อมูลสถิติและผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 (กรุงเทพมหานคร: เอส ทู อาร์ กรุ๊ป, 2544) และ ข้อมูลสถิติและผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548 (กรุงเทพมหานคร: เอส ทู อาร์ กรุ๊ป, 2548).

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
17	ชาติไทย	ประสิทธิ์ ตั้งศรีเกียรติกุล		บุรีรัมย์ เขต 1
18	ชาติไทย	กรุณา ชิดชอบ		บุรีรัมย์ เขต 2
19	ชาติไทย	ศักดิ์สยาม ชิดชอบ		บุรีรัมย์ เขต 3
20	ชาติไทย	โสภณ ชาร์มย์		บุรีรัมย์ เขต 6
21	ชาติไทย	วิวัฒน์ชัย โหตระไวศยะ		ศรีสะเกษ เขต 3
22	ความหวังใหม่	วันมูหะมัดนอร์ มะทา	ลำดับที่ 5	
23	ความหวังใหม่	สุขวิช รังสิตพล	ลำดับที่ 13	
24	ความหวังใหม่	เปรมศักดิ์ เพียยุระ	ลำดับที่ 33	
25	ความหวังใหม่	ร้อยโท กุเทพ ไสกะจ่าง	ลำดับที่ 49	
26	ความหวังใหม่	อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์	ลำดับที่ 57	
27	ความหวังใหม่	พีระเพชร ศิริกุล		กาฬสินธุ์ เขต 4
28	ความหวังใหม่	ประเสริฐ บุญเรือง		กาฬสินธุ์ เขต 6
29	ความหวังใหม่	สุชาติ ตันเจริญ		ฉะเชิงเทรา เขต 3
30	ความหวังใหม่	ชวลิต วิชยสุทธิ์		นครพนม เขต 1
31	ความหวังใหม่	อรรถสิทธิ์ (คันคาย) ทรัพย์สิทธิ		นครพนม เขต 4
32	ความหวังใหม่	ศุภชัย ไพร์สุ		นครพนม เขต 5
33	ความหวังใหม่	คงกฤษ หงส์วิไล		ปราจีนบุรี เขต 2
34	ความหวังใหม่	สุทธิชัย จันท์อารักษ์		ยโสธร เขต 1
35	ความหวังใหม่	รณฤทธิชัย คานเขต		ยโสธร เขต 2
36	ความหวังใหม่	วิสันต์ เดชเสน		ยโสธร เขต 4
37	ความหวังใหม่	นิสิต สินธุ์ไพร		ร้อยเอ็ด เขต 5
38	ความหวังใหม่	พิทยา บุญเฉลียว		ศรีสะเกษ เขต 2
39	ความหวังใหม่	เฉลิมชัย อุฬารกุล		สกลนคร เขต 2
40	ความหวังใหม่	เกษม อุประ		สกลนคร เขต 7
41	ความหวังใหม่	อุดม ไกรวัฒน์สุวรรณ		สมุทรสาคร เขต 3
42	ความหวังใหม่	ธีระชัย ศิริจันทร์		อำนาจเจริญ เขต 1
43	ชาติพัฒนา	สุวัจน์ ลิปตพัลลภ	ลำดับที่ 3	
44	ชาติพัฒนา	อิทธิ ศิริลัทธยากร	ลำดับที่ 24	
45	ชาติพัฒนา	วารุจ ศิริวัฒน์	ลำดับที่ 31	

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
46	ชาติพัฒนา	พันเอก จินัย สมพงษ์	ลำดับที่ 42	
47	ชาติพัฒนา	ประทีป กรีชาเวช	ลำดับที่ 47	
48	ชาติพัฒนา	สมชัย ฉัตรพัฒนศิริ	ลำดับที่ 50	
49	ชาติพัฒนา	ปวีณา หงสกุล		กรุงเทพมหานคร เขต 15
50	ชาติพัฒนา	ประสิทธิ์ ชัยวิรัตน์		ชัยภูมิ เขต 1
51	ชาติพัฒนา	วุฒิชัย สงวนวงศ์ชัย		ชัยภูมิ เขต 4
52	ชาติพัฒนา	ศรคม ภาขา		ชัยภูมิ เขต 5
53	ชาติพัฒนา	เทวัญ ลิปตพัลลภ		นครราชสีมา เขต 1
54	ชาติพัฒนา	วรรณรัตน์ ชาญนุกูล		นครราชสีมา เขต 2
55	ชาติพัฒนา	พงษ์พิช รุ่งเป้า		นครราชสีมา เขต 7
56	ชาติพัฒนา	ประชาธิปไตย คำสิงห์นอก		นครราชสีมา เขต 8
57	ชาติพัฒนา	สมศักดิ์ โสมกลาง		นครราชสีมา เขต 9
58	ชาติพัฒนา	สมศักดิ์ พันธุ์เกษม		นครราชสีมา เขต 13
59	ชาติพัฒนา	วิสิทธิ์ พิทยาภรณ์		นครราชสีมา เขต 16
60	ชาติพัฒนา	สุรพงษ์ อึ้งอัมพรวิไล		ปทุมธานี เขต 1
61	ชาติพัฒนา	กอบกุล พนมรบดี		ราชบุรี เขต 1
62	ชาติพัฒนา	สมเจตน์ ลิ้มปะพันธุ์		สุโขทัย เขต 3
63	ชาติพัฒนา	ศราวุธ เพชรพนมพร		อุดรธานี เขต 1
64	ชาติพัฒนา	วิชัย ชัยจิตวณิชกุล		อุดรธานี เขต 3
65	เสรีธรรม	สมศักดิ์ คุณเงิน		ขอนแก่น เขต 8
66	เสรีธรรม	สุรวิทย์ คนสมบูรณ์		ชัยภูมิ เขต 7
67	เสรีธรรม	ขจรธน จุดโต		บุรีรัมย์ เขต 9
68	เสรีธรรม	ประมวลศิลป์ โภคสวัสดิ์		มุกดาหาร เขต 1
69	เสรีธรรม	เอกภาพ พลซื่อ		ร้อยเอ็ด เขต 3
70	เสรีธรรม	ปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข		เลย เขต 3
71	เสรีธรรม	สาคร พรหมภักดี		สกลนคร เขต 4
72	เสรีธรรม	ไชยา พรหมมา		หนองบัวลำภู เขต 2
73	เสรีธรรม	สงกรานต์ คำพิไลย์		หนองคาย เขต 5
74	เสรีธรรม	ต่อพงษ์ ไชยสาส์น		อุดรธานี เขต 8
75	เสรีธรรม	ธนาพงษ์ สีสาวงษ์		อุดรธานี เขต 9
76	เสรีธรรม	สุรชาติ ชำนาญศิลป์		อุดรธานี เขต 10

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
77	ราษฎร	ชัยวัฒน์ กุลศึกดีวิมล	ลำดับที่ 59	
78	ราษฎร	เวรดี รัศมีทัต		สมุทรปราการ เขต 6

พรรคไทยรักไทยกับการเตรียมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.

2548

นอกจากปัจจัยทั้ง 3 ด้าน อันได้แก่ ผู้นำพรรคการเมือง นโยบายพรรค ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ซึ่งเป็นชนวนสำคัญที่เพียงพอต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวในปี พ.ศ.2548 แต่เราก็มีอาจปฏิเสศที่จะกล่าวถึงการเตรียมทัพเพื่อการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548 ของพรรคไทยรักไทย เพราะหลังจากผ่านการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 มาแล้ว พรรคไทยรักไทยก็ได้มีการปรับกลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งใหม่นี้ในหลายส่วน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในของพรรค อันได้แก่ คณะกรรมการบริหารและสมาชิกพรรคไทยรักไทย และโครงสร้างการบริหารพรรคไทยรักไทย ตลอดจนถึงปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งตามสภาวการณ์ที่ประชาชนต้องการ ไม่ว่าจะเป็นการชูนโยบายใหม่ ๆ ที่เป็นที่ต้องการของประชาชน และปรับปรุงนโยบายเดิมให้เพื่อรองรับกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้น จนถึงการทุ่มงบประมาณในการโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างหนัก เป็นต้น เพื่อให้ตอบสนองกับประชาชนให้ในหลากหลายกลุ่มอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งสามารถเพิ่มที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรให้แก่ผู้สมัครสภาผู้แทนราษฎรของพรรคให้ได้มากที่สุดกว่าสมัยเลือกตั้งที่แล้ว โดยหวังที่จะเกิดผลสะท้อนต่อการก่อเกิดของรัฐบาลพรรคเดียว โดยพรรคไทยรักไทยจะเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวในการจัดตั้งรัฐบาล ดังคำกล่าวอ้างของ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่ว่า “พรรคไทยรักไทยจะได้เกิน 400 เสียงอยู่แล้ว”⁹⁶ แล้วหากเป็นอย่างนั้นทำไมต้องมีหลายพรรค พรรคเดียวก็เกินพอแล้ว” หรือแม้กระทั่งได้ประกาศว่า “ผมจะอยู่ 2 สมัย ผมจะเป็นนายกรัฐมนตรี 8 ปี เท่านั้น เพราะหลังจากผมก้าวลงจากนายกฯ จะมีนายกฯ ที่มาจากพรรคไทยรักไทยอีก 8 ปี รวมเป็น 16 ปี และประชาชนจะแถมให้อีก 4 ปี เป็นรัฐบาลไทยรักไทย 20 ปี”⁹⁷

⁹⁶ ไทยโพสต์ (28 ธันวาคม 2546), น. 2.

⁹⁷ “ทักษิณ” สืบheimปลุกระดมไทยรักไทย ‘ก้าวข้ามวิกฤตสู่อนาคตที่มั่นคง’, มติชนรายวัน (28 เมษายน 2546), น. 2.

คณะกรรมการบริหารและสมาชิกพรรคไทยรักไทย

คณะกรรมการบริหารพรรคของไทยรักไทยในช่วงก่อนการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากที่พรรคได้ทำการควมรวมพรรคการเมืองต่าง ๆ เข้ากับพรรคไทยรักไทยแล้ว โดยทำการเพิ่มจำนวนตำแหน่งรองหัวหน้าพรรคจากเดิมที่มีเพียง 14 คน มาเป็น 22 คน โดยมีขึ้นเพื่อให้รองหัวหน้าพรรคแต่ละคนมาช่วยหัวหน้าพรรคทำงานในพรรค ร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ แต่หากพิจารณากันตามนัยที่ซ่อนเร้นไว้ จริง ๆ แล้วการตั้งรองหัวหน้าพรรคขึ้นครั้งนี้ไม่ใช่เพื่อรองรับความใหญ่โตของพรรคเท่านั้น แต่ตั้งเพื่อลดดีกรีความรุนแรงของหลายต่อหลายคนที่มีมุ่งหวังตำแหน่งภายในพรรคนั่นเอง เพราะตำแหน่งหัวหน้าพรรคได้ถูกจัดสรรและกระจายไปตามมุ้งต่าง ๆ อย่างครบถ้วน⁹⁸ อีกทั้งกรรมการบริหารพรรคที่เพิ่มขึ้นจากเดิมจาก 32 คน มาเป็น 119 คน ก็ขยายตำแหน่งเพื่อรองรับพรรคการเมืองที่พรรคไทยรักไทยได้ควมรวมมานั่นเอง

จนกล่าวได้ว่า “แนวคิดที่นำมาซึ่งการปรับโครงสร้างพรรค เพื่อรองรับการเติบโตของ ไทยรักไทยที่ทวีคูณขึ้นนั้น ไม่เพียงเป็นการสร้างกระบวนการต่าง ๆ เพื่อพรรคเท่านั้น แต่สิ่งต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นถูกจัดสรรขึ้นนั้นเป็นไปเพื่อตอบสนองแนวคิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ เพียงคนเดียว เหมือนที่ไทยรักไทยเคยเป็นมาและต้องดำเนินไปตามนั้น เพราะบัดนี้แทบจะเรียกว่าอำนาจสำคัญ ๆ ภายในพรรคได้ถูกกุมไว้เพียงจุดเดียว กระบวนการอาจถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ซับซ้อนก็จริง แต่ทุกจุดมี ศูนย์รวมที่ พ.ต.ท.ทักษิณ เหมือนเดิม⁹⁹

⁹⁸ ผู้จัดการรายวัน (29 มกราคม 2545), น. 14.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ 5.5

แสดงคณะกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548¹⁰⁰

หัวหน้าพรรค	นายทักษิณ ชินวัตร	
รองหัวหน้าพรรค	นางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์	นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย
	นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา	นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์
	นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์	นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา
	นายสรรอรรถ กลิ่นประทุม	นายโกคิน พลกุล
	นายพินิจ จารุสมบัติ	นายสุวัฒน์ ลิขิตพัลลภ
	นายสุวิทย์ คุณกิตติ	นายอดิศักดิ์ โพธารามิก
	นายจาตุรนต์ ฉายแสง	นายไชยยศ สะสมทรัพย์
	นายปองพล อดิเรกสาร	นายสมศักดิ์ เทพสุทิน
	นายมงคล สิมะโรจน์	นายประชา มาลินนทร์
	นายปรีชา เลหาพงศ์ชนะ	นายจำลอง ครุฑขุนทด
	นายประยุทธ์ มหากิจศิริ	นายสุชาติ ตันเจริญ
	เลขาธิการพรรค	นายสุริยะ จิ้งรุ่งเรืองกิจ
รองเลขาธิการพรรค	นายพงษ์ศักดิ์ รักตพงษ์ไพศาล	นายภูมิธรรม เวชยชัย
	นายวิเชษฐ์ เกษมทองศรี	นายแพทย์พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช
เหรัญญิกพรรค	นางสิริกร มณีรินทร์	
โฆษกพรรค	นายศิธา ทิวารี	
กรรมการบริหารพรรค	จำนวน 119 คน	

นอกจากคณะกรรมการบริหารพรรคแล้ว พรรคไทยรักไทยยังมีจำนวนสมาชิกเพิ่ม จากสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้ง 23 คน เป็น 16,793 คน ในปี พ.ศ. 2541 เป็น 3,969,914 คน ในปี พ.ศ. 2543 เป็น 10,173,386 คน ก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในปี พ.ศ. 2544 และยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีจำนวนถึง 14,770,425 คน ก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี

¹⁰⁰ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 2548, ข้อมูลสรุปรวม พรรคการเมืองและสาขาพรรคการเมือง 2548, น. 13-14.

พ.ศ.2548¹⁰¹ (ตามตารางที่ 5.6) ซึ่งนับได้ว่าพรรคไทยรักไทยมีจำนวนสมาชิกพรรคมากที่สุดเมื่อเทียบกับพรรคการเมืองอื่น แม้กระทั่งพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ก็มีฐานจำนวนสมาชิกเพียง 4 ล้านคนเศษเท่านั้น¹⁰² การเพิ่มของจำนวนสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเรื่อย ๆ ที่เท่ากับเป็นเครื่องยืนยันได้อีกทางหนึ่งว่าพรรคไทยรักไทยจะได้รับคะแนนเสียงจากสมาชิกพรรคเหล่านี้ในการเลือกตั้งที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนสมาชิกอีกด้วย ซึ่งผลจากการสำรวจผู้เขียนเองพบว่า คะแนนเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยในระบบบัญชีรายชื่อก็นับว่ามีความใกล้เคียงกับจำนวนสมาชิกพรรคเป็นอย่างมาก นับว่าสมาชิกพรรคไทยรักไทยได้กลายเป็น “ฐานเสียง” ของพรรคที่แน่นอนเพื่อเสริมความมั่นใจให้แก่พรรคในการเตรียมความพร้อมก่อนการลงเลือกตั้ง

ตารางที่ 5.6

แสดงเปรียบเทียบสมาชิกพรรคกับคะแนนระบบบัญชีรายชื่อของพรรคไทยรักไทย

การเลือกตั้ง	จำนวนสมาชิกพรรค	คะแนนระบบบัญชีรายชื่อ
6 มกราคม 2544	10,173,386 คน	11,634,495 คน
6 มกราคม 2544	14,770,425 คน	14,770,425 คน

โครงสร้างการบริหารพรรคไทยรักไทย

การศึกษาถึงโครงสร้างองค์กรของพรรคพบว่าโครงสร้างการบริหารพรรคไทยรักไทย นับเป็นตัวสะท้อนโครงสร้างอำนาจภายในพรรคของไทยรักไทยได้อีกทางหนึ่ง เพราะจะทำให้เราได้เห็นว่าการรวบรวมอำนาจอยู่ในมือของผู้เฝ้าเพียงคนเดียว หรือแกนนำพรรคระดับสูงเพียงไม่กี่คนหนึ่งหรือไม่ หรือเป็นพรรคที่มีโครงสร้างการกระจายตัวสูง

¹⁰¹ พรรคไทยรักไทย, ครบรอบ 7 ปี พรรคไทยรักไทย (กรุงเทพมหานคร: พรรคไทยรักไทย, 2548), น. 13.

¹⁰² พรรคประชาธิปัตย์มีสมาชิกพรรคเพียง 4,074,752 คน, ใน เอกสารเผยแพร่พรรคประชาธิปัตย์: 60 ปีพรรคประชาธิปัตย์ (เมษายน 2549).

แผนภาพที่ 5.1

แสดงโครงสร้างพรรคไทยรักไทยภายหลังการประชุมใหญ่
ประจำปี 27 มกราคม พ.ศ. 2545

ที่ประชุมใหญ่พรรค

คณะกรรมการบริหารพรรค

คณะผู้บริหารพรรค

ฝ่ายบริหาร

- งานประชุมของพรรค
- งานการเงิน/บัญชี
- งานฝึกอบรม
- งานบริการสมาชิก
- งานขยายสาขาพรรคและทะเบียนสมาชิก
- งานประชาสัมพันธ์และสารไทยรักไทย
- งานประสานกลไกรัฐ กลไกรพรรค
- งานที่ได้รับมอบหมายอื่น ๆ

ฝ่ายวิชาการ

- งานสารสนเทศ
- งานริเริ่มนโยบาย
- งานติดตามการปฏิบัติตามนโยบายพรรค
- งานประสานนโยบาย
- งานประชาสัมพันธ์
- งานสร้างความรู้ความเข้าใจในนโยบายแก่สมาชิก/ประชาชน
- งานที่ได้รับมอบหมายอื่น ๆ

ฝ่ายรัฐสภา

- งานพิจารณาร่างกฎหมาย กระทำนิติของ ส.ส.
- งานสร้างความรู้ ความเข้าใจในร่างกฎหมายที่เข้าสู่รัฐสภา
- งานพัฒนาศักยภาพสมาชิก
- งานควบคุม ดูแลการเข้าประชุมของรัฐสภาของสมาชิก
- งานประชาสัมพันธ์
- งานที่ได้รับมอบหมายอื่น ๆ

ฝ่ายการเมือง

- งานติดตามสถานการณ์บ้านเมือง
- งานกำหนดนโยบายและกลยุทธ์
- งานโต้ตอบและรุกทางการเมือง
- งานประชาสัมพันธ์
- งานกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีทางการเมือง
- งานที่ได้รับมอบหมายอื่น ๆ

โครงสร้างพรรคไทยรักไทยภายหลังการประชุมใหญ่ประจำปีเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2545 นับเป็นโครงสร้างใหม่ของพรรคไทยรักไทยโดยยึดรูปแบบ “ซีอีโอ” การจัดโครงสร้างการบริหารพรรคการเมืองแบบใหม่นี้จะเป็นผลดีอย่างมากในอนาคต ผิดจากรูปแบบการบริหารงานพรรคแนวทางเดิมที่มีหลายฝ่าย สายงานการสั่งงานค่อนข้างเยิ่นเย้อ และงานกระจายตัวกันมากเกินไป ส่งผลให้การติดตามตรวจสอบไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

สำหรับโครงสร้างใหม่ตามสายงานที่แบ่งไว้ทั้งสิ้น 4 ด้าน จะเป็นการปลดปล่อยให้แต่ละฝ่ายสามารถทำงานเป็นอิสระต่อกัน จะเห็นได้ว่า การจัดโครงสร้างดังกล่าวเป็นการนำระบบบริหารจัดการแบบซีอีโอ คือเน้นเรื่องการลดขั้นตอนสายงาน เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วแต่มีประสิทธิภาพ

ประเด็นสำคัญคือ อย่างไรก็ตามจากโครงสร้างพรรคทั้งหมด จะเห็นสิ่งที่เหมือนกันอยู่จุดหนึ่งซึ่งเป็นจุดที่สำคัญที่สุด คือ ไม่ว่ารูปลักษณ์ของโครงสร้างใหม่จะออกมาแนวทางไหน แต่ผู้ที่ควบคุมอำนาจและการตัดสินใจเบ็ดเสร็จก็ยังคงอยู่ที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะไม่ว่าในส่วนที่เป็นหัวใจหลักในการบริหารพรรค คือ ผู้บริหารพรรค พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ยังนั่งอยู่หัวโต๊ะ แม้จะมีคนอื่น ๆ อยู่ด้วยก็ตาม แต่ยังมองไม่เห็นว่ “ความเห็นที่แตกต่างออกไป” จะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกจัดสรรขึ้นนั้น เป็นไปเพื่อตอบสนองแนวคิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ เพียงคนเดียว เหมือนที่พรรคไทยรักไทยเคยมาตั้งแต่เมื่อก่อนตั้งพรรค และต้องดำเนินไปตามนั้น เพราะบัดนี้แทบจะเรียกได้ว่าอำนาจที่สำคัญ ๆ ภายในพรรคได้ถูกกุมไว้เพียงจุดเดียว กระบวนการอาจถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ซับซ้อนขึ้นก็จริง แต่ทุกจุดมีศูนย์รวมที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เหมือนเดิม¹⁰³

ในช่วงเตรียมการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทยย้ายที่ทำการพรรคมาที่อาคารบรรษัทบริหารสินทรัพย์ไทยจำกัด (ไอเอฟซีที) เลขที่ 1770 ถ.เพชรบุรีตัดใหม่ แขวงบางกะปิ เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10320

กลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

พรรคไทยรักไทยได้มีการเตรียมความพร้อมก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 มาตั้งแต่ วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2546 โดยการกำหนดการประชุมเร่งด่วนภายใต้ยุทธการที่เรียกกันว่า “AIR WAR”

¹⁰³ “พรรคไทยรักไทย,” ผู้จัดการรายวัน (29 มกราคม 2545), น. 14.

เพื่อช่วงชิงที่นั่งจำนวน ส.ส.เขต ทั้ง 400 เขตเลือกตั้งให้เข้ามาอยู่ในมือให้ได้มากที่สุด โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่ให้ภาคต่างๆ ทั้ง 4 ภาคของประเทศ ภายใต้แนวทางสำคัญคือ (1) ประชาสัมพันธ์ผลงานของพรรค และชูผู้นำอย่าง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไปจนกว่าจะถึงฤดูกาลเลือกตั้ง (2) ประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนมาสมัครเป็นสมาชิกพรรคให้ได้เขตละ 20,000 คนขึ้น เพื่อทำเป้าหมายอดสมาชิกให้ได้เกิน 20 ล้านคน จากที่มีสมาชิกอยู่แล้วถึง 13 ล้านคน (3) จัดทำโครงสร้างพื้นที่เลือกตั้งให้อยู่ในความรับผิดชอบของประธานภาค หัวหน้าโซน และยัง BACK UP ด้วยรัฐมนตรีเพื่อให้เกิดความแข็งแกร่ง พร้อมด้วยหน่วยงานสนับสนุน ด้านกิจการรัฐสภา/กฎหมาย/ศูนย์ปฏิบัติการการเมือง/คณะทำงานจัดหาทุน¹⁰⁴ นอกจากนั้นพรรคยังใช้กลยุทธ์เหมือนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 ในการชูผู้นำทางการเมืองเป็นจุดขาย และขยายนโยบายที่เอื้อต่อประชาชนทุกกลุ่ม อย่างเช่นเคย โดยยังได้ขยายนโยบายให้ครอบคลุมกลุ่มความต้องการของประชาชนเพิ่มขึ้นอีกด้วย

1) กลยุทธ์ชูผู้นำทางการเมืองเป็นจุดขาย : พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

เรามีโอกาสปฏิเสธได้ว่าการชูผู้นำเป็นจุดขายในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยนับเป็นจุดขายหนึ่งให้แก่พรรค โดยพรรคไทยรักไทยและตัวของผู้นำพรรคอย่าง พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ได้วางตัวเองเป็นจุดขายอยู่ตลอดเวลา นับแต่ก่อนชนะการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 โดยการวิสัยทัศน์การบริหาร บุคลิกภาพที่เหมาะสมต่อการบริหารประเทศ จนกระทั่งเมื่อเขาได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีเขาก็ได้ขายวิสัยทัศน์ผ่านประชาชนหลากหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นโดยการจัดรายการนายกฯ ทักษิณคุยกับประชาชน อีกทั้งยังได้ถอดเทปการจัดรายการมารวบรวมเป็นหนังสือเพื่อแจกประชาชนฟรี โดยสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเป็นผู้แจกจ่าย นอกจากนั้นยังมีการรวบรวมหนังสือรวมสุนทรพจน์สำคัญ ชูทักษิณมิถิสและการคิดเชิงกลยุทธ์สไตล์ทักษิณ ซึ่งรวบรวมโดย ปราณ พิสิฐเศรษฐการ ได้ถึง 3 เล่ม อันได้แก่ ทักษิณมิถิสและ CEO ประเทศไทย ทักษิณกับนโยบายสังคม ทักษิณบนเวทีเอเชียและโลก ซึ่งจะเป็นตัวสะท้อนให้ประชาชนเห็นถึงแนวคิดของนายกรัฐมนตรีได้อีกทางหนึ่ง ประกอบกับจากที่ผู้เขียนได้ทำการสัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคไทยรักไทย ก็พบว่า การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทย

¹⁰⁴ ณัฐวดี วิริยะเรืองชัย, เลือกตั้ง 2548 ยุทธการยึดเมืองของ ทักษิณ ชินวัตร, พิมพ์ครั้งที่ 3

ก็ยังครองรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งโดยการชูผู้นำเป็นจุดขายผนวกกับนโยบายพรรคไทยรักไทยอีกเช่นเคย เช่นเดียวกันกับการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 (ดูภาคผนวก ก ประกอบ)

2) การขายนโยบาย

ในการเตรียมการเพื่อรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทยได้จัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม ในการหาเสียงดังเช่นเดิม ตามแนวคิดของการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวที่ต้องมีนโยบายโดนใจฐานประชาชนทุกกลุ่ม อีกทั้งเพิ่มความสำคัญให้กับกลุ่มในเมืองหลวง รวมทั้งได้มีการดำเนินนโยบายต่อเนื่องจากที่รัฐบาลไทยรักไทยได้ปฏิบัติมา และถ่ายทอดนโยบายเพื่อตอบสนองกลุ่มเป้าหมายที่พรรคเน้นเป็น 4 กลุ่มหลัก ดังแสดงในตารางที่ 5.7 ดังนี้

ตารางที่ 5.7

แสดงการจำแนกกลุ่มผู้เลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548¹⁰⁵

กลุ่มเป้าหมาย	นโยบายที่นำเสนอ
เกษตรกร ชาวนา ชาวไร่	<ul style="list-style-type: none"> - คาราวานแก้จน บุกทุกหลังคาเรือน - โครงการเอสทีวีเกษตรกรกู้สร้างอาชีพ - แปลงกองทุนหมู่บ้านเป็นธนาคารหมู่บ้าน - จัดสรรงบประมาณ เอส เอ็ม แอล ทุกหมู่บ้านและชุมชน - จัดสรรข้าว 2 ล้านตันสู่เกษตรกรทั่วประเทศ - ชุดบ่อน้ำ 1,260 คิวบิกเมตร ในราคา 2,500 บาท
ผู้มีรายได้น้อย ค้าขายเบ็ดเตล็ด คนจนในเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - แปลงสินทรัพย์เป็นทุน - คาราวานแก้จน - คาราวานเสริมสร้างเด็ก - จัดสรรประปาฟ้าทุกหลังคาเรือน - เรียนไม่ต้องจ่ายถึงมหาวิทยาลัยจบแล้วค่อยผ่อนใช้เมื่อมีงานทำ - ประชาชนต้องมีบ้านเป็นของตนเอง บ้านในชุมชนแออัดและถูกเปลี่ยนเป็นบ้านมั่นคง - ทำสงครามกับยาเสพติด

¹⁰⁵ นันทนา นันทวโรภาส, ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด, น. 63.

กลุ่มเป้าหมาย	นโยบายที่นำเสนอ
ชนชั้นกลางในเมือง ผู้ประกอบการรายย่อย	- ติดคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตทุกโรงเรียนทั่วประเทศ - ลดภาษีให้ลูกกตัญญูที่เลี้ยงดูพ่อแม่
ชนชั้นกลางในเมืองหลวง	- จัดสรรงบประมาณ 1 ล้านบาทสร้างระบบรถไฟฟ้าเชื่อมกรุงเทพมหานครและปริมณฑลระยะทาง 291 กิโลเมตร - สร้างอุทยานการเรียนรู้ให้เป็นแหล่งชุมชนใหม่ของวัยรุ่น - กรุงเทพฯแข็งแรง (Healthy Bangkok) 6 ข้อ

นอกจากนี้ทางพรรคยังได้ใช้การสื่อสารเพื่อขายแนวความคิดสู่ประชาชนจากนโยบายที่เข้าใจยากแปลงให้เป็นนโยบายที่มีเนื้อหาสั้น กระชับ เข้าใจได้ง่าย อย่างเป็นรูปธรรม โดยในวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ณ อินดอร์ สเตเดียม หัวหมาก พรรคไทยรักไทยจัดงาน “คิกออฟ แคมเปญ” (Kick Off Campaign) ขึ้น เพื่อที่จะแถลงถึงผลงานที่ได้กระทำมาในฐานะแกนนำรัฐบาลตลอดระยะเวลา 4 ปี พร้อมทั้งส่งสัญญาณถึงการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีขึ้นในต้นปี พ.ศ. 2548 ภายหลังจาก พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้าพรรคไทยรักไทย ยืนยันผ่านสื่อมวลชนบ่อยครั้งว่า จะไม่มีการยุบสภา หรือการลาออก อย่างแน่นอน และจะสร้างประวัติศาสตร์ในการเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและอยู่จนครบวาระ 4 ปี ทั้งสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรี ซึ่งในระหว่างนี้พรรคไทยรักไทยได้ออกโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการเมืองถึงความสำเร็จในการทำงาน โดยการประดิษฐ์คำขวัญที่ว่า “4 ปีซ่อม ความหายนะจากวิกฤติ 4 ปี สร้างชาติให้แข็งแกร่งและยั่งยืน” ซึ่งมีความหมายดังนี้¹⁰⁶

1. ซ่อมเศรษฐกิจให้แข็งแกร่ง

ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (จีดีพี) เพิ่มขึ้น 1.7 ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้น 34.7%
คืบหน้า IMF ก่อนกำหนด 2 ปี คืบค้ำค้ำศรีให้ประเทศชาติและประชาชน

¹⁰⁶ เอกสารเผยแพร่พรรคไทยรักไทย, 4 ปีซ่อมความหายนะจากวิกฤติ 4ปี ซ่อมชาติให้แข็งแกร่งและยั่งยืน (กรุงเทพมหานคร: พรรคไทยรักไทย, 2547).

เงินทุนสำรองระหว่างประเทศ เพิ่มขึ้นกว่า 12,602 ล้านดอลลาร์
 ประเทศชาติมีเสถียรภาพมั่นคง เงินคงคลังในประเทศเพิ่มขึ้น 3 เท่า
 ดัชนีตลาดหุ้นเพิ่มขึ้น 357 จุด มูลค่าตลาดรวม 4 ล้านล้านบาท
 ส่งออกเพิ่มขึ้น 1.1 ล้านบาท เพิ่มขึ้น 40.7%

2. ซ่อมรายได้ภาคประชาชนให้เพิ่มขึ้น

เศรษฐกิจขยายตัวประชาชนมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น 24,102 บาทต่อปี เพิ่มขึ้น 30%
 ประชาชนมีงานทำเพิ่มขึ้น 4.8 ล้านตำแหน่งใน 4 ปี เพิ่มขึ้น 15.3%

3. ซ่อมราคาสินค้าเกษตรให้ติดตัวสูงขึ้น

ข้าวหอมมะลิขายได้ราคาสูงสุดถึง 9,315 บาทต่อตัน

ยางพาราขายได้ราคาสูงขึ้น 25 ต่อκιโลกกรัม จาก 21 บาท/ก.ก. ในปี พ.ศ. 2543 เป็น
 46 บาท/ก.ก. ในปี พ.ศ. 2547

ปาล์มราคาสูงขึ้นอีก 1.50 บาท จาก 1.83 บาท/ก.ก. ในปี พ.ศ. 2543 เป็น 3.37 บาท/
 ก.ก. ในปี พ.ศ. 2547

ฟื้นฟูคุณภาพดินพื้นที่ 23 ล้านไร่

4. ซ่อมคุณภาพชีวิตคนไทยให้ดีขึ้น

โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค สร้างสุขภาพดีให้คนไทย 46 ล้านคน

กองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ช่วยสร้างรายได้ให้คนไทย 13 ล้านคน

โครงการพืชนีเกษตรกรรายย่อย เกษตรกร 2.3 ล้านคนได้ประโยชน์

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (โอท็อป) สร้างรายได้ปีละกว่า 40,000 ล้านบาท

เอาชนะยาเสพติด คืบคลานหลานสู้ออกพ่อแม่ คืบเขาวชน 470,000 คน สู้งังคมไทย

เงินกู้้นอกระบบลดลง จากเดิมร้อยละ 240 ต่อปี เหลือร้อยละ 7 ต่อปีจากธนาคาร

ประชาชน

บ้านเอื้ออาทรและบ้านมั่นคง

จัดสรรงบ เอส, เอ็ม, แอล จะดำเนินการให้ครบ 80,000 หมู่บ้านทั่วประเทศ

4 ปี สร้างชาติให้แข็งแกร่งและยั่งยืน

1. คาราวานแก้จน บุกทุกหลังคาเรือน ให้ความรู้ให้ทักษะให้งานทำ นำลูกหลานไปเข้า

โรงเรียน

2. คาราวานเสริมสร้างเด็ก บุกทุกบ้าน ให้ความรู้ในการเลี้ยงลูกเพื่อเติบโตอย่างมี

คุณภาพ

3. โครงการเอส พี วี เกษตรกรผู้สร้างอาชีพ ใช้หนี้คืนด้วยผลผลิต แต่ได้กำไรเป็นเงิน
4. แปลงกองทุนหมู่บ้านที่มีความพร้อมให้เป็นธนาคารหมู่บ้าน
5. จัดสรรโครงการประปาหมู่บ้าน ให้ครบทุกหมู่บ้านและทุกหลังคาเรือนต้องมีไฟฟ้า
6. จัดสรรงบ เอส, เอ็ม, แอล ให้ทุกหมู่บ้านและชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีงบประมาณแก้ปัญหาของท้องถิ่นด้วยตนเอง
7. จัดสรรวัว 2 ล้านตัว กระจายสู่เกษตรกรที่อยากเลี้ยงวัวทั่วประเทศ
8. ขุดบ่อเก็บน้ำ 1,260 คิวบิกเมตร ให้เกษตรกรอย่างทั่วถึงเพียงจ่ายบ่อละ 2,500 บาท
9. ลูกหลานไทยเรียนไม่ต้องจ่ายจนถึงมหาวิทยาลัย จบแล้วค่อยผ่อนใช้คืนเมื่อมีงานทำ
10. ติดคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ทุกโรงเรียนทั่วประเทศ
11. ประชาชนที่มีรายได้จะต้องมีบ้านเป็นของตนเอง และบ้านในชุมชนแออัด จะเปลี่ยนเป็นบ้านมั่นคง
12. จัดสรรงบ 1 ล้านล้านบาท สร้างระบบรถไฟฟ้า ทั้งใต้ดินบนดิน ระยะทาง 291 กิโลเมตรเพื่อเชื่อมกรุงเทพฯ และปริมณฑล
13. ลดภาษีให้ลูกกตัญญูที่เลี้ยงดูพ่อแม่ รวมทั้งพ่อตาแม่ยาย
14. ทำสงครามกับยาเสพติดอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อสังคมที่ปลอดภัยของลูกหลานไทย หลังจากนั้นพรรคไทยรักไทยได้รวบรวมคำประกาศของหัวหน้าพรรคเพื่อจัดหมวดหมู่เป็นนโยบายในชุดที่เรียกว่า “สร้างโอกาส 5 ประการ” นั่นคือ¹⁰⁷
 1. สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ
 - ให้คนไทยสร้างฐานะ แปลงสินทรัพย์เป็นทุน มีแผงลอย มีที่ดินทำกิน มีเอกสารสิทธิ์กู้ยืมได้
 - แปลงกองทุนหมู่บ้านที่มีความพร้อมให้เป็นธนาคารหมู่บ้าน กู้ง่าย ทันใจ ไม่ต้องจ่ายแพง
 - สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สร้างโอกาสในการขาย

¹⁰⁷ เอกสารเผยแพร่พรรคไทยรักไทย, สร้างโอกาส 5 ประการ (กรุงเทพมหานคร: พรรคไทยรักไทย, 2547).

2. สร้างโอกาสให้ประเทศ

- 4 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
- โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค สร้างสุขภาพดีให้คนไทย
- ประชาชนมีงานทำเพิ่มขึ้น การส่งออกเพิ่มขึ้น และสร้างงานสร้างรายได้เพิ่มมากขึ้น

3. สร้างโอกาสให้ทุกหมู่บ้าน ทุกชุมชน

- เพิ่มอำนาจประชาชนในการพัฒนาและแก้ปัญหาด้วย SML (งบประมาณของชุมชนและหมู่บ้าน) เพื่อให้ประชาชนมีงบประมาณแก้ปัญหาของท้องถิ่นด้วยตนเอง

- ให้โอกาสประชาชนมีบ้านเป็นของตนเอง บ้านในชุมชนแออัดจะเปลี่ยนเป็นบ้าน

มั่นคง

- จัดสรรโครงการประปาหมู่บ้านให้ครบทุกหมู่บ้านและทุกหลังคาเรือนต้องมีไฟฟ้า
- ขุดบ่อเก็บน้ำ 1,260 คิวบิกเมตร ให้เกษตรกรอย่างทั่วถึงเพียงจ่ายบ่อละ 2,500 บาท

4. สร้างโอกาสทางปัญญา

- ลูกหลานไทยเรียนไม่ต้องจ่ายจนถึงมหาวิทยาลัย จบแล้วค่อยผ่อนใช้คืนเมื่อมีงานทำ
- คาราวานเสริมสร้างเด็ก บุกทุกบ้าน ให้ความรู้ในการเลี้ยงลูกเพื่อเติบโตอย่างมี

คุณภาพ

5. สร้างโอกาสสังคมคุณภาพ

- สร้างรถไฟฟ้าทั้งใต้ดินบนดิน
- พัฒนาและขยายโรงเรียน โรงพยาบาล สู่มาตรฐานที่ดีขึ้น
- ลดภาษีให้ลูกกตัญญูที่เลี้ยงดูพ่อแม่ รวมทั้งพ่อตาแม่ยาย

3) สโลแกน สัญลักษณ์พรรค ป้ายหาเสียง

สโลแกน : พรรคได้เพิ่มเติมสโลแกนของพรรคจากเดิมเพื่อให้ประชาชนเห็นภาพว่าหากเลือกไทยรักไทยแล้วเขาจะได้อะไร โดยส่วนใหญ่สโลแกนของพรรคในช่วงหลังนี้จะเป็นการมุ่งเน้นไปที่ตัว พ.ต.ท.ทักษิณ เสียเป็นส่วนใหญ่ อาทิ “เลือกทักษิณมาทำงาน กาเบอ์ 9 ทั้งสองใบ” “ทักษิณเดินหน้า...รักษาประชาธิปไตย” “พรรคการเมืองที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง” “พรรคไทยรักไทย หัวใจคือประชาชน” “ 4 ปีซ่อม 4 ปีสร้าง” “ประเทศชาติเดินหน้ามาไกลแล้ว... 2 เมษายน อนาคตของประเทศต้องไม่ถอยหลัง” “ก้าวสู่สถาบันการเมือง” เป็นต้น

ป้ายหาเสียง : ส่วนใหญ่ของป้ายหาเสียงจะเป็นการเสนอแนวทาง “สี่ปีซ่อม สี่ปีสร้าง” เสียเป็นส่วนใหญ่ ในรูปแบบแผ่นพับ โปสเตอร์ คัดเอาต์ แบนเนอร์ และโฆษณาบนหน้าหนังสือพิมพ์ โดยนำเสนอนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐบาลได้นำไปปฏิบัติในรอบ 4 ปี ว่าสามารถพลิกฟื้นประเทศให้ยืนอยู่บนความมั่นคงได้อย่างไร โดยมีตัวเลขชี้วัดอย่างเป็นรูปธรรม และเสนอนโยบายที่จะสร้างประเทศใน 4 ปีข้างหน้าอีกด้วย นอกจากนี้พรรคยังได้ทำแคมเปญโดยจัดทำเป็นสโปตโฆษณา ชุด “ใครว่า..ชีวิตเปลี่ยนไม่ได้” จัดทำเป็น 3 ชุด เพื่อนำเสนอทางสถานีโทรทัศน์และในโรงภาพยนตร์ นอกจากนี้ในช่วงที่มีการจับสลากหมายเลขพรรคไทยรักไทยได้เสนอแคมเปญโอกาสคืออนาคต โดยนำเสนอโยบายทั้งหมดที่เคยทำมาแล้ว และนโยบายใหม่ 14 ข้อ มาจัดแบ่งเป็นโอกาสต่าง ๆ 5 ด้าน (ตามตารางข้างต้น) โดยแคมเปญชุดนี้มีรูปของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในบุคลิกต่าง ๆ บนพื้นสีแดงสด และในโค้งสุดท้ายก่อนการเลือกตั้ง พรรคได้เสนอแคมเปญด้วยการให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ทำจดหมายถึงประชาชนคนไทย โดยมีข้อความประกอบภาพที่ตนเองนั่งอยู่ท่ามกลางเด็ก ๆ ว่า “กราบเรียนพี่น้องชาวไทยที่เคารพทุกท่าน วันที่ 6 กุมภาพันธ์นี้ เป็นวันที่อำนาจในการกำหนดอนาคตของประเทศอยู่ในมือท่าน โปรดไปใช้สิทธิ์เพื่อเลือกผู้บริหารประเทศแทนท่าน เพื่อประโยชน์ของประเทศและของท่านเอง ผมมั่นใจว่าประสบการณ์ที่สั่งสมมาทั้งชีวิต โดยเฉพาะสี่ปีแห่งการทำหน้าที่นายกรัฐมนตรีของผมจะทำให้สี่ปีข้างหน้าเป็นสี่ปีที่มีประสิทธิภาพที่สุดของการบริหารประเทศ ผมจะทุ่มเททำงานหนัก ด้วยสติปัญญาเต็มความสามารถ ให้คุ้มค่าสัมกับพลังที่ได้รับจากทุก ๆ หนึ่งในเสียงที่ท่านลงคะแนนให้ผมและพรรคไทยรักไทยครับ” ซึ่งแคมเปญนี้เป็นการสรุปโดยชี้ให้เห็นว่าหากเห็นนโยบายที่ทำมาถูกต้องและให้ทำต่อไป ต้องเลือก “ทักษิณ” ซึ่งเป็นการเสนอหัวหน้าพรรคเป็นจุดขายที่โดดเด่นยิ่งกว่าการเลือกตั้งที่ผ่านมา¹⁰⁸

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ของพรรคไทยรักไทย ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก โดยยังจะชูความสามารถของหัวหน้าพรรคที่สามารถเข้าไปดำเนินการบริหารประเทศให้ผ่านพ้นวิกฤตได้ และขายนโยบายที่เป็นที่ต้องการของประชาชนทุกกลุ่มโดยตรง ดังที่ เกษียร เตชะพีระ ได้กล่าวว่า “พวกเขากลับทำการเมืองเป็นเรื่องนโยบายให้ชาวบ้านเลยทีเดียว เข้าสัมพันธ์กับมวลชนลูกค้าโดยตรง เริ่มจากมวลชนลูกค้าและกลับไปสู่มวลชนลูกค้า...โดยมีนโยบายเป็นตัวสินค้า และการอุปถัมภ์เป็นบริการหลังการขาย...โดยมี นายกฯ ทักษิณ

¹⁰⁸ นันทนา นันทวโรภาส, ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด, น. 161.

เป็นชื่ออิโพรค”¹⁰⁹ ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนเสียงอย่างถล่มทลายในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548

คะแนนเสียงในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2548

สำหรับในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทยได้จับฉลากได้หมายเลข 9 พร้อมทั้งยังได้จัดเตรียมผลการเลือกตั้งโดยมอบหมายให้นายปองพล อดิเรกสาร เป็นผู้อำนวยการเลือกตั้งของพรรค ซึ่งมีการเตรียมการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การจัดการเลือกตั้งของพรรคเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยโครงสร้างการบริหารจัดการประกอบด้วยคณะกรรมการชุดใหญ่ ที่เรียกว่า คณะกรรมการอำนวยความสะดวกมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นประธานกรรมการ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นรองประธานกรรมการ นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ เป็นเลขานุการ นายสุรนนท์ เวชชาชีวะ เป็นโฆษกศูนย์อำนวยความสะดวกรวมทั้งคณะกรรมการ อันประกอบด้วย นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา นายเนวิน ชิดชอบ นายสมศักดิ์ เทพสุทิน นายพินิจ จารุสมบัติ และนายสมชาย สุนทรวัฒน์

ภายในกองอำนวยความสะดวกพรรคไทยรักไทยยังได้แบ่งคณะทำงานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้ คณะทำงานด้านวิชาการได้ให้ ดร. สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เป็นประธาน และให้นายแพทย์สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี เป็นเลขานุการ คณะทำงานการเมืองมี นางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ เป็นประธาน และนายภูมิธรรม เวชยชัย เป็นเลขานุการ ฝ่ายนโยบายและสื่อสาร นายพิทักษ์ อินทรวินัยนันท เป็นประธาน ทางด้านฝ่ายสมาชิกและเครือข่ายองค์กรสัมพันธ์ได้ให้ นายจาตุรนต์ ฉายแสง เป็นประธาน ฝ่ายจัดหาทุนให้ ดร. ประชา คุณะเกษม เป็นประธาน และฝ่ายสนับสนุนการปฏิบัติงาน ให้นายประมวธ รุจนเสรี เป็นประธาน

นอกจากโครงสร้างดังกล่าวแล้ว ยังมีการตั้งผู้อำนวยการเลือกตั้งแต่ละภาคและคณะทำงานขึ้นมารับผิดชอบการเลือกตั้ง ประกอบด้วย นางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ เป็นผู้อำนวยการเขตเลือกตั้งกรุงเทพมหานคร นายสรอรรถ กลิ่นประทุม เป็นผู้อำนวยการภาคกลาง พล.อ.ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นผู้อำนวยการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ เป็นผู้อำนวยการภาคเหนือ และนายวันมูหะมัดนอร์ มะทา เป็นผู้อำนวยการภาคใต้

¹⁰⁹ เกษียร เตชะพีระ, บุชกับทักษิณ (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547), น. 175-

โดยมีการประเมินผลความเป็นไปได้ของพื้นที่เลือกตั้ง ที่ถูกตั้งไว้ในลักษณะพิมพ์เดียวกับนโยบายขององค์กรในระบบบริษัท นั่นคือ มีการตั้งเป้าหมายจำนวนที่นั่งที่จะได้ มีการตั้งเป้าหมายจำนวนสมาชิก จากนั้นก็ส่งผ่านไปยังฝ่ายปฏิบัติการในระดับต่าง ๆ เพื่อทำงานให้เข้าเป้า ดังต่อไปนี้ ภาคเหนือ มีจำนวนยอด ส.ส. 76 ที่นั่ง วางเป้าหมายยึดที่นั่งทั้งภาค ภาคกลาง ยอด ส.ส. 93 ที่นั่ง วางเป้าหมายไว้ไม่น้อยกว่า 84 ที่นั่ง ภาคตะวันออกและตะวันตก ยอด ส.ส. 39 ที่นั่ง วางเป้าหมายไว้ 30 ที่นั่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยอด ส.ส. 138 ที่นั่ง วางเป้าหมายไว้ 130 ที่นั่ง ภาคใต้ ยอด ส.ส. 54 ที่นั่งวางเป้าหมายไว้ 20 ที่นั่ง ส่วนระบบบัญชีรายชื่อยอด 100 ที่นั่งวาง ส.ส. ไว้ 70 ที่นั่ง และรวมยอดทั้ง ส.ส.เขต และบัญชีรายชื่อ หากเป็นไปตามเป้าที่วางไว้พรรคไทยรักไทยจะได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถึง 410 ที่นั่งโดยประมาณ¹¹⁰

ภายหลังจากผลการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 เมื่อผลได้ถูกประกาศออกเป็นทางการแล้วพบว่า พรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนเสียงอย่างท่วมท้นมากกว่าการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา โดยพรรคสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้เพียงพรรคการเมืองเดียว (single dominant party) เป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่มีพรรคการเมืองเดียวจัดตั้งเป็นรัฐบาลได้ ตามวิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย โดยได้คะแนนเสียงถึง 377 ที่นั่ง และเป็นผลให้พรรคประชาธิปัตย์ที่ได้คะแนนเสียง 96 ที่นั่ง พรรคชาติไทย 25 ที่นั่ง และ พรรคมหาชน 2 ที่นั่ง เป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้านไปโดยทันที (ตามตารางที่ 5.8)

ตารางที่ 5.8

แสดงจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคการเมือง ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548¹¹¹

พรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ (คน)	จำนวน ส.ส.แบบแบ่งเขต (คน)	รวมจำนวน ส.ส.
ไทยรักไทย	67	310	377
ประชาธิปัตย์	26	70	96
ชาติไทย	7	18	25
มหาชน	0	2	2
รวม	100	400	500

¹¹⁰ ณัฐวุฒิ วัชรเรืองชัย, เลือกลง 2548 ยุทธการยึดเมืองของ ทักษิณ ชินวัตร, น. 65-66.

¹¹¹ ข้อมูลจาก สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, <<http://www.ect.go.th>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2548].

สรุป

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในช่วงต้น จะพบว่าการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยในปี พ.ศ. 2548 นั้นจะเกิดขึ้นมาจาก 3 ปัจจัยหลักสำคัญ อันได้แก่ ผู้นำพรรคการเมือง นั่นคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นโยบายพรรคการเมือง และความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ในช่วงก่อนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 ที่ทั้ง 3 ปัจจัย มีความสัมพันธ์อันเอื้อและส่งเสริมต่อกันและกันอย่างต่อเนื่องจากการก่อให้เกิดรัฐบาลเสียงข้างมากเบ็ดเสร็จในปี พ.ศ. 2544 จนสามารถที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยสามารถได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 และสามารถจัดตั้งเป็นรัฐบาลพรรคเดียวได้ นั่นคือ ปัจจัยทางด้านผู้นำพรรคที่มีวิสัยทัศน์ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมต่อการบริหารประเทศ มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจที่เพียงพอที่จักทำให้กลุ่มการเมืองในพรรคต้องยอมรับและเชื่อฟัง พร้อมทั้งมีปัจจัยเกื้อหนุนของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่ทำให้กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ต้องถูกลดทอนลง ไป และส่งเสริมให้หัวหน้าพรรคไทยรักไทย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีเข้มแข็ง (strong prime minister) จนสามารถลดบทบาทรัฐมนตรี ข้าราชการ นักวิชาการ สื่อมวลชน และสามารถเพิ่มความชอบธรรมให้แก่ตนเองโดยการใช้อำนาจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงประชาชนโดยตรง อันได้แก่ การจัดรายการวิทยุด้วยตนเอง การจัดทัวร์นกขมิ้นเพื่อรับฟังปัญหาของชาวบ้าน การจัดตู้ร้องทุกข์ เป็นต้น โดยมีต้องผ่านคนกลางในการประสานเหมือนกันนายกรัฐมนตรีในอดีตที่ผ่านมา

ปัจจุบันนโยบายพรรค ที่เสมือนเป็นเครื่องมือให้กับนายกรัฐมนตรีในการเข้ามาสร้าง ความชอบธรรมได้เป็นอย่างดี เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงประชาชนได้โดยง่ายโดยการนำเสนอ นโยบายที่ตรงกับประชาชนทุกกลุ่ม จนสามารถยึดกลุ่มฐานเสียงจากประชาชนได้หลากหลาย เพราะสามารถแปลงนโยบายของพรรคเป็นนโยบายของประเทศ ยังสามารถนำปฏิบัติได้จนเห็นผล ที่เป็นรูปธรรม ยิ่งเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับตัวพรรคไทยรักไทย และหัวหน้าพรรคได้เป็นอย่างดี ซึ่ง โดยทางกลับกันยิ่งเพิ่มความอ่อนแอให้กับพรรคการเมืองคู่แข่ง ทั้งที่เป็นพรรคการเมืองที่ร่วม รัฐบาลกับพรรคไทยรักไทยเอง หรือพรรคการเมืองที่เป็นพรรคฝ่ายค้านทั้งหลาย

ปัจจัยความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ด้วยความอ่อนแอที่เกิดจากการที่นับวัน พรรคไทยรักไทย และหัวหน้าพรรคได้ทวีความเข้มแข็งขึ้นในฐานะพรรคแกนนำรัฐบาล ได้ส่งให้ พรรคการเมืองคู่แข่งเกิดความอ่อนแอทั้งที่เกิดจากความไร้เสถียรภาพภายในพรรคคู่แข่งเอง อัน ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคมหาชน หรือที่เกิดจากการที่พรรคไทยรักไทยได้เข้าไปควมรวมพรรคการเมืองคู่แข่ง อันได้แก่ พรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ พรรคชาติพัฒนา จน ไร้พรรคการเมืองคู่แข่งที่จะสามารถเข้ามาต่อกรเพื่อชิงชัยกับพรรคไทยรักไทยได้ แต่เป็นเพียง

พรรคการเมืองคู่แข่งที่ขอแต่เพียงมีสมาชิกเข้าไปในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อสามารถทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลได้เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้เองปัจจัยทั้ง 3 จึงเชื้อต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทย ในปี พ.ศ. 2548 อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ถึงแม้จะมีนักวิชาการจากหลากหลายสถาบันได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ถึงผลกระทบที่เกิดจากการก่อกำเนิดของปัจจัยเหล่านี้ อาทิ ปัจจัยผู้นำพรรค ที่เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จ ปัจจัยนโยบายพรรคไทยรักไทยที่เชื้อต่อการเกิดผลประโยชน์ทับซ้อนและการคอร์รัปชัน โดยกลุ่มคนไทยรักไทย จนกระทั่งถึงเป็นการทำลายระบบประชาธิปไตย ปัจจัยความอ่อนแอพรรคการเมืองคู่แข่ง ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็น ชนวนต่อการทำลายความเป็นสถาบันการเมืองของตัวพรรคการเมือง การทำลายประชาธิปไตย จนกระทั่งสามารถเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับพรรคไทยรักไทยยิ่งทวีความเข้มข้นขึ้นเหนือพรรคการเมืองอื่น และกลุ่มการเมืองในพรรค เสี่ยงวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ก็ไม่น่าเป็นผลให้พรรคไทยรักไทยสั่นคลอน แต่กลับยังได้รับความชื่นชมจากประชาชนเพิ่มขึ้นไปอีก มันเพราะเหตุใดเล่า?

ในทัศนะของผู้เขียน นั้นคงเป็นเพราะพรรคไทยรักไทยได้ดำเนินการตามกลยุทธ์ของการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวไว้อย่างครบถ้วน อันได้แก่ พรรคต้องครอบงำจำนวนที่นั่งในสภาให้มากกว่าพรรคการเมืองคู่แข่ง จนทำให้พรรคการเมืองคู่แข่งมีจำนวนที่นั่งน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ พรรคต้องอยู่ในสถานะที่สนุกกับการครองอำนาจ อย่างมีประสิทธิภาพกับกลุ่มการเมืองอื่น ๆ หรือพรรคการเมืองขนาดเล็ก และมีใช่เพียงการมีอำนาจต่อรองในสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น จำเป็นต้องครอบงำจนได้ตำแหน่งยุทธศาสตร์ ที่สูงกว่ากลุ่มอื่น พรรคต้องครอบงำจนพรรคเข้าเป็นเนื้อเดียวกับรัฐบาล นโยบายของพรรคผลัดแปรเป็นนโยบายสาธารณะ สู่การกลายเป็น วาระนโยบายการเมืองแห่งชาติ กระทั่งครอบงำผู้เลือกตั้ง, พรรคการเมืองอื่น ๆ โดยใช้ปัจจัยสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (historical circumstances) อันเกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี พ.ศ. 2540 และกระแสการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 เป็นชนวนทำให้เกิดความนิยมของพรรค และสร้างปัจจัยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ดี ให้มารองรับความต้องการของประชาชนเพื่อเข้ามาแก้วิกฤต มีนโยบายพรรคที่มีเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมเพื่อเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม ทำลายความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับพรรคตน เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายเชิงวิเคราะห์การก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทยตามแนวคิดการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวไว้อย่างชัดเจน ในบทที่ 6 ซึ่งเป็นบทสรุปสุดท้ายต่อไป